

GEÇMİŞTEN BUGÜNE AZERBAJCAN`DA YER ADLARI

Laman ASLANOVA

**2020
YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Enver KAPAĞAN**

GEÇMİŞTEN BUGÜNE AZERBAJCAN'DA YER ADLARI

Laman Aslanova

Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ağustos 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHİVE RECORD İNFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	12
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	14
TOPONİM KAVRAMI VE YER AD BİLİMİ	14
1.1. Toponim Nedir?	14
1.2. Toponim Türleri.....	14
1.2.1. Spesifik Toponimler (Farklı Özellikli Yer Adları).....	15
1.2.2. Patronimik Toponimler (Kabile, Nesil Adları İle İlgili Yer Adları)...	15
1.2.3. Antroponimik Toponimler (Şahıs Adları İle İlgili Yer Adları)	16
1.2.4. Hidronimik Toponimler (Su Ve Su Kaynakları İle İlgili Yer Adları)17	
1.2.5. Fitonimik Toponimler (Bitki Adları İle İlgili Yer Adları).....	20
1.2.6. Zoonimik Toponimler (Hayvan Adları İle İlgili Yer Adları).....	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
AZERBAYCAN YER ADLARI	22
2.1. Tarihi Kaynaklarda Azerbaycan Yer Adları	22
2.2. Azerbaycan`da Kutsal Yer Adları.....	23
2.3. Diğer Dillere Çevrilmiş ve Değişime Uğratılmış Azerbaycan Yer Adları .29	
2.4. Azerbaycan`da En Uzun ve En Kısa Coğrafi Adlar	32

2.5. Batı Azerbaycan`ın Türk Kökenli Yer Adları	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
Azerbaycan Yer Adlarının Değişim Dönemleri	52
3.1 Azerbaycan`da Eski Dönem Yer Adları	52
3.2. Azerbaycan`da Arap İşgali Döneminde Yer Adları	55
3.3. IX – XII. Yüzyıllar Azerbaycan Toponimleri	57
3.4. XIII-XV. Yüzyıllar Azerbaycan Toponimleri	61
3.5. Safeviler Dönemi Azerbaycan Toponimleri	64
3.6. XVIII. Yüzyıl Azerbaycan Hanlıkları Dönemi Toponimler	68
3.7. Ortaçağ Azerbaycan Toponimler	74
3.8. XIX-XX. Yüzyılların Başlarında Azerbaycan Toponimleri	75
3.9. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Döneminde	78
3.10. XX. Yüzyılın 20-90. Yıllarında Azerbaycan Yer Adları.....	81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	86
AZERBAYCAN`IN BÖLGELERİNE GÖRE YER ADLARI	86
4.1. Abşeron Bölgesi Yer Adları	86
4.2. Kuba-Haçmaz Bölgesi Yer Adları	96
4.3. Dağlık Şirvan Bölgesi Yer Adları	102
4.4. Şeki – Zakatala Bölgesi Yer Adları	108
4.5. Aran Bölgesi Yer Adları	113
4.6. Gence- Kazah Bölgesi Yer Adları.....	120
4.7. Yukarı Karabağ Bölgesi Yer Adları.....	125
4.8. Kelbecer – Laçın Bölgesi Yer Adları.....	129
4.9. Lenkeran Bölgesi Yer Adları	132
4.10. Nahçıvan Bölgesi Yer Adları.....	136
4.11. Azerbaycan`da Yer Adlarının Geçmişten Bugüne Değişimi.....	143
BEŞİNCİ BÖLÜM	149
AZERBAYCAN YER ADLARININ BAZI GRAMMER ÖZELLİKLERİ	149
5.1. Azerbaycan`daki Yer Adlarının Fonetik Özellikleri	149
5.1.1. Azerbaycan`da Tek Heceli Yer Adları	151
5.1.2. Azerbaycan`da İki Heceli Yer Adları.....	152
5.1.3. Azerbaycan`da Üç Heceli Yer Adları	153
5.1.4. Azerbaycan`da Dört Heceli Yer Adları.....	154

5.1.5. Azerbaycan`da Beş Ve Daha Çok Heceli Yer Adlar	155
5.2. Yapısı Bakımından Azerbaycan`da Yer Adları	156
5.2.1. Basit İsimlerden Kurulan Yer Adları.....	156
5.2.2. Türemiş İsimlerden Kurulan Yer Adları.....	157
5.2.3. Bileşik İsimlerden Kurulan Yer Adları.....	159
KAYNAKÇA.....	166
ÖZGEÇMİŞ	170

Adınız SOYADINIZ tarafından hazırlanan “TEZ BAŞLIĞINI BURAYA YAZINIZ” başlıklı bu tezin Programı Seçiniz olarak uygun olduğunu onaylarım.

Unvan Adı SOYADI .....
Tez Danışmanı, Danışmanın Anabilim Dalını buraya yazınız

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Anabilim Dalınızı buraya yazınızda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu) İmzası

Başkan : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

Üye : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

Üye : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Program Seçin derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Yer adları, milletlerin dünyada kalıcı olmasında önemli rolü olan, onları dünden bugüne taşıyabilen kaynaklardır. Coğrafi adlar halkın milli serveti ve tarihinin aynasıdır. Onlar yarandığı dönemin coğrafi, sosyal, kültürel hayatı ile ilgili olduğundan arkeologların kazılarda bulduğu nadir kalıntılar kadar değerlidir. Halkımızın tarihi, kültürü, gelenekleri ile bağlı olan toponimik birimler sadece mekanları adlandırmakla yetinmeyip, aynı zamanda dilin sözlük bazasını da zenginleştirir. Halkımızın tarihini öğrenirken biz halkın etnogenizinde yer alan kabilelerle ilgili bilgi alıyoruz ki, aynı etnonimlerin de büyük bir kısmı toponimlerin yaranmasında yer almıştır. Bu çalışmada toponimler “Yer ad bilimi” adıyla ele alındı.

Çalışmanın birinci bölümünde, toponim kavramına, onun yaranmasına, toponimlerin önemine, hangi alanda kullanılmasına, toponimlerin türlerine ve onların incelenmesine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Azerbaycan yer adlarına, onların öğrenilme tarihine, yerli ve yabancı gezginlerin eserlerinde Azerbaycan yer adları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Azerbaycan yer adlarının değişimine, bu değişimi doğuran sebeplere, Çarlık Rusya'nın ve SSCB'nin Azerbaycan toponimlerinin değişmesindeki etkisine yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Azerbaycan yer adlarının bölgelere göre sınıflandırılması, her bölgede yer alan şehirlerin, dağların, nehirlerin ve diğer toponimik birimlerin tasnif ve incelenmesine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, Azerbaycan yer adlarının fonetik özelliklerinin ve yapısının incelenmesine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde beni destekleyen, tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, yüksek lisans eğitimim boyunca beni bilgilendiren ve sabırla dinleyen saygıdeyer hocam Doç.Dr. Enver

KAPAĞAN'a ve eğitimim boyunca benden her türlü yardımı ve sevgiyi esirgemeyen aileme minnettarım.

ÖZ

Yer adları ülke hakkında bilgi hazinesidir, kültürel ve tarihi bilgilerin koruyucusudur. Toponimik birimler özellikle etnotoponimler dil tarihi ile ilgili değerli kaynaklardır. Onlar halkın eski dönem yerleşimini kesinleştirmek, bu alanda meydana gelen sosyo-politik olayları tanımlamak, bu tür olayların sebep ve nedenlerini değerlendirmek, gerçeği ortaya çıkarmak için çok önemlidir.

Yer adları farklı nedenlerden dolayı zaman zaman değişime maruz kalmıştır. Bu çalışmanın konusu olan Azerbaycan yer adları da geçmişten bugüne kadar aynı Şekilde kalmamış, birçok sebepten değişime uğramıştır.

Bu sebeplere örnek gösterecek olursak, en başlıca sebep Azerbaycan`ın tarih boyunca farklı halkların işgaline maruz kalmasıdır. Bu sayede her yeni gelen halk, bütün alanlarda değişiklik yaptığı gibi aynı zamanda Azerbaycan`da yer adlarını da değişime uğratmıştır. Onlar yer adlarını ya kendi dillerindeki kelimelerle, ya da kendi kahramanlarının veya önemli Őahsiyetlerinin anısına uygun olarak adlandırmışlar.

Sovyet hükümetinin kuruluşu ile bağlantısı olmasıyla beraber Azerbaycan`da fırsatçı siyasetçilerin çabalarının bir sonucu olarak, tarihi adlar farklı Şahsiyetlerin anısına uygun olarak değiştirilmiştir. Sovyet hükümetinin çöküşünden sonra o yer adlarının yerini Azerbaycan`ın dehaları, kahramanları ve devlet adamlarının isimleri almıştır.

Anahtar Kelimeler : Azerbaycan, Yer adları, Toponim, Oykonim

ABSTRACT

It is a treasure trove of a toponic country, a protector of cultural and historical information. Toponymic units, especially ethnotopony, are valuable resources related to language history. They are crucial to ensure the old settlement of the people, to define the socio-political events that occur in this area, to evaluate the causes and causes of such events, to reveal the truth.

Toponimes have been subject to change from time to time for different reasons. The subject of this study, the Azerbaijan toponyms, have not remained the same from the past to the present, but have been changed for many reasons.

If we give an example to these reasons, the main reason is that Azerbaijan has been subjected to the occupation of different peoples throughout the history. In this way, every newcomer has changed the names of places in Azerbaijan as well as making changes in all areas. They have named the place names either in words in their own language or in memory of their heroes or important personalities.

As a result of the efforts of opportunist politicians in Azerbaijan in connection with the establishment of the Soviet government, our historical names have been mentioned in accordance with the memory of different personalities. After the collapse of the Soviet government, those place names were replaced by the names of geniuses, heroes and statesmen of Azerbaijan.

Key words: Azerbaijan, Place Names, Toponym, Onomim

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Geçmişten Bugüne Azerbaycan`da Yer Adları
Tezin Yazarı	Laman ASLANOVA
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Enver KAPAĞAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	07.08.2020
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	170
Anahtar Kelimeler	Azerbaycan, Yer adları, Toponim, Oykonim

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Place Names in Azerbaijan from Past to Present
Author of te Thesis	Laman ASLANOVA
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Enver KAPAĞAN
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	07.08.2020
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	170
Keywords	Azerbaijan, Place Names, Toponym, Oykönim

KISALTMALAR

- AHC** : Azerbaycan Halk Cumhuriyeti
- RSFSR** : Rusya Sovyet Federativ Sosyalist Respublikası
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- NÖC** : Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
- DKÖB** : Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
- C⁰** : derece
- s.** : Sayfa
- vb.** : ve başka
- M.Ö** : Millattan önce
- M.S** : Millattan sonra
- Akt** : aktarma

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Azerbaycan`da yer adlarının eski halini incelemek, onların günümüze kadar nasıl ve hangi sebepten deęiŐtiđini göstermek amacı ile bu çalışma hazırlanmıştır. Bu alıŐma aynı zamanda Azerbaycan`da yer adlarının kökenini incelemek, yer adları seçerken hangi faktörleri (İnsan isimleri, kabile adları, araziden geçen nehirler, arazideki dağlar, arazinin bitki örtüsü , hayvanat alemi vb.) rölünün önemli olduğu konusunu ele almıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, Azerbaycan`ın tarihine kısa bir bakıŐ ve tarih boyu hangi dönemlerde yer adlarının nasıl etkilendiğini göstermek, Azerbaycan`da yer adlarının fonetik özelliklerini ve yapısını inceleyerek göz önüne sermektir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın yöntem ve metodunda araştırma konusu ile ilgili tez ve dergilerin incelenmesine, çeviriye, yüz yüze görüşmeye, kütüphane araştırması yöntemlerine, inceleme ve yorumlama tekniklerine başvurulmuŐtur. Azerbaycan kütüphanelerinde yapılan araştırmalar sonucunda hem Türkiye Türkçesi hem de Azerbaycan Türkçesi ile yazılmıŐ kaynak kitap, makale ve dergilere ulaŐılmıŐtır. Bu kaynaklar detaylı bir şekilde incelenip gerekli olan materyaller kullanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, yer adları, onların incelenmesi, türleri, zaman geçtikçe değişime uğramaları, bu deęiŐimin sebepleri, günümüzde nasıl kullanıldığı ve yer adlarının bazı gramer özellikleri konusu işlenmiŐtir. Tez, başlıca adından da belli olduğu üzere Azerbaycan`da yer adları ve onların geçmişten bugüne kadar nasıl deęiŐtiđini veya hangilerinin deęiŐmeyip eski halini koruduğunu ve bunun gibi konuları içerir.

GİRİŞ

Toponomi yüzyıllar boyunca tarih ilmine yakın olmuş ve coğrafi adları, onların anlamını, yapısını öğrenemeye yardımcı olmuştur. Yeryüzünde var olmuş hiçbir coğrafi bölge sebepsiz adlandırılmamıştır. Bunu etkileyen birçok faktöre işaret edebiliriz. Örneğin, insanların eski yaşamı, gelenekler, etnogenez vb. Bu bilim, dillerin yayılım alanlarının, kültürel ve ekonomik merkezlerinin, halkların oluşumunda yer alan eski kabilelerin, ülkenin etnik ve siyasi sınırlarının dağıtım alanlarının belirlenmesine yardımcı olmuştur. Bu sebepten Rusya İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan`da tarihçilerin toponomi alanda çalışma yapmalarına engel olunmuş, bu alanda sadece dilbilimcilerin çalışma yapmalarına izin verilmiştir. Çünkü kendi tarihinden uzak ve toponimisinden habersiz bir halkı idare etmek ve bağımlı tutmak onlar için çok daha kolay olurdu. Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, diğer alanlarda olduğu gibi toponimi alanında da yeni çalışmalara başlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPONİM KAVRAMI VE YER AD BİLİMİ

1.1. Toponim Nedir?

İnsanoğlu konuşmaya başladığı zamandan itibaren, gördüğü bütün nesnelere adlandırmıştır. Aynı zamanda yaşadıkları yerleri de birbirinden ayırt etmek ve sınırlandırmak için onları da adlandırmışlar. Yer adları ile uğraşan bilim dalı toponimdir. Toponimi terimi, Yunan kökenli olup topos “yer” ve onoma “ad” kelimelerinin birleştirilmesinden oluşturulmuştur (Yusifov&Kerimov, 2017, s.17).

Yer adları, insanoğlunun araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginlik ve zevkinin de bir göstergesidir. Yer adları, bir coğrafyanın, nasıl vatan haline dönüştürüldüğünün kanıtıdır. Yer adları konusu tüm ilim dallarını alakadar eden geniş ve önemli bir konudur. Bilim dallarının karşılıklı ilişkisi yer adı bilimini; dil bilim, coğrafya, tarih, arkeoloji, halkbilim, antropoloji, sosyoloji, etnografya vb. bilim dallarına yakınlaştırır. En fazla ihtiyaç duyduğu bu dallar yer adı biliminin eli, ayağı, gözü ve kulağı gibidir. Yani, yer adları bilimi dil bilimden başka ilişkide bulunduğu tüm diğer bilim dallarının yöntemlerinden de yararlanır (Yavuz&Şenel, 2013, s.12).

Yer adları, toplulukların hayat boyunca sahip oldukları maddi ve manevi servetler arasında, kültürel değerlerin bütün özelliklerini de bünyesinde barındıran en önemli değerlerden biridir. Kimi araştırmacılar bu yönüyle yer adları için “*toprağın dili*” terimini kullanırlar (Caferoğlu,1965,s.165).

Adbilimin alt dallarından olan toponimi, yeradlarının ortaya çıkışlarını, yapılarını, anlamlarını, gelişimlerini, ortaya çıkışlarındaki geleneği ve prensiplerini araştıran bir bilimdir (Şahin, 2016, s.77).

1.2. Toponim Türleri

Yer adları seçerken, etraftaki olaylar, tarih boyunca mevcut olmuş milletler, şahıs adları, kabile adları, tarihte önemli şahsiyetlerin adları ve başka birçok faktör önemli rol oynar. Toponim türleri her bir araştırmacı tarafından farklı şekilde incelenmiştir. Bu incelemeler arasında olan farklılıkların yanı sıra ortak eğilimler de görülmektedir. Onlar yer adlarını incelerken farklı özelliklere sahip yer adlarını

“*Spesifik toponimler*”, kabile, nesil adı temelinde meydana gelen yer adlarını “*Patronimik toponimler*”, şahıs adı temelinde meydana gelen yer adlarını “*Antroponimik toponimler*”, su ve su kaynakları ile ilgili yer adlarını “*Hidronimik toponimler*”, bitki adı ile ilgili yer adlarını “*Fitonimik toponimler*”, hayvan adı ile ilgili yer adlarını “*Zoonimik toponimler*” başlığı altında incelemiş ve sınıflandırmışlar. Yer adlarını inceleyen ve sınıflandıran bazı araştırmacılar, onları sadece adlandırılma özelliklerine göre değil, bazı gramer özelliklerine göre - isim tamlaması ile ifade olunan yer adları (Çay Üzü, Yardımlı bölgesinde köy), sıfat tamlaması ile ifade olunan yer adları (Birinci İpek, Laçın bölgesinde köy), tek heceli yer adları (Der, Ordubad bölgesinde köy), iki heceli yer adları (Darçay, Hocalı bölgesinde nehir), üç heceli yer adları (Baburi, Hazar denizinde ada), dört heceli yer adları (Ardaşava, Laçın bölgesinde dağ), beş ve daha çok heceli yer adları (Danakırançöl, Kazah bölgesinde dağ) - sınıflandırmışlar.

1.2.1. Spesifik Toponimler (Farklı Özellikli Yer Adları)

Spesifik toponimler farklı özelliklere sahip, dağlarının yüksekliği ve alçaklığı, bitki örtüsünün sayısına vb. özelliklere göre ayrılan toponimlerdir. Örneğin: Bozkaya, Bozdağ, Bozyal, Ağ yal, Keçel yal, Tekbir dağı, Koşadere vb. Orografik objelerden bir grubu araziden ve yakınlığından geçen suyun tadını yansıtır. Mesela: Acıdere, Tuzlu gobu, Acıdere dağı toponimlerine bu adlar o araziden geçen “Acısu” nehrinin adını yansıttığı için verilmişti.

1.2.2. Patronimik Toponimler (Kabile, Nesil Adları İle İlgili Yer Adları)

Patronimik toponimler farklı kabilelere mensup nesil adlarını yansıtan toponimik adlardır. Patronim denildiğinde şahıs adlarından ve onlara eklenen çoğul ve iyelik eklerinden yaranmış nesil adları akla gelir. Patronimik toponimlerin yaranması da geçmişte insanların belirli kısmının sığır yetiştirme, yaylak ve kışlakları kullanması ile bağlıdır. Her bir nesil belirli bir arazide kışı geçirir ve aynı arazide yazı da geçireceğine göre onun yaşadığı arazi de onun adı ile adlandırılmıştır. Toponimlere yansımış patronimlerin çoğunun hangi kabileye mensup olmasını belirlemek mümkün değildir. Patronimik toponimler etnonimik toponimlere göre daha fazladır. Böyle toponimlere örnek olarak:

- Abdal – Tovuz bölgesi arazisinde köy (Abdal kabilesi).
- Alban – Kuba bölgesi arazisinde dağ (Alban kabilesi).
- Kandalar – Tovuz bölgesi arazisinde köy (Kandalar kabilesi).
- Kandağ – Şerur bölgesi arazisinde dağ (Kandağ kabilesi).
- Kanlıkend – Kelbecer bölgesi arazisinde köy (Kanklı kabilesi).
- Mahtablı – Deveçi bölgesi arazisinde köy (Mahtablı nesli).
- Otuziki – İmişli bölgesi arazisinde köy (Otuzikiler kabilesi).
- Pirembel – Yardımlı bölgesi arazisinde köy (Pirembel kabilesi).
- Poylu – Ağstafa bölgesi arazisinde köy (Poylular kabilesi).
- Salahlı – Samuh bölgesi arazisinde köy (Salahlı kabilesi).
- Saloğlu – Ağstafa bölgesi arazisinde dağ (Saloğlu kabilesi).
- Şahbeyli – Ağsu bölgesi arazisinde köy (Şahıbeyli nesli).
- Şabanlı – Celilabad bölgesi arazisinde köy (Şabanlı nesli).
- Tayıflı – Oğuz bölgesi arazisinde köy (Tayıflı nesli).
- Tejder – Cebrayıl bölgesi arazisinde dağ (Tejder nesli).
- Tulus – Cebrayıl bölgesi arazisinde köy (Teles kabilesi).
- Yerliagalı – Berde bölgesi arazisinde köy (Ağalı nesli) (Aliyeva, 2007 s.8- 275)

1.2.3. Antroponimik Toponimler (Şahıs Adları İle İlgili Yer Adları)

Antroponim (kişiadı): (Yunanca: antropos “adam” + onima “ad”) Kişilere ya da insan gruplarına ait adları, kişilerin isimlerindeki baba adlarını, soyadlarını, takma isimleri, lakapları, rumuzları vb. kısaca kişiye ait her türlü ismi ifade eden terimdir (Şahin, 2015, s. 31).

Azerbaycan`da antroponimler genelde kişi adlarına iyelik ekleri ve çoğul ekleri eklemekle meydana gelir.

- Ağabağı – Zerdab bölgesi arazisinde köy (Ağa şahıs adı).

- Laçınlar – Şuşa bölgesi arazisinde köy (Laçın şahıs adı).
- Mahmudoba – Şahbuz bölgesi arazisinde köy (Mahmud şahıs adı).
- Maksudkend – Haçmaz bölgesi arazisinde köy (Maksud şahıs adı).
- Nağıoba – Haçmaz bölgesi arazisinde köy (Nağı şahıs adı).
- Nemetabad – Yevlah bölgesi arazisinde köy (Nemet şahıs adı).
- Ömerağalı – Kazah bölgesi arazisinde köy (Ömer şahıs adı).
- Pirebülkasım - İsmayılı bölgesi arazisinde köy (Ebülkasım şahıs adı).
- Roçehmed – Balaken bölgesi arazisinde köy (Ehmed şahıs adı).
- Rüstendağ – İsmayılı bölgesi arazisinde dağ (Rüstem şahıs adı).
- Süleymanlı – Kobustan bölgesi arazisinde yanardağ (Süleyman şahıs adı).
- Şemsabad – Ağdaş bölgesi arazisinde köy (Şemsi şahıs adı).
- Üzeyirkend – Ağcabedi bölgesi arazisinde köy (Üzeyir şahıs adı).
- Yakuboba – Haçmaz bölgesi arazisinde köy (Yakub şahıs adı).
- Zahirtepe – Kobustan bölgesi arazisinde dağ (Zahir şahıs adı).
- Zeyneko – Lerik bölgesi arazisinde köy (Zeyne şahıs adı) (Aliyeva, 2007, s.10-278).

Türkiye’de ise bu toponimlerin örnekleri şunlardır: Abdiyurdu Yaylası, Ahmedin Kuyusu, Ali Dağı, Alımpınarı Deresi, Ayşe Dağı, Celal Deresi, Çoban Dağı, Çoban Dere, Davut Pınarı, Faruk Deresi, Fatma Çeşmesi, Hacıhamza Deresi, Hacıhasan Dağı, Halil Tepesi, Hasan Tepesi, İbişin Pınarı, Köroğlu Yaylası, Murat Tepe, Musa Deresi, Selim Deresi, Zeybek Yaylası...

1.2.4. Hidronimik Toponimler (Su Ve Su Kaynakları İle İlgili Yer Adları)

Hidroimik toponimler su kaynaklarını, onların türlerini (göl, nehir, dere, kanal, kemer, bahar) bildiren yer adlarıdır. Hidronim doğadaki suları, onlarda gerçekleşen olayları ve süreçleri izleyen bilimdir. Hidroloji su kütlelerini ve onları öğrenme

yöntemlerinin kendine has özellikleri ile bağılı olarak okyanusoloji (okyanus ve deniz hidrolojisi) ve yer hidrolojisini (yüzey suyu) araştırır. Hidrolojinin potaoloji (nehir hidrolojisi), limnoloji (göller), glasyoloji(bataklık) alanları vardır. Toprak hidrolojisi hidrometri, hidrografi ve hidrokimyayı içerir.

Azerbaycan'ın su kaynakları diğere Güney Kafkasya ülkeleriyle karşılaştırıldığında sınırlıdır ve bölgenin su kaynaklarının sadece %15'ini kapsamaktadır. Nehirler, göller, rezervuarlar ve buzullar ülkenin yüzey su kaynaklarıdır. Yüzey suyu kaynakları çoğunlukla nehirlerde yoğunlaşmıştır. Azerbaycan`da 8359 nehir vardır ve onlardan ikisi 500 kilometreden uzundur (Kür ve Araz nehirleri).

N.E.Nebiyev Araz toponiminin kökenine bağılı olarak şöyle yazmıştır: “*Kür nehri'nin sağ koludur. Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan`dan geçer. Yunanca'da keskin nehir anlamına geldiği sanılır*” (Nebiyev,1965,s.10).

Paleotoponimlerin kökeni ile bağılı A.Rehimov röportajında Araz kelimesinin Türk kökenli “ar” ve “az” kelimelerinden geldiğini ve her iki kelimenin “su” anlamını taşıdığını söylemiştir (Rehimov, 1978, s.38). İ. Ceferov “az” kelimesinin anlamının belirsiz olmasını, gür suyu ve yatağının derin olduğundan bu hidronime Araz denildiğini söylemiştir (Ceferov,1984, s.18). E.Hakverdiyev bu coğrafi adın Türk kökenli olup, “büyük” anlamına geldiğini söylemiştir (Hakverdiyev,1986, s.200).

Tüm bunları göz önünde bulundurarak, belirtmeliyiz ki, Azerbaycan arazisindeki bir sıra coğrafi adlar vardır ki, onların bileşenlerinden biri “er”, “ar” sözleridir. Türk dilli halklar bu bileşenleri sadece kişi adları ve yer adlarında (Arsak vilayeti, Hazar denizi,Bilesuvar şehri vb.) değil, aynı zamanda nehir ve şehir adlarında (Bolgar nehri, Bilesuvar bölgesi) da kullanmışlardır. Hazar liman kasabası (Lenkeran bölgesi), Araz nehri vb. adları geçen bu toponimlerin içinde bulunan “ar” bileşeni yiğit, gururlu, cesur, savaşçı anlamlarına gelir.

Araz toponiminin içinde bulunan “az” bileşeni Azerbaycan ülke adındaki “az” kabile adıyla aynıdır. Azerbaycan`da etnonimle belirtilmiş nehir adlarına aşağıdaki hidronimleri örnek verebiliriz: Koşkarçay (Daşkesen ve Hanlar bölgeleri), Terter nehri (Kelbecer, Ağdere, Terter ve Berde bölgeleri), Bayandurçay (Laçın bölgesi),

Zengilançay (İsmayılı bölgəsi) vb. Araz nehrı de “az” kabilesinin adını yansıtan hidronimlerden biridir (Memmedov, 2008, s.184).

Azerbaycan`da su ve su kaynakları ile ilgili yer adları :

- Acıçay – Şamahı bölgəsi arazisinde nehir.
- Ağaçay – Kubadlı bölgəsi arazisinde nehir.
- Kalınçay – Şamahı bölgəsi arazisinde nehir.
- Kanlıgöl – Bakü şəhrinin Yasamal bölgəsində göl.
- Lekerçay – Lerik ve Lenkeran bölgəsi arazisinde nehir.
- Mazımçay – Balaken bölgəsi arazisinde nehir.
- Kapıçay – Kah bölgəsi arazisinde nehir.
- Mikirkiçay – Kah bölgəsi arazisinde nehir.
- Nağdalıçay – Laçın bölgəsi arazisinde nehir.
- Nazırçay – Ağsu bölgəsi arazisinde nehir.
- Nohurgöl – Deveçi bölgəsi arazisinde göl.
- Padarçay – Zengilan bölgəsi arazisinde nehir.
- Pirçay – Şahbuz bölgəsi arazisinde nehir.
- Razkovçay – Lerik bölgəsi arazisinde nehir.
- Raziyançay – Masallı bölgəsi arazisinde nehir.
- Saralçay – Kebele bölgəsi arazisinde nehir.
- Sarışgöl – Hocalı bölgəsi arazisinde göl.
- Suryuçay – Kuba bölgəsi arazisinde nehir.
- Şanşapçay – Şeki bölgəsi arazisinde nehir.
- Tacogöl – Şahbuz bölgəsi arazisinde göl.
- Tahtagöl – Kobustan bölgəsi arazisinde göl.

- Tatargöl – Abşeron bölgesi arazisinde göl.
- Tatarçay – Şemkir bölgesi arazisinde nehir.
- Uçukçay – İsmayılı bölgesi arazisinde nehir.
- Üçgöl – Hanlar bölgesi arazisinde göl.
- Yarımçay – Kuba bölgesi arazisinde nehir.
- Zivlançay – Daşkesen bölgesi arazisinde nehir (Aliyeva, 2007, s.30 - 298).

1.2.5. Fitonimik Toponimler (Bitki Adları İle İlgili Yer Adları)

Fitonimik toponimler arazinin bitki örtüsüne uygun olarak verilen yer adlarıdır. Azerbaycan arazisi bu tür yer adlarıyla zengindir, çünkü dağları, ormanları, yaylaları, çeşitli ağaç türleri, gülleri, çiçekleri, tahıl ve ot türleri ile zengindir. Azerbaycanda bitki adı ile bağlı meydana gelen yer adları şunlardır: Ardıcblı dağ, Söyüdlü kuzey (Kubadlı, Kelbecer, Gedebeş bölgeleri), İğdeli tepe (Nurs köyü, Şahbuz) (Yusifova, 2016, s.22).

Türkiye’de ise bu toponimlerin örnekleri şunlardır: Ardıçlı Tepe, Armut Pınarı, Ayvalı Dere, Badem Burnu, Ceviz Tepesi, Çam Dağ, Çınar Deresi, Elma Dağı, Erikli Tepe, Fındık Çayı, Gül Dağı, Gürşen Dere, İğdeli Ada, İncirli Tepe, Kavaklı Dere, Kestane Tepesi, Kirazlı Yaylası, Kuşburnu Yaylası, Lale Deresi, Mantarlı Tepe, Meşe Dağı, Söğüt Adası, Üzümcü Çayı, Vişneli Tepe, Zeytin Adası, Zeytin Burnu..

Tahıl bitkilerinin adları ile ifade edilen toponimler: Arpa deresi (Ağdam bölgesi), Nohutlu dağ (Nehrem köyü, Babek), Arpa deresi (Ordubat ve Babek illeri).

Türkiye’de ise bu toponimlerin örnekleri şunlardır: Arpa Çay, Arpa Ovası, Arpa Tarlası Alanı, Arpa Tepesi, Arpaçukuru Alanı, Arpalık Alanı, Arpalık Pınarı, Arpalık Tepesi, Arpalıöz Alanı, Nohutgedik Dere, Nohutlu Tepe, Nohutluk Dağı, Mercimek Gediğı, Mercimek Tepesi..

1.2.6. Zoonimik Toponimler (Hayvan Adları İle İlgili Yer Adları)

Azerbaycan zengin bitki örtüsünün yanı sıra zengin hayvanlar alemine de sahiptir. Eski Türk kabilelerin içinde Yılan, Karğa, Güvercin, Kurt, Kuş, Tana ve diğeri isimleri taşıyan kabileler farklı dönemlerde Azerbaycan`da yerleşmişler. Danağı

(Zakatala bölgesi), Karğalık (Masallı, Şerur, Haçmaz bölgeleri), Kuşçu (Daşkesen,Kazah, Tovuz, Kobustan ve Yevlah bölgeleri), Göyerçinli (Cebrayıl bölgesi), Kurtlar (Berde bölgesi), İlanlı (Kobustan bölgesi) köy adları bu kabilelerin adlarını yansıtır. Azerbaycan toponimisinde buzağı, karga, kuş, güvercin, yılan vb. hayvan adları ile bağlı Danakıran dağı, Karğalı tepe, Kuş tepe, Göyerçin tepesi, Kurdkobu, İlandağ yer adları da vardır.

Evcil hayvanlarla bağlı toponimler vahşi hayvanlara göre daha azdır. Bunlara örnek olarak: at, deve, inek, boğa, keçi, dana vb. gösterebiliriz. Azerbaycan`da Atağılı deresi (Kubadlı bölgesi), Atuçan kaya (Tovuz bölgesi), Deveboynu tepesi (Mahmuttoba köyü, Şahbuz), Deveboynu dağı (Ordubad) zoonimik toponimlerdir.

Türkiye`de ise bu toponimlerin örnekleri şunlardır: Aslan Dağı, Atdağı, Atkafası Tepesi, Aygır Adası, Aygır Gölü, Ayı Dağı, Çakal Dere, Dana Adası, Dana Deresi, Deve Çukuru, Deve Tepe, Domuz Burnu, Domuz Dağı, Eşek Adaları, Eşek Burnu, Geyik Dağı, İnek Tepesi, İnekli Gölü, Kaplan Dağı, Kaplumbağa Kayası, Karınca Deresi, Keçi Adası, Koç Dağı, Koyun Adası, Koyun Burnu, Koyun Tepe, Koyunabdal Yaylası, Kurt Çayı, Kurt Dağı, Kurt Deresi, Kuzgun Burnu, Kuzgun Deresi, Kuzgun Yaylası, Kuzuçambaba Tepesi, Kuzudoruğu Sırtı, Oğlak Adası, Oğlak Tepesi, Öküz Tepesi, Porsuk Çayı, TavşanAdası, Tavşan Dağı, Tavşan Tepesi, Tavuk Çayı, Teke Dağı, Tilki İni, Tilki Pınarı, Yılan Adası

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN YER ADLARI

2.1. Tarihi Kaynaklarda Azerbaycan Yer Adları

Azerbaycanla ilgili bilgi veren antik dönem yazarları bu arazideki paleotoponimlerin kökenini, anlamını araştırmış, onlarla ilgili görüşlerini bildirmişler. Mesela antik Yunan tarihçisi Strabon, eski Azerbaycan – Atropatena ve Albaniya ile ilgili bilgiler verirken, onun Kafkas, Sakasena, Kür, Kaspi gibi paleoykonim, oronim ve hidronimlerinin kökenini de aydınlatmaya çalışmıştır.

Azerbaycan toponimlerinin öğrenilmesinde Fars, Arap ve Azerbaycan tarihçi, coğrafyacı ve gezginlerinin eserleri çok önemlidir. Azerbaycan'ın yer adlarının öğrenilmesinde A.Bakıhaov'un katkıları büyüktür. O, toponimlerin anlatımında tarihi kaynakları ve gerçek olasılıkları kullanmıştır. Bu yüzden de onun bu alandaki araştırmaları selefleri tarafından korunmuş ve günümüzde de kullanılmaya devam ediyor. A.Bakıhanov kendi eserlerinde Babek Hareketi'nden bahsederken Azerbaycan toponimlerine deyinmiş, onun Azerbabekan adının Araplaştırılmış modeli olduğunu söylemiştir. Son olarak A.Bakıhanov söylemiş ki, “*Sadece yüzyıllar değil bin yıllar bile bu ülkenin bir çok yerlerinin ve kabilelerinin ilk adını yok edememiştir.*” (Ahmedov, 1991, s. 29-30).

Ömrünü bu bilimin gelişmesine adan R.M.Yüzbaşov, Azerbaycan coğrafi terimlerini, toponimlerde bu terimlerin yeri ve pozisyonunu, bir sıra toponimlerin kökenini karşılaştırmıştır. Onun 1962 senesinde yazdığı “*Azerbaycan coğrafi terimlerinin tetkiki tecrübesi*” konusunda savunduğu adaylık tezi ve 1966 senesinde yayımlanan “*Azerbaycan Coğrafi Terimleri*” adlı kitabı bu alanda çok değerlidir. Yazar bu eserinde toponimi alanında önceki kaynakların kısa özetini vermekle birlikte, coğrafi terimlerin türleri açısından tasnif etmiş, tarihi gelişim süreçlerini izlemiştir (Yüzbaşov, 1966, s.47).

Azerbaycan toponimlerinin gelişiminde, toponimik araştırmaların organizasyonu ve yönlendirilmesinde özel rolü olan bilim adamlarından biri de B.E.Budakov'dur. O, 1979 senesinde “*Bilim ve Hayat*” adlı dergide yayınladığı “*Dokunulmaz Kutsallar*” adlı makalesinde vb. eserlerinde toponiminin teorik ve

deneysel sorunlarına değinmiş, onların çözümünün önemini belirtmiştir (Ahmedov, 1991, s.32).

Azerbaycan paleo ve mezotoponimlerinin öğrenilmesinde Z.M.Bünyadov'un araştırmaları çok etkilidir. O ister kendi araştırmalarında, isterse de Arapça yazılı kaynaklara dahil ettiği birçok kayıt ve yorumları aynı kaynaklarda adı geçen birçok toponimlerin incelenmesine önem vermiş, Şeki, Mingeçevir, Bezz vb. eski adlara ayrıca makaleler adanmıştır.

Kafkas Azerbaycan'ının eski dönem tarihinin öğrenilmesine çalışan K.H.Aliyev'in de bu konuya adanmış bir sıra makaleleri vardır. Yazar eski etnotoponimlere dayanarak söyler ki: "*Türk dilli etnoslar bu arazide sadece erken ve orta çağlarda değil, hatta antik dönemden de mevcut olmuşlar.*" Onun R.Yüzbaşov ve Ş.Sediyev'le birlikte hazırladıkları "*Azerbaycan'ın Coğrafi Adları*" kitabı bu bakımdan çok önemlidir (Ahmedov, 1991, s. 45-48).

Azerbaycan toponimlerinin ve özellikle Azerbaycan etnotoponimlerinin öğrenilmesinde K.E.Keybullayev'in yeri vazgeçilmezdir. Ömrünün çoğu hissesini Azerbaycan toponimlerinin öğrenilmesine adayan K.E.Keybullayev'in toponimik ilgi alanı geniş ve çeşitlidir.

Dilci toponimistlerden ilk kez olarak A.İ.Aliyev 1975 yılında yazdığı, "*Azerbaycan'ın Batı Bölgesinin Toponimisi*" adlı tezinde Kazah, Gedebe, Tovuz, Şemkir bölgelerinin coğrafi adlarını dil yönünden incelemiştir. O, kendi kısa ömrünü sadece toponimlerin incelenmesine adanmış, 10'dan fazla makale yazmış, Azerbaycan arazisindeki Azıh, Düyerli, Kurbulu, Emir, Kunus, Koşkar toponimlerini incelemiş ve ayrıca, Kazah bölgesinin etnotoponimlerini de "*Kitabi-Dede Korkut*" destanlarında adı geçen coğrafi adları araştırmıştır (Ahmedov, 1991, s.56).

2.2. Azerbaycan'da Kutsal Yer Adları

Kuzeyden Derbent, kuzeybatıdan Zakatala, güneydoğudan Kür nehrinin sol kıyısından mensebine kadar ve Hazar denizinin sahiline kadar uzanan eski Azerbaycan topraklarında yüzlerce kutsal ibadet yerleri-pirler, türbeler, serdabeler vardır. Bütün bunlar halkın tarihi ve kültürü ile bağlı olduğundan onların adlarının toplanıp saklanması, toponiminin esas görevlerinden biri olmalıdır.

Azerbaycan`ın 50`ye kadar türbe ve serdabelerinin yerini belirleyen A.Recebov bu serdabelerin üzerindeki kitabelerle de ilgilenmiştir (Recebov, 1990, s.30).

Maalesef, bütün kutsal sayılan türbe ve serdabeler günümüze kadar gelememiştir. Zaman geçtikçe mezarlar, makberler toprak altında kalmış, tarihi kişilikler unutulmuş ve onlardan birkaç metrelik mesafede küçük taşlar koleksiyonundan “Pir” diye kutsal ibadet yerleri düzenlenmiştir (Poladova, 1991, s.16).

Pirler dini inançla bağlı ibadet ve tapınma yerleridir. Onlar daha Putperestlik döneminden mevcut olmuşlar. Azerbaycan`ın bazı bölgelerinde Pir yerine Ocak kelimesini de kullanırlar. İnsanlar mucizevi güce sahip olduğuna inandıkları ağaçları, dağları, büyük taşları, azizlerin kabirlerini, Pir diye adlandırarak onlara tapmışlar. İnsanlar hastalıkları, çaresiz dertleri, herhangi dileklerinin gerçekleşmesi için Pirlere gidip dua eder, adak adarlar. Azerbaycan`da günümüze kadar gelmiş ve insanların hala ziyaret ettiği Pirler mevcuttur :

- ❖ Dedegüneş Piri (Şamahı`da)
- ❖ El Piri (Kusar`da)
- ❖ Elibaba Piri (Bakü`de)
- ❖ Emirvar Piri (Daşkesen`de)
- ❖ Erefse Piri (Culfa`da)
- ❖ Haçadağ Piri (Ağstafa`da)
- ❖ Havuş Piri (Şerur`da)
- ❖ İmamzade Piri (Samuh`da)
- ❖ İnci Piri (Haçmaz`da)
- ❖ Malik İbrahim Piri (Ordubad`da)
- ❖ Molla Ehmed Piri (Haçmaz`da)
- ❖ Müfik Baba Piri (Haçmaz`da)
- ❖ Pirşığı Tataz Piri (Bakü`de)

- ❖ Korku Piri (Sumgayıt`da)
- ❖ Şıhmemmed Baba Piri (Haçmaz`da)

Azerbaycan`daki kutsal tapınaklarla ilgilenen Petersburg Akademisi`nin bilim adamları Bartolomey, Hanıkov, Dorn ve Berenz`in kendi eserlerinde bu yerlerin tarifini vermişler. Rus ve Avrupa gezginleri eserlerinde not ettikleri Azerbaycan`ın kutsal yer adlarını dört guruba ayırabiliriz :

- a) Putperestlik`le ilgili kutsal yer adları
- b) Ateşperestlik`le ilgili kutsal yer adları
- c) Hıristiyanlık`la ilgili kutsal yer adları
- d) İslam dini ile ilgili kutsal yer adları

a) Putperestlik`le İlgili Kutsal Yer Adları:

Azerbaycan`da Putperestlik dönemini yansıtan bir sıra Pirlere vardır ki, halk bu Pirlere hala inanmaktadır. M.Seyidov böyle pirlere birkaç tanesini kendi eserinde göstermiştir. Bunlardan Kuba bölgesinin Söhüb köyünün yanında *Pir Benövşe Nine Mağarası`nı*, Emirvar köyündeki ve Kazah bölgesindeki *Kara İnek Mağarası`nı*, Zengezur`daki *Öküz İbadet Ocağı`nı*, *Azıh Mağarası`nı* vb. gösterebiliriz. Böyle kutsal yer adlarından bazıları da gezginlerin eserlerinde kaleme alınmıştır. B.Marlinski`nin yazılarından birinde Derbent`in Calkan köyündeki Emcekler Piri tanımlanmıştır (Aliyeva, 2002, s. 53).

b) Ateşperestlik`le İlgili Kutsal Yer Adları:

Oda tapınma ilkel toplumda dünyanın birçok halkları arasında yayılmıştır. Ateşperestliğin geniş yayıldığı Azerbaycan, Orta Asya, İran, Hindistan, Afganistan`da Ateşperest tapınakları, yani Ateşkahlar olmuşlar. Sonralar Hıristiyanlığın ve İslam dinin yayılması ile alakadar olarak Ateşkahların çoğu dağıtılmış, Ateşperestler bu araziden kovalanmışlar.

Kaynaklardan aldığımız bilgilere göre Atropatena`nın dini merkezi Kazaka`da ünlü Azerkeşb Ateşkahu vardır. XV-XIX. yüzyılda Bakü, Şamahı, Salyan, vb.şehirlerde yaşayan Hint tüccarları ibadet yerlerini tarif etmişler.

Surahanı kasabasındaki ateşgedeni XVIII. yüzyılda Hindistan'ın Multan vilayetinden gelen tüccar ve hacılar tamir ettirmişlerdir. Surahanı ateşgedesi ahali arasında "Ateşgah" adıyla ünlüdür. Bundan başka Lenkeran'da, Abşeron'un çeşitli yerlerinde, Pirallahı adasında da ateşgedelerin olduğu söylenilir. Kutsal odun tutulan ateşgedelerde çeşitli dini törenler yapılır, kurbanlar kesilir.

Azerbaycan halkı için odun, rüzgarın (halk arasında rüzgara " Yel baba" , "Haydar baba" adlandırılır), suyun ve toprağın kutsal sanılması tesadüfi değildir (Aliyeva, 2002,s.55).

c) Hıristiyanlık`la İlgili Kutsal Yer Adları:

Azerbaycan'da Hıristiyanlık, İsa Mesih'in öğrencileri zamanında yayılmaya başladı. Böylece, bu dinin eski Azerbaycan Albaniyası'nda yayılması amacıyla Havariler gelmeye başladı. Havarilerin faaliyetlerinin bir sonucu olarak, Şekin ilçesinin Kiş köyündeki "Doğu Kiliselerinin Annesi" olarak bilinen Kafkasya'nın ilk Hıristiyan Kilisesi'nin temeli atıldı. Daha sonra Kafkas Albaniyası'nın başka yerlerinde Hıristiyan topluluklar ortaya çıktı. Böylece Havari kökenli Alban Kilisesi kuruldu. IV-VII. yüzyıllarda Hıristiyanlık Azerbaycan Albaniyası'nda daha geniş yayılmaya başladı ve bu dönemde Amaras Manastırı (IV-V yüzyıllar), Kilsedağ Kilisesi (IV-V yüzyıllar), Mamruh Tapınağı (IV-V yüzyıllar), Lekit Tapınağı (IV-VI yüzyıllar), Kum Bazilika (IV-V yüzyıllar), Hudaveng Manastırı Kompleksi (VI-VII yüzyıllar), Mingçeçvir'deki Kilise Kompleksi (IV-V yüzyıllar) muhteşem Hıristiyan tapınakları inşa edildi.

Rus Ortodoks Kilisesi, Azerbaycan'da temsilcilerinin sayısına göre en büyük Hıristiyan mezhebidir. Azerbaycan'da Hıristiyan Kiliselerinin öne çıkması, XIX. yüzyılın başına denk gelir. Böylece, Rus İmparatorluğu tarafından Kuzey Azerbaycan topraklarının işgalinden sonra, Ruslar, Belaruslular ve Ukraynalılar gibi Ortodoks halkların temsilcileri Azerbaycan'da yerleşmeye başladılar. Bakü'de yaşayan Rusların bir tapınağa ihtiyacı olduğunu gören Kafkasya'da Rus birliklerinin başkomutanı Korgeneral Nikolay Fyodoroviç Rtişev Ortodoks kiliselerinin inşasına girişimde bulundu ve 1815'te şehir sakinlerinden aldıkları vergilerle Kız Kulesinin yanında Rus Ortodoks Tapınağı "Aziz Mirolikiyalı Möcüzə gösteren Nikolay" inşa edildi. Daha sonra bu kilise insanlar arasında "eski" veya "ilk kilise" olarak adlandırılmıştır. 1920'de Azerbaycan'da Bolşevikler tarafından iktidarın zorla ele geçirilmesinden sonra

ateizm devlet ideolojisi seviyesine yükseltildi. Bundan sonra birçok kiliselerin yıkımına karar verildi: Bakü`de “Aleksandr Nevski Kilisesi”, “Aziz MiroLikiyalı MÖcüzə gösteren Nikolay”, “Aziz Varfolomey Kilisesi” ve diğer Hıristian tapınakları yıkıldı.

Azerbaycan'da Rus Ortodoks ile birlikte Gürcü Ortodoks Kilisesi temsilcileri de yaşar. Onlar çoğunlukla Kah bölgesinde yerleşmişler. Burada 4 Gürcü Ortodoks Kilisesi vardır: Kahingiloy köyünde “Aziz Georgi Kilisesi”, Elibeyli köyünde “Aziz Nino Kilisesi”, Meşebaş köyünde “Aziz Miheyil Kilisesi”, Kötüklü köyünde “Aziz Sameba”. Tüm bu Gürcü Ortodoks tapınakları 19. yüzyılın sonlarında inşa edildi.

VI. yüzyıldan itibaren Hıristianlığın Azerbaycan`da kısmen yayılması ile bağlı olarak inşa edilen kiliseler o dönem ülkenin kültürel hayatını belirli derecede etkilemiş olsa da, günümüze onların sadece bir kısmı gelmiştir. Bunlar da Ermeni milletçilerinin çabaları sonucunda tahrif edilerek, Ermeni kiliseleri şekline salınmıştır. Belirtmeliyiz ki, Azerbaycan arazisindeki Hıristianlıkla bağlı yer adları Albanlar`la ilgilidir. Ermeniler, Alban kiliseleri üzerinde operasyon yapsalar bile, kaynaklarda saklanan Ağkilse, Karakilse, Üçkilse, Ağhaç, Karahaç, Haçın gibi Azerbaycan toponimlerini silememişler (Aliyeva, 2002, s.56).

d) İslam Dini İle İlgili Kutsal Yer Adları:

VII yüzyıldan başlayan Arap işgali Azerbaycan`ın politik ekonomik hayatında olduğu gibi kültürel hayatında da ciddi değişimler yarattı. Şöyle ki, Araplar Azerbaycanlıları İslam dinini kabul etmeye zorladılar. Onlar Hıristiyanlara ve Yahudilere dini vergi yoluyla kendi dinlerini tutma şansı verseler de, Ateşperestlere bu şansı vermiyorlardı. Araplar Ateşperestliğin tüm nişanelerini yok etmiş, Ateşgedeleri, tapınakları yakmışlardır.

Müslüman ibadet yerleri, İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Böylece Araplar, Erdebil, Marağa, Beylekan, Berzend, Ozan, Derbend, Nahçıvan ve Azerbaycan'ın stratejik açıdan önemli diğer şehirlerinde askeri birlikler düzenledi. Bu askeri birliklerin bulunduğu her bölgelerde mutlaka bir cami inşa edildi. Tarihi kaynaklara göre, Azerbaycan'da ilk cami Erdebil`de inşa edildi. Zaten X-XI. yüzyıllarda, Azerbaycan`ın tüm yerleşim yerlerinde Müslüman tapınaklar vardı.

Azerbaycan`da İslam dini ile ilgili tapınaklar:

- ❖ Nardaran Piri
- ❖ Keşle Şah Abbas Camisi
- ❖ Ejder Bey Camisi
- ❖ Teze Pir Camisi
- ❖ Hacı Soltanlıtepe Camisi
- ❖ Seyit Mir Mövsum Ağa
- ❖ Seyit Kerim Türbesi
- ❖ Alar Camisi
- ❖ Göytepe Camisi
- ❖ Suluçemişme Camisi
- ❖ Kerbelayı Seyit Mirsalah Ağa Ocağı
- ❖ Seyit Halife Tapınağı
- ❖ Şeyh Zahit Türbesi
- ❖ Baba Semend Türbesi
- ❖ Baba Rehman Ocağı
- ❖ Babagil Türbesi
- ❖ Cobir Türbesi
- ❖ Hacı Ramazan Camisi
- ❖ Sığdaş Camisi
- ❖ Şah Sefi Tapınağı
- ❖ Dilber Camisi
- ❖ Seyit Nene Ocağı
- ❖ Şamahılı Camisi

❖ Baba Samid Türbesi (Hesenoğlu, 2005, s. 19- 199).

2.3. Diğer Dillere Çevrilmiş ve Değişime Uğratılmış Azerbaycan Yer Adları

Genellikle özel isimler bir dilden başka bir dile çevrilmez. Onlar bir dilden başka bir dile getirilirken, kendi ilk anlamını ve ifade ettiği anlamı korumalıdır. Lakin maalesef, çevrilmesi mümkün olan adların bazıları, başka dillere çevrilir. Rus ve Avrupa gezginlerinin eserlerinde çevrilmiş Azerbaycan yer adları aşağıdakılardır :

Kum adası - *fle de Sable*

İki kardaş adası - *fle des deuh Freres*

Pirallahı adası – *fle Sainte*

Küçük Şah burnu – *Cap des Petite Schahs*

Büyük Şah burnu – *Cap des Grands Schahs*

Yeddikilse – *Sept Eglises*

Ağdağ – *la mont Blanche*

Ağkend – *la montagne Blanche*

Şeytanbazar - *Чертовбазар*

İki kardaş daşı – *Камень два брата*

Şeyhler kendi – *Шихиевой деревня*

Velvele çayı – *Шумная река*

Kayın adası – *Орстров девер*

Kırmızı köprü – *Красный мост*

Aşağı Havahı – *Нижни Навайи* (Aliyeva, 2002, s.34-36).

Azerbaycan toponimisinde değişime uğratılmış toponimler az olmadığından bu konu özel araştırma talep eder. Her şeyden önce belirtmelidir ki, kaynaklarda değişime uğratılmış şekilde sunulan toponimlerin yanı sıra günümüzde Azerbaycan

toponimisinde fonolojik açıdan değişikliğe uğramış toponimlerin doğru versiyonun işlenmesi durumlarına da rastlanır.

Çilov – Jilov Abşeron takımadalarında Pirallahı adasından sonra ikinci büyük adadır. Hazar denizinin seviyesindeki düşüş sonucu Urunos adası ile birleşmiştir.

Çilov'un Jiloy seçeneğine en çok XVIII. yüzyılda yaşamış Rus ve Avrupa denizcilerinin eserlerinde rastlanır. F.İ.Soymonov bu adanın adı ile ilgili şöyle söylemiştir: “*Adanın ilk sakini Stepan Razin olmuştur. Razin'e kadar burada kimse yaşamamış, sonra malum olmuş ki, ada yaşayış için uygundur.Bunun için de adaya Jiloy adı verilmiştir*” (Aliyeva , 2002 , s.37).

Niyazabad – Nizovaya Niyazabad yaklaşık XIV-XIX. yüzyıla ait tarihi kaynaklarda sık sık anımsanan ortaçağ Azerbaycan şehridir. XVIII-XIX. yüzyılda Kuba hanlığının esas limanı olan Niyazabad Hazar denizinin kıyısında bulunur. Heşterhan'dan gemilerle getirilen mallar Niyazabad'da boşaltılır, sonra ise kervanla Şamahı'ya ve diğer şehirlere götürüldü. Sonra Hazar denizinin seviyesindeki düşüş sonucu Niyazabad tenezzül eder.

Haçmaz bölgesinin şimdiki Nizovaya köyü Niyazabad'ın içerisinde. Rus ve Avrupa gezginlerinin eserlerinde Niyazabad toponiminin Niyazabad, Nizabat, Nizabad, Nizovye, Nizovaya gibi seçenekleri Soymonov tarafından incelenmiştir (Aliyeva, 2002, s.39).

Şeyhler – Şihov Bakü'nün 5-6 kilometresinde bulunan Şeyhler köyü T.Sadigi'ye göre, Bibiheybet Camisi'nde mesken salmış ve burada defn edilmiş birkaç şeyhin adı ile bağlıdır. Şeyh - Müslüman dininin rütbelerinden biridir. Bu söz “yaşlı adam” , “ihtiyar” anlamına da gelir.

“Şeyh” kelimesinin “şih” seçeneği daha işlektir. Azerbaycan arazisinde bu sözle bağlı bir çok yerler vardır :

Şihli – Ağdaş ,Kazah , Deveçi

Şihbey,Şihemir – Göyçay

Şihlar – Celilabad, Yardımlı

Şih Salahlı – Eli Bayramlı

Şihbağı – Zerdab

Şihoba – Şeki

Şihakeran – Lenkeran

Şihımlı – Kürdemir vb. (Aliyeva, 2002, s. 40-41).

Kurt kapısı – Volçi vorota Kurt tarihen birçok halklar için kutsal totem olmuştur. Bu totemle bağlı toponimler Türkhalklarının yaşadığı arazilerde, aynı zamanda Azerbaycan`da geniş yayılmıştır:

Kurtkobu nehri – Ağsu bölgesinde

Kurtdağ – Nuha bölgesinde

Kurt geçişi – Noraşen bölgesinde, Velidağ ve Dehnedag arasında

Kurtlar – Berde bölgesi (Aliyeva, 2002. s. 41).

Bilbile – Bülbüle Bakü`nün Surahanı bölgesinde yer alan bu kasaba Abşeron`un en eski yerleşim yerlerindedir. Kasaba Bilbile gölünün(yerli ahali onu Şor gölü adlandırır) kenarındadır. Gezinlerin eserlerinde, Byulbyula(Kan), Bulbuli (Berezin) , Bilbuli(Spasski –Avtonomov), Bilbili (Soymonov) gibi adlandırmışlardır.

Azerbaycan toponimisinde “bil” topoformatlı birçok toponim vardır :

1.*Bileceri*

5.*Erdebil*

2.*Bilesuvar*

6.*Ağbil*

3.*Bilecik*

7.*Bilistan*

4.*Bilheh*

8.*Bilbile vb. (Aliyeva, 2002, s. 42).*

Bank – Banka – Banke Kendi ağ balık havyarı ile dünya pazarında ünlene Banke kasabası Salyan bölgesinde bulunur. XVIII. yüzyılda Hazar denizini araştıran Rus denizci F.İ.Soymonov günlüğünde bu denizde olan Şah bankı, Temiz bank, Suiti bankı ve diğerlerinin adını söylemiştir.

Mezdeki – Maştağa Maştağa toponimi Azerbaycan toponimisinde kendi özgüllüğü ile ayırt edilir. Şöyle ki, toponim yaratıcılığında –a, -e, ve ya –ı,-i,-u,-ü ekleri ile meydana gelen toponimler (Kobu, Kuba, Bakü, Şeki, Leki, Şuşa vb.) çok olsa

da, “maştag” diye ikinci bir coğrafi ada rastlanmamıştır. Bu da şunu gösterir ki, “Maştağa” herhangi bir adın değişime uğratılmış halidir.

Maştağa arazisinde “Çıldak” adlanan Pir de vardır. Korku sonucu hastalığa yakalanan insanları bu pire götürürler (Aliyeva, 2002, s. 45).

2.4. Azerbaycan`da En Uzun ve En Kısa Coğrafi Adlar

Dünya haritasındaki sayısız toponimler (coğrafi isimler) arasında 3-5 harfli basit toponimlerin yanı sıra, 10-15 veya bazen daha çok harfli toponimler de vardır. Başlangıçta, Azerbaycan'ın en büyük 70 yerleşim yerinin - şehir ve ilçe merkezleri incelenmiş, ilginç sonuçlar bulunmuştur: Azerbaycan`daki şehirlerin en kısa ismi üç harfli Kah ve en uzun ismi 10 harfli Mingçevir`dir.

8 şehirin adı – 4 harfli (Bakü, Kuba, Oğuz, vb.)

12 şehirin adı – 5 harfli (Gence, Kazah, Ağdam vb.)

18 şehirin adı – 6 harfli (Şamahı, Göyçay, Şemkir vb.)

8 şehirin adı – 7 harfli (Masallı, Ağstafa, Ordubad vb.)

18 şehirin adı – 8 harfli(Sumgayıt, Lenkaran, Zakatala vb.)

4 şehirin adı – 9 harfli (İsmayılı, Sabirabad, Bilesuvar ve Hacıkabul).

Sonuçları özetlersek, incelenen alıntılar arasında toplamın %63'ü 6-8 harfli(44 şehir), %30'u 3-5 ve %7'si 9-10 harfli yer adlarıdır. Azerbaycan`ın diğer toponimleri, özellikle köy isimlerinin biraz uzun olduğunu göz önünde bulundurarak, 7 harfli toponimi, Azerbaycan toponimleri için standart olarak kabul edilebilir (Feteliyev, 2015, s.3).

Azerbaycan toponimisinde sadece bir harften oluşan toponim bulunmamaktadır. İki harfli tek bir toponim ise Hazar denizindeki Ku adası'dır .Üç harfli toponimler de çok değil, 40-50 tane, belki daha çok gösterilebilir:

1.Kür (nehir),

2.Gil (ada),

3.Yel (dağ),

4. Kum(Kah),
- 5.Aza(Nahçıvan),
- 6.Hil(Kusar),
- 7.Nic(Kebele),
- 8.Zar (Kelbecer),
- 9.Kiş(Şeki) köyü vb.

Azerbaycan`da 13-14 hatta birkaç 15 ve 16 harfli köy adı mevcuttur: Necefkulubeyli (Ağcabedi), Kubalıbalaoğlan (Hacıkabul), Hırmankaynarbine (Zakatala) vb.

Goranboy bölgesinde 18 harfli Kaşaltıkarakoyunlu Köyü kendi kocaman ismiyle onları aştı. Bu da son olmadı, Azerbaycan coğrafyasının bu alanda rekoru belirtildi: Berde bölgesinde 19 harfli Mirzehankarakoyunlu köyüdür. Ama şu da belirtilmelidir ki, bu araştırmada adı sadece birleşik, yani bir sözle yazılan toponimler dikkate alındı, iki sözle ve ayrı yazılan coğrafi adlar dikkate alınırsa, İmişli bölgesindeki Yukarı Karagüvendikli köyü 20 harfli Azerbaycan toponimlerinin lideri olabilir (Feteliyev,2015, s.5).

2.5. Batı Azerbaycan`ın Türk Kökenli Yer Adları

Batı Azerbaycan yer adlarının incelenmesi özel teorik ve pratik öneme sahiptir. Bu yer adları yerel halkı - Azerbaycan Türkleri`nin tarihi ve Türk kabilelerinin isimlerini (Kukark, Gorus,Sak, Aynın, Kıpçaq, Karakoyunlu, Şirak, Peçenek, Ahta, Kever vb.) yansıtan ve araştırma sonucu olarak, bölgenin yer adlarının aynı zamanda eski Türk kelimeleri olduğu ortaya çıkar.

Abana– İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Keşişkend ilçesinin arazisinde bir köy olmuştur. Ağavnadzor köyünün 14 km doğusunda yer almaktadır. 1728`de derlenip “İrevan Eyaletinin İnceleme Kitabı”nda not edilmiştir. 1831`de burada 25 Azerbaycanlı yaşamıştır. Köy 1840-50'lerde kaldırıldı. Şimdi ölü bir köydür .Etnotoponimdir. Yapısı basit olan toponimdir (Bayramov, 2002, s.11).

Abbaslar - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Gorus ilçesinin arazisinde bir köy olmuştur. Şimdi ölü bir köydür. Bu toponim Abbaslar etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir.

Ağ Kaya- Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir dağdır. Bu toponim eski Türk dilinde “yüksek,uca” anlamında ağ kelimesi ile, kaya sözlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Ağbaş – Tiflis eyaletinin Loru-Borçalı kazasında, şimdiki Allahverdi (Tumanyan) ilçesinde kışlaktır. İlçe merkezinden 17 km mesafede bulunur. 1930`da kaldırılmıştır. Bu toponim Ağbaş Türkkabilesının ismi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir. Yapısı bileşiktir (Ahmedova, 1995, s.24).

Ağtala – İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Çemberek (Krasnoselo) ilçesi arazisinde bir köydür. 1926`da burada 26 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1930`larda şimdiki Ermenistan hükümetinin talimatı ile köy kaldırıldı. Bu toponim eski Türk dilinde “küçük” anlamında kullanılan ağ kelimesi ile, “orman ortasında açıklık” anlamına gelen tala kelimesinen birleşmesinden meydana gelmiştir. Bileşik yapılı toponimdir.

Ağgöl – İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Zengibasars (Masis) ilçesinin Çobankere köyünde bir korudur. 1939`da Çobankere köyü ile, Eçmiedzin şehri arasında IV sovhozun yaratılması ile bağlı koru kaldırılmıştır (Budakov, 1996, s.59).

Adamhan – İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Karanlık (Martuni) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 14 km mesafede bulunur. Köyün diğer ismi Atamhan olmuştur. Kafkasya`nın 5 verstlik haritasında bahsedilmiştir. 1828`e kadar burada Azerbaycanlılar yaşamıştır. Bu toponim şahıs adı temelinde meydana gelmiştir. Antrotoponimdir. Yapısı bileşiktir.

Aldere - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında,şimdiki Meğri ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinin 12 km güneydoğusunda, Araz nehrinin kıyısında bulunur.

Almalık Çayı – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir nehirdir. Meyve adı temelinde yaranmış fitotoponimdir. Yapısı bileşik hidronimdir.

Anagüney - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazahkazasında, şimdiki Dilican şehiri arazisinde vadidir. Bu toponim Azerbaycan dilinde “temel,büyük” anlamına gelen ana kelimesi ile, güney kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Artdaş - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Karanlık (Martuni) bölgesinde bir köydür. 1950`de kaldırıldı ve Karaçı köyü inşa edildi. Bu toponim Türk dilinde “dağlık, dağ keçisi” anlamında kullanılan art kelimesi ile, “dağ, kaya” anlamında kullanılan daş kelimesi temelinde meydana gelmiştir. Orotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Aksu - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Şemseddin ilçesinde orman mantakasıdır. 1959`da burada 70 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1960`da bu köy kaldırıldı. Şimdi ölü bir köydür. Bu toponim Türk dilinde “küçük” anlamında kullanılan ağ kelimesi ile, Türk dilinde “çay, küçük çay” anlamında kullanılan, su kelimesinden meydana gelmiştir. ”Küçük nehir yanında bulunan köy” anlamına gelir. Hidrotoponimdir.

Acıbac – Yelizavetpol(Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 40 km mesafede, Kığı nehrinin sol kolu olan Acıbac nehrinin kıyısında bulunur. Köyün adı hem de Acıbacı, Acıbazı şeklinde kullanılır.

Aşağı Alçalı - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Karanlık (Martuni) ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 18 km kuzeydoğuda, Göyçe gölünün 2 km uzağında, Alçalı nehrinin yanında bulunur. XIX. yüzyılın 20.yıllarına kadar burada Azerbaycanlılar yaşamışlardır. Türkmençay Antlaşması'ndan sonra 1829-30'da Türkiye'nin Alaşkerd bölgesinden sınır dışı edilen Ermeniler burada yerleştirilmiştir.

Aşağı Ermik – İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Vedi (Ararat) bölgesinde bir köydür.Vedi nehrinin akış aşağısında, Akissu çeşmesinin yanında bulunurdu.

Aşağı Kehriz - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Kemerli (Artaşat) bölgesi arazisinde bir köydür.1897`de bu arazide 40 kişi yaşamıştır. XX yüzyılın başlarında 1905-1906`da köy kaldırıldı.Hidrotoponimdir.Yapısı bileşik toponimdir(Korkodyan, 1932, s.50-51).

Aşağı Necili - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Zengibasara (Masis) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 2 km batıda bulunur.Zengibasara (Masis) bölgesi organize olunanadek 1969`a kadar Kemerli bölgesinin parçası olmuştur.Köyde 1831`de 411 kişi, 1873`de 1183 kişi ,1886`da 1147 kişi, 1897`de 1178 kişi, 1908`de 1430 kişi ,1914`de 1573 kişi , 1916`da 1074 kişi sadece Azerbaycanlı yaşamıştır.

Aşağı Novruzlu - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Kemerli (Artaşat) bölgesinde bir köydür. Köyde Ermeniler`den başka, 1922`de 139 kişi, 1926`da 231 kişi, 1931`de 205 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır. Bu yer adı Novruzlu nesil adı temelinde meydana gelmiştir. Patronim toponimdir.

Aşağı Pirtikan - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Talin bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 9 km kuzeyde bulunur (Bayramov, 2002, s.11-52).

Baba Bulak – Gorus bölgesinde çeşmedir. Şahıs adı temelinde meydana gelen antropohidronimdir.

Babacan Çay - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Basarkeçer (Vardenis) bölgesinin Babacan köyünde, Göyçe gölü havzasında nehirdir.Babacan nehri Göyçe gölüne dökülür.Uzunluğu 10 km`dir.Bu hidronimin adı “Kitabi Dede Korkut” destanında adı geçen Baybecan kişi adı temelinde meydana gelmiştir.Antropohidronimdir.

Bayandur - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında,şimdiki Gorus bölgesinde nehirdir.Bayandur köyünden 5 km kuzeybatıda bulunur. Uzunluğu 14 km. Hidronim eski Türkkabilelerinden olan Bayandur etnonimi ile bağlıdır.Etnohidronimdir.

Bayandur – İrevan eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Gorus bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 37 km mesafede bulunur. Bu toponim Bayandur Türk

etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir.Yapısı basittir (Kaşğari , 1992, s.59).

Bala Tüklü Tepe –Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Barana (Noemberyan) bölgesinde bir tepedir.İlçesindeki Yukarı Köprülü köyü ile Gürcüstan`ın Marnueli bölgesindeki Kaçağan köyünün sınırında bulunur. Bu toponim Azerbaycan toponimisinde kendine özgü bir işareti ifade eden “bala”kelimesi ile, Azerbaycan`ın Borçalı şivesinde “yoğun, çalılık” anlamında kullanılan tüklü, “küçük dağ” anlamında kullanılan tepe sözlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Barzakı – Yelizavetpol(Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Meğri bölgesinde ekim alanıdır.Göyçe gölünün yakınında bulunur.İlçedeki Nüvedi köyünün arazisindedir.Etnotoponimdir.

Başkend - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Kever (Kamo) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 12 km güneydoğuda , Kever nehrinin yakınında bulunur.

Berd Kalacık – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan ilçesinin arazisinde bir köydür. Bölgedeki Melikler (Spandaryan) köyünün yakınlığında bulunur.Şimdi harabe bir köydür.Bu toponimTürk dilinde “zor geçilen yol” anlamında kullanılan bert kelimesi ile küçültme anlamını bildiren –cık ekli kala kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Bayramov, 2002, 63).

Bozkosa - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Eller (Kotayk, Abovyan) bölgesindeki köydür.Köyde 1873`de 99 kişi , 1886`da 141 kişi ,1897`de 161 kişi,1904`de 154 kişi , 1914`de 225 kişi ,1916`da 221 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır.

Bozgöy - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Kukark ilçesinde bir köydür.Ermeni kaynaklarında köyün adı Bozikağ, Bozikend, Hemzeçimen gibi de gösterilir.Köy Hemzeçimen nehrinin kıyısında bulunur.

Büyük Karakilse -İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Pembek bölgesinde bir köydür.Kukark ilçesinin ilk adıdır. Bu toponim Alban tapınağının adı temelinde meydana gelmiştir.

Büyük Sarıyal - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Düzkend (Ahuryan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinde 22 km mesafede bulunur.1937'e kadar Leninakan bölgesinin içeriğine dahildi.Köyün diğer adı Saral olmuştur.

Buğakar - Tiflis eyaletinde Loru-Borçalı kazasında şimdiki, Barana (Noemberyan) bölgesinde bir kışlaktır.1926`da burada 1 Azerbaycanlı, 2 Yunan yaşamıştır.1930`dan sonra yasal belgelerde adı geçmez.

Burma - Tiflis eyaletinde Loru-Borçalı kazasında şimdiki, Barana (Noemberyan) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 10-12 km güneybatıda, Tona (Debed) nehrinin sol kıyısında bulunur. Burada tarihen sadece Azerbaycanlılar yaşamışlar.Köyde 1922`de 59 Azerbaycanlı yaşamıştır.1930`da köy kaldırıldı.

Burçulu – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan bölgesinde bir köydür. Kacaran köyünden 2-3 km güneybatıda bulunur.Etnotoponimdir.Yapısı basittir.

Camışbasan – İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Vedi (Ararat) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 22 km kuzeydoğuda, Ciğinsu nehrinin kıyısında bulunur.Bu köy 1906 senesinde kaldırılmıştır.Günümüzde harabedir. Bu toponim Kızılbaşlar`ın Camış Közekli kabilesinin adından yansımış, Camış etnonimi temelinde meydana gelmiştir (Efendiyev, 1993, s.192).

Vağudi -Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan ilçesinin arazisinde bir köydür.İlçe merkezinden 9 km güneydoğuda, Bazarçay nehrinin sol kıyısında,Ağudi köyünden 3 km mesafede bulunur.Köyde 1831`de 44 kişi, 1873de 653 kişi, 1897`de 1286 kişi, 1908`de 1395 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır.

Vers Dağı - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında bugünkü Keşişkend (Yeğeknadzor) bölgesi arazisinde bir dağdır. Bu toponim Varsak Türkkabilesinin adı temelinde meydana gelmiştir.Dağın yüksekliği 3522 metredir (Mirzeyev, 1997, s.194-195).

Dabbaklar – İrevan şehrinde bir mahalledir. Dabbakçılıkla uğraşan nesil adı temelinde yaranmış patronomik toponimdir.Sabirabad bölgesindeki Balvan-Dabbaklar toponimi de (şimdi Balyan adlanır) Dabbaklar nesil adı temelinde meydana gelmiştir (Keybullayev, 1975, s.16-17).

Daylahlı – İrevan eyaletinde Şerur – Dereleyez kazasında, şimdiki Paşalı bölgesi arazisinde bir köydür. İlçe merkezinden 7 km doğuda bulunur. Bu toponim Daylahlı kabile adı temelinde meydana gelmiştir (Hacıyev, 1984, s.128).

Dardere - Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Kukark bölgesinde bir deredir. İlçe Aşağı Kilse ile Hallavar köy arasında bulunur. Bu toponim Azerbaycan dilinde “ensiz” anlamında kullanılan dar kelimesi temelinde meydana gelmiştir.

Develi - İrevan eyaletinin İrevan kazasında bugünkü Veli (Ararat) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 14 km mesafede bulunur. Vedibasır nehrinden akan arkın yanında bulunur. 1828`e kadar burada sadece Azerbaycanlılar yaşamıştır.

Delikardaş - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Kever (Kamo) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 7 km güneyde, Kever nehrinin kıyısında bulunur. 1828`e kadar burada sadece Azerbaycanlılar yaşamışlar. 1905-1906`ya kadar köyde yaşayan Azerbaycanlılar tamamen kovulmuşlar.

Delidağ - Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Kalinino ilçesinde bir dağdır. İlçedeki Cücekend (Kızıl Şefek) köyünün batısındadır. Bu toponim Hunlar`ın tele (deli) etnonimini yansıtır. Etnonimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Demirçi Ceferli - İrevan eyaletinin İrevan kazasında bugünkü Veli (Ararat) bölgesinde bir köydür. Ermeni kaynaklarında köyün başka adlarının Günnüd, Günnüd Ceferli, Günnüd Kalavan olduğu da gösterilir. Çanakçı köyünde Boz Hunnu dağının eteğinde bulunur.

Derebağ - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Üçkilse (Eçmiedzin) bölgesi arazisinde bir köydür. 1930`da bu köy kaldırılmıştır. Şimdi ölü bir köydür. Bu toponim Azerbaycan dilinde kullanılan dere ve bağ sözlerinden meydana gelmiştir. Kabartma temelinde yaranmış bileşik yapıli toponimdir.

Dereleyez – Nahçıvan hanlığında, şimdiki Ermenistan arazisinde bir ilçedir. Şimdiki Keşişkend (Yeğeknadzor) ve Paşalı (Ezizbeyov, Vayk) bölgelerini içerir. 1920 yılına kadar Dereleyez ilçesi Azerbaycan'ın bir parçasıydı (Bayramov, 2002, s.131).

Derekom - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdikiÇemberek (Krasnoselo) bölgesinde kışlaktır. İlçedeki Tokluca köyünün arazisinde,Göyçe gölünün kıyısında bulunur.Burada devlete ait bir koyun çiftliği inşa edilmiştir.

Direk - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Alagöz (Arakadz) bölgesinde bir köydür.Karanku nehrinin üst kesimlerinde bulunur.Ermeni kaynaklarında Derek gibi gösterilmiştir. Bu toponim “Kitabi-Dede Korkut” destanlarında adı geçen Direk antorponimi ile bağlıdır.Antropotoponimdir.Yapısı basit toponimdir (Araslı, 1977, s.112).

Direkler - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Düzkend (Akuryan) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 10 km doğuda bulunur.1937'e kadar Leninakan bölgesinin içerisinde olmuştur.

Donuzgiren- İrevan eyaletinin İrevan kazasında bugünkü Zengibasars (Masis) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 4 km kuzeybatıda, Zengi nehrinin sol kıyısında bulunur.Bu toponim domuz hayvan adına “giren” kelimesinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Dortnu - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesindebir köydür.İlçe merkezinden 8 km mesafede bulunur.Köyde 1897'de 181 kişi, 1904'de 363 kişi, 1914'de 327 Azerbaycanlı yaşamıştır.Bu toponim kıpçak kökenli Durt etnonimi temelinde meydana gelmiştir.Etnotoponimdir.

Düzkend -İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Talin bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 7-8 km batıda bulunur.Bu toponim Azerbaycan dilinde “düz, çöl, ova” anlamında kullanılan düz kelimesi ile, Türk dilinde “şehir, ikamet yeri” anlamında kullanılan kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiş bileşik yapı toponimdir (Bayramov, 2002, s.122-137).

Ellidere - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Meğri bölgesi arazisinde güvenlik kontrol noktasıdır.Bu toponim iyelik bildiren -li eki eklenmiş Türk dilinde “kabile, halk” anlamında kullanılan el kelimesi ile, Azerbaycan dilinde “iki dağ arasında, ovaların derinliklerinde çukur” anlamında kullanılan dere kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.Etnotoponimdir.Yapısı bileşik toponimdir.

Eranos - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Karanlık (Martuni) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 16 km mesafede bulunur. Göyçe gölünün yakınlığında bulunur. Ermeni kaynaklarında köyün adı hem de Yaranos diye geçer. Bu toponim Aran (eran) etnonimine -os ekinin eklenmesi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir (Keybullayev, 1990, s.90).

Eyri Su - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Çemberek (Krasnoselo) bölgesindeki Çaykend köyünün yakınlığında kışlaktır. 1926`da 8 Azerbaycanlı burada yaşamıştır. 1930`da köy kaldırılmıştır. Hidrotoponimdir. Yapısı bileşiktir.

Ekerli - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan bölgesinde bir köydür. Burada 1886`da 170 kişi, 1906`da 253 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1918`de Azerbaycanlılar kovulmuş ve köy kaldırılmıştır. Şimdi bu köy harabedir. Bu toponim Eker Türkkabile adına *-li* ekini eklemekle meydana gelmiştir. Etnotoponimdir. Yapısı türemiştir (Bayramov, 2002, s.142).

Zöhrablı - İrevan eyaletinin İrevan kazasında bugünkü Kemerli (Artaşat) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 12 km mesafede bulunur. Köyün diğer adı Zorbalı olmuştur. Burada tarihen Azerbaycanlılar yaşamışlar. Bu toponim Kaşkay Türkkabilesinden olan, Zöhrablı nesil adı temelinde meydana gelmiştir. Patronimik toponimdir (İbrahimov, 1988, s.39).

İkinci Behlul - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Talin bölgesinde bir köydür. İlçedeki Mastara köyünden 8-9 km güneybatıda, Sabunçu köyünün güneybatısında bulunur. Köyde 1897`de 6 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1940`dabu köy kaldırıldı. Bu toponim Behlul kişi adı temelinde meydana gelmiştir. Antropotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

İlanlı - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Keşişkend (Yeğeknadzor) bölgesi arazisinde bir köydür. İlçedeki Kovşuk köyünün yakınlığında bulunur. Köyde 1897`de 13 kişi, 1916`da 59 kişi sadece Azerbaycanlı yaşamıştır. Bu toponim İlanlı Türkkabile adı temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir.

İskenderabad - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Üçkilse (Eçmiedzin) bölgesi arazisinde bir köydür. Köyde 1886`da 87 kişi, 1897`de 35 kişi, 1904`de 81 kişi, 1914`de 201 kişi, 1919`da 555 Azerbaycanlı yaşamıştır. Bu toponim

İskender şahı adı ile abad kelimesinin temelinde yaranmış, “İskenderin saldığı köy” anlamına gelir. Antropotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir (Bayramov, 2002, s.159-167).

Yakublu - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Abaran bölgesinde bir köydür.Köyün diğer adı Teze Keleş olmuştur.Köyde 1897`de 120 kişi, 1908`de 200 kişi,1914`de 213 kişi,1916`da 208 kişi sadece Azerbaycanlı yaşamıştır.1920`de bu köy kaldırılmıştır. Bu toponim Yakublu etnonimi temelinde meydana gelmiştir.Etnotoponimdir.

Yukarı Ağdam - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Karvansaray (İçevan) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 4-5 km güneyde, Ağdam nehrinin kıyısında bulunur.Bileşik yapılı toponimdir.

Kazanbil - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Meğri bölgesinde mağaradır.İlçedeki Nüvedi köyünde, Kozluçay adlı yerin başı üstündeki dağın sonunda 14-15 m derinlikde bulunan taş mağaradır.

Kazançı - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Artık bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 8 km mesafede bulunur. Bu toponim eski Türk kökenli Bulgar kabilelerinden biri olan Kazan etnotoponiminden meydana gelmiştir. Etnotoponimdir. Yapısı türemiş toponimdir.

Kazangöli Dağı- Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde dağdır.Yüksekliği 3818 metredir. Yapısı bileşik toponimdir.

Kazangöli- Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde göldür.Kığı nehrinin kaynağında, Acıbac köyünden 20 km kuzeyde bulunur. Üç gölden oluşmuştur.Bu toponim Kazan Türk etnonimi temelinde meydana gelmiştir (Keybullayev, 1986, s.35).

Kaladeresi - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Gorus ilçesinde bir köydür.İlçe merkezinden 21 km mesafede bulunur.

Kalayçı - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Abaran ilçesinde bir köydür.Abaran nehrinin sağ kolu üzerinde bulunur.Köyün diğer adı Kalaça`dır. Bu toponim Oğuzların Bayandır kabilesından olan Kalayçı etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir.

Kankallı - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Çemberek (Kransnoselo) bölgesinde bir dağdır.Tokluca köyünün kuzeybatısında bulunur. Bu toponim kankal bitki adına -lı ekinin birleşmesi ile meydana gelmiştir.Fitooronimdir. Yapısı türemiş toponimdir.

Karaveng - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Keşişkend (Yeğeknadzor) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinin yakınlığında, Tekedonduran nehrinden akan kolun yanında bulunur.Köyde 1831`de 80 kişi, 1873`de 187 kişi, 1886`da 205 kişi, 1897`de 260 kişi, 1904`de 414 kişi, 1914`de 455 kişi, 1916`da 300 kişi sadece Azerbaycanlı yaşamıştır.

Karakala -Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Şemşeddin bölgesi bölgesi arazisinde kışaktır.Kışağın diğer adı Kırğı olmuştur.1930`da kaldırılmıştır. Bileşik yapıli toponimdir.

Karaküzey - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Veli bölgesinde bir dağdır. Eski Türk dilinde “geniş” anlamında kullanılan kara kelimesi ile, “kuzey, güneşin düşmediği yer” anlamında kullanılan kuzey kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Kara Güney - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan bölgesinde bir toponimdir. Büyük anlamında kullanılan kara kelimesi ile, “güneşin düştüğü yer” anlamında kullanılan güney kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bileşik yapıli toponimdir.

Karalar - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, şimdiki Paşalı (Ezizbeyov, Vayk) bölgesi arazisinde bir köydür.Paşalı köyünün Porderesinin yakınlığında bulunur.Köyde 1831`de 49 kişi, 1873`de 84 kişi, 1886`da 101 kişi, 1897`de 113 kişi, 1904`de 108 kişi, 1914`de 118 kişi, 1916`da 148 Azerbaycanlı yaşamıştır.

Karahaç – Dereleyez ilçesinde, Göyçe ve Kelbecer yakınlığında bir yurtdur.Bu toponim “büyük” anlamında kullanılan kara kelimesi ile, haç kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Karaşen - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Gorus bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 15 km mesafede bulunur. Bu toponim

Azerbaycan dilinde “büyük” anlamında kullanılan kara kelimesi ile, şen kelimesinin birleşmesi temelinde yaranmış, “büyük köy, ikamet yeri” anlamına gelir. Bileşik yapıli toponimdir.

Katarkaya - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Çemberek (Kransnoselo) bölgesinde bir dağdır. İlçenin Tokluca köyünün doğusunda bulunur. Bu toponim “zincir kaya, tepe, dağ” anlamında kullanılan katar kelimesi ile kaya kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bileşik yapıli toponimdir.

Kezenfer - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Abaran ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 10 km güneyde, Alagöz dağının eteklerinde, Abaran nehrinin sağ kolu üzerinde bulunur. Ermeniler bu köye 1828-1829`da Türkiye`nin Alaşkert, Muş, Sasun vilayetlerinden taşındılar (Hakopyan & Melikbahşyan & Barseğyan, 1986, s.378).

Krampa – İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Üçkilse bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 3 km kuzeydoğuda, Kasak nehrinin sağ kıyısında bulunur. 1922 yılında burada 14 Azerbaycanlı yaşamıştır (İsmayıl, 1995, s.75).

Kuzu Kahası - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan bölgesinde Ağudi köyünde bir dağdır. Bu toponim koyunun yavrusunu gösteren kuzu kelimesi ile, mağara anlamına gelen kaha kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Buraya koyun, kuzu salındığı için Kuzu kahası adlandırılmıştır. Zoonimdir. Yapısı bileşiktir.

Kulalı - Tiflis eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Şemşeddin ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 21 km mesafede bulunur. Burada Ermeniler`in yanı sıra, 1926`da 5 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1930`da Azerbaycanlılar köyden kovulmuşlar. Şimdi Ermeniler yaşarlar. Bu toponim Kıpçak Türkkabilelerinden olan Kul etnonimi ile Alı şahıs adının birleşmesinden yaranmış “kul kabilesından olan Alının köyü” anlamına gelir. Etnotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Kurdukulu – İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Serdarabad (Oktemberyan) bölgesinde bir köydür. Alagöz dağının eteğinde, ilçe merkezinden 6-8 km güneyde bulunur. Bu toponim Kurd Türk etnonimi ile, Kulu şahıs adının birleşmesinden yaranmış “Kurt kabilesinden olan Kulu`nun saldığı köy” anlamına gelir. Etnotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Kursalı – İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Hamamlı (Spitak) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 7 km güneydoğuda, Pembek nehrinin yakınlığında, Kemerli dağının eteğinde bulunur. Hamamlı (Spitak) köyü yaratılana kadar (1937`ye kadar) Kukark (Karakilse) ilçesinin içerisindeydi (Bayramov, 2002, s.80-121).

Kamal - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Nairi ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 8 km kuzeybatıda, Zengi nehrinin sağ kıyısında bulunur. 1972`ye kadar Kotayk (Abovyan) bölgesinin içerisindeydi. Bu toponim şahıs adı temelinde yaranmış antropotonimdir. Yapısı basit toponimdir.

Keşikend - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Alagöz (Arakadz) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 15 km güneyde bulunur. Yer eski Türk dilinde "geçiş, feribot, köprü" olarak kullanılan keşik kelimesine, kend kelimesinin eklenmesi temelinde meydana gelmiştir.

Kever – İrevan hanlığının Göyçe ilçesinde, İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Kever (Kamo) bölgesinde ikamet yeri ve ilçe merkezidir. Bu toponim Hazar Türkkabilesinin bir kolu gibi tanınan Keber etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotonimdir. Yapısı basittir.

Kirs - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 43 km kuzeybatıda bulunur. Köyde 1886`da 130 kişi, 1897`de 56 Azerbaycanlı yaşamıştır.

Kolagiren - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Karanlık (Martuni) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 16 km mesafede bulunur, Göyçe gölünün kıyısında bulunur. Ermeni kaynaklarında Kolakran, Aşağı Kolagiren, Kolanı kırılan şeklinde geçer. Bu toponim Kolagiren Türk etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotonimdir (Kırzioğlu, 1979, s.216).

Kotanlı - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Paşalı (Ezizbeyov, Vayk) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 20 km kuzeydoğuda, Arpaçay`ın sağ kolu olan Kotanlıçay`ın kıyısında bulunur. Bu toponim Kıpçak Türkkabilesinden olan kotan etnonimine iyelik eki eklemekle meydana gelmiştir. Etnotonimdir. Yapısı türemiş toponimdir. Köyün adı 1924 yılında Karmraşen (Kırmızıkend) olarak değiştirildi.

Kotuz - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Vedi (Ararat) ilçesinde bir köydür.Köy Vedi ilçesindeki Karağac köyünün yanında, Kotuz dağının eteğinde bulunur.Ermeni kaynaklarında köyün adı hem de Kyotuz, Kotız, Kyutuz şeklinde gösterilir.

Köhnü Şahablı - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Vedi (Ararat) ilçesinde bir köydür.Çapan nehrinin yanında, Vedi bölgesindeki Karağac köyünün yakınında bulunur.Burada 1897`de 46 Azerbaycanlı yaşamıştır.Şimdi bu köy harabedir.Etnotoponimdir.Yapısı bileşiktir.

Kumand - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir köydür.1897`de 42 kişi, 1914`de 242 Azerbaycanlı burada yaşamıştır.Şimdi bu köy harabedir. Bu toponim Türk kökenli koman etnonimi temelinde yaranmış etnotoponimdir.Yapısı basit etnotoponimdir (Bayramov, 2002, 184-201).

Gedikdağ - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan ilçesinde bir dağdır.Sisyan ilçesi ile Azerbaycan`ın Nahçıvan sınırında bulunur. Yükseliği 2705 metredir. Bu toponim Azerbaycan dilinde ""dağ kuşağı, tepe" anlamında kullanılan gedik kelimesi ile, dağ kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Gezdek - Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Barana (Noemberyan) bölgesi arazisinde kışlaktır.Köy, Lambalı Sovyetler Birliği'nin bir parçasıydı.1926`da burada 9 Azerbaycanlı yaşadı.

Göyerçin - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Paşalı (Ezizbeyov, Vayk) bölgesinde bir köydür. Arpaçay`ın kıyısında bulunur.Köyde 1831`de 20 kişi, 1873`de 48 kişi, 1886`da 34 kişi, 1897`de 84 kişi, 1904`de 60 kişi, 1914`de 66 kişi, 1916`da 72 kişi sadece Azerbaycanlı yaşamıştır.Etnotoponimdir.Yapısı basit toponimdir.

Gülablı - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Abaran bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 14 km mesafede, Ortulu dağın eteğinde bulunur.Ermeni kaynaklarında adı Gülaplı, Gülab, Gülandı şeklinde bahsedilir.Bu toponim Gülablı nesil adı temelinde meydana gelmiştir.Patronim toponimdir.

Gümüş - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Akta (Razdan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 16 km güneybatıda, Zengi nehrinin yanında, Alapars köyünün yakınığında bulunur. Köyde 1831`de 48 kişi, 1873`de 295 kişi, 1886`da 311 kişi, 1914`de 796 Azerbaycanlı yaşamıştır. Gümüş cevher yatakları olduğu için köye Gümüş denir. Basit yapıya sahip toponimdir.

Gümüşhana - İrevan eyaletinin şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Paşalı (Ezizbeyov, Vayk) bölgesinde bir köydür. Burada 1922`de 74 Azerbaycanlı yaşamıştır. 1925`de bu köy kaldırılmıştır. Bileşik yapıya sahiptir.

Lelvar – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Barana (Noemberyan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 28 km kuzeybatıda, Tona (Debed) nehrinin kıyısında, Lembeli köyünün yakınığında bulunur. Sonralar Lembeli köyü ile birleştirilerek kaldırıldı. Bu toponim lel ve “köy, kala” anlamında kullanılan “var” kelimesinden meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Lelekend – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Kazah kazasında , şimdiki Karvansaray (İçevan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 16 km mesafede bulunur. Bu toponim “büyük, öğretmen” anlamına gelen lele kelimesine, eski Türk dilinde “ikamet yeri” anlamında kullanılan kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yapısı bileşiktir.

Lembeli – Tiflis eyaletinde Loru-Borçalı kazasında şimdiki, Barana (Noemberyan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 15 km mesafede, Tona nehrinin sağ kıyısında bulunur. Ermeni kaynaklarında “Lembeli kyuğ” şeklinde bahsedilir.

Maymakdağı – Tiflis eyaletinde Loru-Pembek kazasında şimdiki, Kukark bölesinin Hallavar köyünde bir dağdır. Yüksekliğı 3082 m`dir. Bu toponim Maymak Türk etnonimi temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir.

Maldaş – Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Gorus ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 41 km mesafede bulunur. Bu toponim Azerbaycan dilinde “büyük boynuzlu evcil hayvanı” anlamında kullanılan mal kelimesiile, Azerbaycan dilinde “dağ, kaya” anlamında kullanılan daş kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Zootoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Mangüz - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü (Kotayk, Abovyan) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 12 km kuzeydoğuda bulunur. Bu toponim eski Türk dilinde “taş yazıt, sonsuz anıt” anlamında kullanılan mengü kelimesine –z ekinin eklenmesi temelinde yaranmıştı .Türemiş yapılı toponimdir.

Melikkend - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Alagöz (Arakadz) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 14 km mesafede, Abaran nehrinin kolu üzerinde, Devedaş ve Deveboyu dağlarının eteğinde bulunur. Bu toponim “hükmdar, padişah” anlamında kullanılan melik kelimesine kend kelimesinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Yapısı bileşik toponimdir.

Mollakışlak - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Kukark bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 22 km mesafede, Kirovakan şehriden 78 km güneydoğuda, Pembek nehrinin kıyısında bulunur. Köyde 1916`da 167 Azerbaycanlı yaşamıştır.

Novlar - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında, bugünkü Keşişkend (Yeğeknadzor) bölgesi arazisinde bir köydür. Koytul köyünün yakınlığında, Deliktepe dağının eteğinde, Paşadüz düzündede bulunur. Bu toponim Azerbaycan dilinde “kanal, kemer” anlamında kullanılan nov kelimesine, –lar ekinin eklenmesi ile meydana gelmiştir. Hidrotoponimdir.

Noradüz - İrevan eyaletinde Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Kever (Kamo) bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 6 km mesafede, Kever nehrinin kıyısında bulunur. Bu toponim Türk dillerinde “uçurum” anlamında kullanılan nori kelimesi ile, düz kelimesinin birleşmesinden meydana gelen toponimdir (Abbasova&Bendeliyev&Memmedov, 1993, s.79).

Okçu - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir köydür. İlçe merkezinden 32 km kuzeyde, Okçu nehrinin kıyısında bulunur. Köyde 1831`de 143 kişi, 1873`de 54 kişi, 1886`da 1122 kişi, 1897`de 1246 kişi, 1904`de 1709 kişi, 1914`de 200 Azerbaycanlı yaşamıştır. Etnotoponimdir.

Ördekli – Kars vilayetinin Kars kazasında, şimdiki Amasiya bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 15 km kuzeydoğuda, Arpagölün güneydoğusunda bulunur. Köyde 1886`da 253 kişi, 1897`de 146 kişi, 1908`de 346 kişi, 1914`de 531

Azerbaycanlı yaşamıştır.Şimdi bu köy harabedir. Bu toponim Ördekli Türkkabilesinin temelinde meydana gelmiştir. Etnotoponimdir (Mehemmed, 1993, s.6).

Paşakend - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Akta (Razdan) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 12 km kuzeybatıda, Pembek dağının eteğinde, Kevever nehrinin yanında bulunur. Ermeni kaynaklarında köyün adı Paşagyuş (Paşakend) diye geçer. Yapısı bileşik toponimdir.

Reyhanlı - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Vedi (Ararat) ilçesinde bir köydür.İlçe merkezinden 8 km mesafede bulunur.Ermeni kaynaklarında köyün adı Rehanlı, Rikanlı, Reykanlı şeklinde gösterilir. Bu toponim Reyhanlı Türk etnonimi temelinde meydana gelmiştir.Etnotoponimdir.

Subatan - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Basarkeçer (Vardenis) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 7 km güneyde, Kızıl bulak nehrinin yanında bulunur. Bu toponim eski Türk dilinde “nehir” anlamında kullanılan, su ve batan sözlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Syunik – Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan bölgesinde bir köydür. Burada Ermeniler`in yanı sıra, 1897 yılında 13 kişi, 1926 yılında 5 kişi,1931 yılında 21 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır. Bu toponim “si” eski Türkkabilesinin adına, Urartu dilinde “sülale” anlamına gelen “uni” kelimesinü eklemekle meydana gelmiştir (Kırzioğlu, 1953, s.93).

Turabhanlı - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan ilçesinde bir köydür. Köyde 1897`de 105 kişi, 1904`de 123 Azerbaycanlı yaşamıştır. Burada 1922`de 27 kişi, 1926`da 19 kişi,1931`de 27 Azerbaycanlı yaşamıştır.1930`da bu köy kaldırdı. Şimdi harabedir. Bu toponim Turabhanlı nesil adı temelinde meydana gelmiştir. Patronim toponimdir.

Ternevt Yaylası – Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Meğri bölgesinde yayladır.Bölgedeki Nüvedi köyünün arazisinde bulunur.”Ternevt” kelimesinün eski hali “Terneğüt” olmuştur (Azizov, 1995, s.29).

Ucan - İrevan eyaletinin Eçmiedzin kazasında, şimdiki Eşterek bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 14 km güneybatıda bulunur. Köyde 1831`de 62 kişi, 1873`de 235 kişi, 1886`da 364 kişi, 1897`de 444 kişi, 1908`de 300 kişi sadece

Azerbaycanlı yaşamıştır. Bu toponim Türk kökenli “uc” etnonimine toplama ifade eden –an ekini eklemekle meydana gelen, “*ucların yaşadığı yer*” anlamına gelir.Etnotoponimdir. Yapısı türemiş toponimdir.

Üçtepeler - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Akta (Razdan) bölgesinde bir köydür.Üçtepeler dağının eteğinde, Yeni Bayazid yolunda bulunur. Bu köy Üçtepeler dağının eteğinde bulunduğu için ona Üçtepeler adı vermiştir. Orotoponimdir. Yapısı bileşik toponimdir.

Ferruh - İrevan eyaletinin Yeni Bayazid kazasında, şimdiki Akta (Razdan) bölgesinde bir köydür.Yaycı köyünün yakınında, Zengi nehrinin sağında bulunur. Köyde eskiden Azerbaycanlılar yaşamıştır.Sonralar buraya Ermeniler taşınmış ve Azerbaycanlılar sıkıştırılmışlar.Bu toponim kişi adı temelinde meydana gelmiştir.Yapısı basittir.

Hostun - İrevan eyaletinin Şerur-Dereleyez kazasında bugünkü Keşişkend (Yeğeknadzor) bölgesi arazisinde bir köydür. Alagöz nehrinin kıyısında, Hesenkend ve Alagöz köylerinin arasında bulunur.

Şinadağ - Yelizavetpol (Gence) eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan ilçesinde bir köydür.İlçe merkezinden 35 km mesafede bulunur.Köyün adından Ermeni kaynaklarında Şnatağ, Şenatağ diye bahsedilir.

Şištepe - İrevan eyaletinin Aleksandropol kazasında, şimdiki Kızıлкоç (Kukasyanz) bölgesinde bir dağdır. Bu toponim “*dağın, tepenin en yüksek yeri*” anlamına gelen şiş kelimesi ile, “*alçak dağ*” anlamına gelen tepe kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Memmedov, 1993, s 42).

Şınıh – Tiflis eyaletinin Borçalı kazasında, şimdiki Allahverdi (Tumanyan) bölgesinde bir köydür.İlçe merkezinden 24 km mesafede bulunur. Köyde 1897`de 5 kişi, 1926`da 2 Azerbaycanlı yaşamıştır. Şimdi Ermeniler yaşar.

Şırran - İrevan eyaletinin İrevan kazasında, şimdiki Kemerli (Artaşat) bölgesinde bir köydür.Köyde 1897`de 148 kişi, 1914`de 185 kişi, 1916`da 144 Azerbaycanlı yaşamıştır.Bu yer adı Azerbaycan dilinde “küçük şelale” anlamında kullanılan şırran kelimesinin temelinde meydana gelmiştir. Hidrotoponimdir. Yapısı basittir (Bayramov, 2002, s.325).

Şotanlı Çayı – Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan bölgesinde nehirdir.Bu nehir Kurud köyünden geçer. Hidronim eski Türk kökenli Hunların varisi Şato etnonimi temelinde meydana gelmiştir (Kumilyev, 1993, s.253).

Şahablı- İrevan eyaletinin İrevan kazasında, bugünkü Vedi (Ararat) ilçesinde bir köydür.İlçe merkezinden 13 km güneydoğuda, Kırkbulak nehrinin kıyısında bulunur.Bu köyde 1873 yılında 437 kişi, 1886 yılında 606 kişi, 1897 yılında 853 kişi, 1904 yılında 827 kişi , 1914 yılında 910 kişi , 1916 yılında 966 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır.

Şeki – Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 6 km kuzeybatıda bulunur.Köyde 1831 yılında 148 kişi,1873 yılında 445 kişi, 1886 yılında 657 kişi, 1897yılında 1191 kişi, 1908 yılında 1605 kişi, 1914 yılında 1584 kişi Azerbaycanlı yaşamıştır.

Şeki Şelalesi - Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Sisyan bölgesinde bir köydür. İlçe merkezinden 3 km kuzeybatıda, Bazarçay deresinde bulunur. Yüksekliği 18 m`dir.Şelale Şeki`de bulunduğu için Şeki şelalesi adlandırılmıştır.

Şemiler Yurdu - Yelizavetpol eyaletinin Zengezur kazasında, şimdiki Kafan bölgesinde yurttur. Patronomik toponimdir. Yapısı bileşiktir. Bu toponim Şemiler soy adıyla, “ikamet yeri” anlamına gelen yurd kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Şerbetli Bulak - Yelizavetpol eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Barana (Noemberyan) bölgesinde çeşmedir. Bu hidronim “kaliteli, tatlı” anlamına gelen şerbetli kelimesi ile, bulak yani çeşme sözlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Şemşeddin - Yelizavetpol eyaletinin Kazah kazasında, şimdiki Ermenistan arazisinde bir ilçedir. İlçe olarak 1930 yılında 9 eylülde meydana gelmiştir. Bu toponim Şemşeddinli Türk etnonimi temelinde meydana gelmiştir (Mirzeyev, 2001, s.80-81).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Azerbaycan Yer Adlarının Değişim Dönemleri

3.1 Azerbaycan`da Eski Dönem Yer Adları

Azerbaycan`ın eski dönem tarihine dair yeterli kadar yazılı kaynak olmaması, o dönemde mevcut olan devlet kurumlarının, tarihi politik coğrafyasının derinden incelenmesine izin vermez. M.Ö. 2. ve 3. binyılda Azerbaycan`ın güneyinde özellikle Urmiya gölünün etrafında bir sıra kabileler yerleşmiştir. Gölün doğu ve batısında Kutiler, güneyinde Lullubi, Hurriler, güneydoğusunda Uruatrilere, Kutmikiler yaşamıştır. Lullubi kabilesinin içerisinde Turukki, Su ve başka kabilelerin olduğu tahmin edilir.

Manna devleti Azerbaycan`ın güneyinde yaranmış ilk devlet kurumudur. Daha sonra bu arazide Atropatena devleti kurulmuş, kuzeyinde ise Kafkasya Albaniya`sı mevcut olmuştur. İsmi ilk kez M.Ö. 843. yılda duyulan, Assur, Urartu kaynaklarında ve Bibilyada Munna, Manna, Mannas, Minni vb. şekilde geçer. Manna devleti özellikle Urmiya gölünün güneydoğusunda küçük hükümlüklerin birleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. Manna`nın sınırları belirli bir dönemde Araz nehrinin kuzeyine kadar uzanmıştır. Assurların yürüşleri sonucunda Manna devleti kendi gücünü kaybetti. Zikertu, Uışdiş, Messi, Andia ve diğer iller ondan ayrıldılar. Manna`ın adına son kez Bibilya kaynaklarında M.Ö. 593 yılında rastlanmıştır (Piriyev, 2006, s.14)

Atropatena – M.Ö. 4. – M.S. 3. yüzyılda İran yaylasının kuzeybatısında mevcut olmuştur. Onun arazisi Güney Azerbaycan, İran Kürdistanı, bazen Kuzey Azerbaycan`ın güney bölgeleri ve hatta, Güney Kafkasya`nın illerini kapsar. Devletin kuzey sınırı Araz nehrine, doğu sınırı Talış ve Elbrus dağlarına, güney sınırı Elvend dağına ulaşır. Başkenti Urmiya nehrinin güneydoğusunda, Miandor şehrinden doğuda, Leylan köyü yakınlığında bulunan, Kazaka şehri olmuştur. Atropatena arazisi dağlık illerden oluşmuştur. Ülkenin farklı semtlerinde Savalan, Sehend, Büzgüş, Kaflantı, Bağra, Zaqros ve diğer dağlar vardır. Atropatena aynı dağlardan geçen nehirlerle de zengindir. Başlıca nehirleri Kızılüzzen, Karasu, Kiçik Zab, Korka, Karun ve başkaları olmuştur.

Eski Azerbaycan halkının dini görüşleri göksel kuvvetler, ateşe, suya farklı putlara inamla bağlı olmuştur. Azerbaycan`da özellikle onun güneyinde ateşe inam yaygındı. Halk arasında Çok Tanrılık (Politeizm) mevcut olmuştur. Tek Tanrılığın başlıca tutan Zerdüşť dininin başlıca kitabı “*Avesta*” olmuştur (Piriyev, 2006, s. 15).

**Kafkasya Albaniya`sı** - Azerbaycan`ın kuzeyinde mevcut olmuş ilk devlet kurumu olmuştur. Antik kaynaklarda bu ülkenin adı “Albaniya”, sonraki dönem kaynaklarında, Ardan, Arran, Rani, Ağvan, Aran şekilde geçer.

Kafkasya Albaniya`sının arazisi Büyük Kafkasya dağlarının kuzeydoğusundan, Küçük Kafkasya dağları ve Araz nehrine, Kabırlı nehrinden Hazar denizine kadar olan alanları, Mil ve Muğan ovasını kapsar. Albaniyanın başkenti uzun dönem Kabalaka şehri olmuştur. V. yüzyıldaysa başkent Kür nehrinin sağ kıyısında bulunan, Berde şehrine göçürölmüştür. Kafkasya Albaniya`sının 30`dan çok şehri vardır. Kafkasya Albaniya`sının arazisi eyaletlere ve viyaletlere ayrılmıştır. Albaniya arazisinde 12 vilayet mevcut olmuştur : Kabalaka, Şeki, Kambisena, Eceri, Çola, Lpina, Kaspiana, Uti, Sakasena, Girdiman, Arsak ve Sünik. Bu eyaletler 2 yere ayrılır. Onlardan ilk 6 eyalet Kür nehrinin sol kıyısında, sonraki 6 eyalet ise sağ kıyısında bulunur (Piriyev, 2006, s.16).

Çola eyaleti – Çola (Derbent) geçidinden güneye doğru, Beşbarmak dağına kadar uzanır. Büyük şehirleri Çola ve Derbent olmuştur. Çola adının İran kökenli kelimedenden geldiği söylenilir.

Lpina eyaleti – Çola`nın kuzeybatısında, Çola ile Şeki arasında bulunur. Bu arazide Albanlar, Lpinler, Legler ve başka kabileler yaşamışlar. Bu yerin adı Yunanca “Lupen”, Ermenice “Lpin” adlandırılmış etnostan gelmiştir.

Kambisena eyaleti – Bu arazi Albaniya`nın kuzeybatısında, İberya sınırında bulunur. Bu arazi kuzeybatıda, Kanık ve Kabırlı nehirlerinden, Kür nehrine kadar uzanır. Bu eyalet Sasaniler devletinin düşüşünden sonra Mehraniler`in idaresinde olmuştur.

Eceri eyaleti – Kebele vilayetinin güneyinde, Karasu ve Girdiman nehirlerinin arasında bulunur ve güneyde Kür nehrine dayanır. VII. yüzyıl “*Ermenistan coğrafyası*”nda bu arazi “*Deşt-i Bazkan*” adlandırılmıştır (Piriyev, 2006, s.17).

Kabalaka eyaleti – Bu eyalet Lpina`dan güneyde, Eceri vilayetinden kuzeyde, Şeki ve Çola vilayetlerinin arasındaki arazide bulunur. Kabalaka yani şimdiki Kebele şehri uzun dönem Albaniya`nın başkenti olmuştur.

Şeki vilayeti – Şake adlı şehri ile birlikte Albaniya`nın kuzeybatısında, Kebelenin de kuzeybatısında bulunur. Batıda ve güneybatıda Kambisena vilayeti ile, kuzeybatıda Lpina ile, güneydoğuda Kebele ile sınırdadır.

Albaniya`nın Kür nehrinin sağ kıyısındaki arazileri 4 eyalete ve 6 vilayete ayrılır. Bunlar Arsak, Uti, Paytakaran ve Sünik eyaletleridir. Uti eyaletinin içerisinde de 2 vilayet vardır. Bunlar Sakasena ve Girdiman`dır.

Paytakaran eyaleti – Farklı kaynaklarda Kaspk, Kazbk (ermenî kaynaklarında), Kaspiana (yunan, Roma kaynaklarında), Paytakaran – Balasikan, Balasakan ve başka şekilde adlandırılmıştır. Merkezi aynı adlı şehir yani, Paytakaran`dır.

Uti eyaleti – Kür nehrinin sağ kıyısında bulunur. Bu eyalet Paytakaran, Arsak, Kür nehri ile komşudur. Batıda ise Albaniyanın İberyâ sınırına kadar uzanır. Eyaletin içerisinde Ayniana, Kani, Anarika gibi antik şehirler vardır. Uti eyaleti daha küçük arazilere, yani vilayetlere ayrılmıştır. Onlardan başlıcaları Sakasena ve Girdiman`dır. Sakasena Arsak vilayeti ile Kür nehrinin arasında bulunurdu. Strabon`a göre Baktriya vb. arazileri tutan saklar Kafkasya`nın en verimli topraklarına sahip olup, burada yerleşmiş ve bu araziye Sakasena adlandırmışlar (Piriye, 2006, s.20).

Girdiman vilayeti - Kür nehrinin sağ kıyısında bulunan, Uti eyaletine dahildir. Kaynaklarda bu vilayet Gardman (eski Ermenî dilinde), Girdiman (eski İran dillerinde) ve Gardabani (eski Gürcü dilinde) şeklinde geçer. Mehraniler burada Girdiman kalasını, Mehrevan şehrini ve tapınak inşa etmişler.

Arsak eyaleti – Albaniya`nın en mühim eyaletlerinden biri olmuştur. Günümüzde bu eyalet Karabağ`ın dağlık kısmını ve Mil düzünün bir kısmını kapsar. Eyaletin arazisinde Gargarlar, Utiler, Hunlar, Hazarlar ve Barsiler yaşamıştır. Hıristianlık burada yaygınlaşana kadar ahali putlara tapmıştır. Hıristianlıktan sonra burada birkaç piskoposluk meydana gelmiştir.

Sünik eyaleti –Albaniya'nın güneyinde Göyçe gölünden ve Arsak eyaletinden güneyde, Ermenistan'ın doğusunda mevcut olmuştur.Sünik eyaleti 12 vilayete ayrılmıştır.Sünik eyaletinin merkezi Nahçıvan şehri olmuştur.Sünik'in vilayetlerinden biri olan Kohtan, günümüzde Ordubad bölgesinin arazisini kapsar.Onların Ermenistan'a dahil olmaması, F.C. Memmedova'nın araştırmaları sonucunda bir daha kanıtlanmıştır.

Esasen Putperest olan Albanlar Geliy (Güneş allahı), Zevs (Gökyüzü allahı), Selen (Ay allahı) gibi Allahlara tapınmışlar.Lakin M.S. burada Hıristianlık yaygınlaşmaya başlamıştır. M.S. 4. yüzyılda ülkede Hıristianlığın yaygınlaşmasının ikinci dönemi başlamıştır.Hıristianlık Arsak ve kısmen de Kambisena vilayetinde daha çok yaygınlaşmıştır. 552. yılda Hıristianlığın merkezi Çola'dan Berdeye, 8. yüzyılda Berde'den Arsak'a geçti (Piriyev, 2006, s.16-21).

3.2. Azerbaycan'da Arap İşgali Döneminde Yer Adları

VII. yüzyılın başlarından başlayarak Arap yürüşleri Atlantik okyanusundan Hindistana kadar olan arazide yerleşmiş halkların tarihinde önemli değişikliklerin yaranmasına sebep olmuştur.Araplar diğer arazileri zapt ettikleri gibi Azerbaycan ve Kafkasya Albaniyası'nı da işgal etmişler (Piriyev, 2006, s.21).

Azerbaycan (Atropatena), Kafkasya Albaniyası, Doğu Ermenistan, İberya (Gürcüstan) arazileri Sasanilerin en büyük arazileriydi. "Erminiye" termini ilk zamanlarda Araplar tarafından şartsız olarak kabul edilmiştir."Erminiye" istilahi altında büyük bir araziye kapsar ve İbn Hordadbeh, El- Belazuri, El -Yagubi, İbn El – Fegih gibi Arap yazarların eserlerinde 4 yere ayrılmıştır :

1. Erminiye, Kafkasya Albaniyası'nın, Arap istilahi ile Arran arazisini kapsar.
2. Araptarihçilerinin yazdığına göre, Gürcülerin, Lezgilerin ve diğer dağlıların yerleştiği arazini kapsar.
3. Erminiye Araz nehrinin sağ kıyısını, Göyçe gölünün batısını ve Van gölünün doğusunu ve kuzeydoğusunu kapsar.
4. Erminiye, 3.Erminiye'den daha batıda Hilat tarafda olan arazileri kapsar (Piriyev, 2006, s.23).

Görüldüğü gibi Arap işgalleri Azerbaycan'ın tarihi politik coğrafyasına ciddi etki göstermiştir. İlk olarak Kafkasya Albaniya'sının arazisi Arap yazarlar tarafından Arran adlandırılmıştır. Daha önceler Siryaniler bu araziye Aran, Gürcüler Rani demişler. Arap yazarlar Arran arazisine tabe ettikleri vilayetler arasında Alban vilayet ve nahiyeleri Sakasena'nın, Kambisena'nın, Uti'nin, Sisakan'nın, Sünik'in, Haçın'ın, Mete İrank'ın, Mete Kuenk'in , Şeki'nin öylece de Şirvan'ın, Layza'nın, Mesket'in, Hursan'ın, Şabran'ın, Tabasaran'ın, Muğaniye'nin vb. göstermişler. Son orta dönem Arran'ı ise daha küçük arazini, Kür ve Araz nehri arasındaki toprakları kapsar.

Araplar “emirlik” sistemini yaratmışlardı. İlk olarak 5 emirlik yaratıldı ve Azerbaycan 4. emirliğe dahil oldu. Emeviler sülalesi döneminde değişiklik edilerek Azerbaycan 3. Emirliğe dahil oldu. Abbasiler döneminde de bu alanda yenilikler edildi: 83 eyaletten oluşan 14 emirlik yaratıldı. Emirlikler de daha küçük bölgelere ayrılmıştı. Azerbaycan arazisi 5 hisseye :

1. Azerbaycan
2. Arran
3. Muğan
4. Şirvan
5. Şeki mahallarına ayrılmıştır (Piriyev, 2006, s.24).

Ülke arazisinde: Girdiman, Kambisena, Sakasena, Tabasaran, Mesget, Leyzan, Hursan, Muğaniyye, Sisakan, Bezzeyn vb. mahallar mevcut olmuşlar. Büyük şehirler sırasına :

1. Marağa	11. Gence
2. Erdebil	12. Şemkür
3. Berde	13. Beylekan
4. Tebriz	14. Nahçıvan
5. Bakü	15. Hoy
6. Şirvan	16. Salmas
7. Şabran	17. Urmiya

8. Derbend	18. Zencan
9. Kebele	19. Merend
10. Şeki	20. Sarab dahil olmuştur.

Güneyde Erdebil, daha sonra Marağa, kuzeyde Berde şehri Arap canişinlerinin ikametkâhı olmuştur. Berde, Beylakan, Kebele, Derbend, Varsan, Tebriz, Meyanic, Berzend, Neriz, Sarab vb. araziler farklı Arap kabilelerinin eline geçmiştir.

Günümüzde Azerbaycan ahalisinin içerisinde kendisini Arap adlandıranlar olmasa da, ülkede Araplar'ın adı ile bağlı birçok yer adları mevcuttur. XIX. yüzyılda Azerbaycan'da Ereb-Sarvan, Ereb-Şamlu, Ereb- Cabirli, Ereb- Baloğlan, Ereb- Kedim, Ereb- Şahverdi, Ereb – Kardeşbeyli, Ereb- Babalı, Ereb- Besre, Ereb- Kubalı, Erebuşağı, Erebkeymuraz, Erebhacı, Erebler, Ereboçak, Erebaşah, Erebhana, Ereb Mehdibey, Çölereb vb. meskenler olmuş ve onların çoğu şimdi de mevcuttur. Arap kabilelerinin Azerbaycan'a getirdikleri Heyber, Hille, Heleb, Şeyban kabilesine mensup Şubani yer adları da Arapalar'ın burada meskunlaşmalarını ispatlar.

3.3. IX – XII. Yüzyıllar Azerbaycan Toponimleri

9. yüzyılda Hilafet eski gücünü yitirmeğe başlamıştır ve buna sebep, Hilafete tabe olan ülkelerde yaranmış özgürlük savaşları olmuştur. Ülke arazisinde :

1. Şirvanşahlar (861)
2. Saciler (898)
3. Salariler (942)
4. Şeddadiler (971)
5. Revvadiler (981) devletleri yaranmaya başlamıştır (Piriyev, 2006, s.25).

IX-XII. yüzyıllarda ülke arazisinde :

1. Şeki meliklikliği
2. Sünik
3. Arsak-Haçın knyazlığı

4.Derbend emirliği

5. Eher melikliği

6. Ağsungiriler devleti vb.mevcut olmuştur.

Şirvanşahlar devleti – Şabran ve Gilgil nehirleri arasında, yaklaşık 1000 yıl hüküm sürmüştür. Devletin sınırları sonradan genişlenmiş, güneyden Kür nehri, kuzeyden Derbend ve Samur nehirleri, batıda Göyçay ve Şeki, doğuda Hazar denizi ile kaplanmıştır. Başkenti Şamahı (Yezidiye) şehri olmuştur.Uzun süre hüküm sürmüş Şirvanşahlar devleti :

1. Şirvanşahlar

2. Mezyediler (861 - 1027)

3. Kesraniler (1027 – 1382)

4. Derbendiler (1382 – 1538) sülaleleri tarafından yöneltmiştir (Piriyev, 2006, s.25).

Saciler devleti - 9. yüzyılda Azerbaycan arazisinde mevcut olmuş 2. büyük devlet olmuştur. Onun temelini 898 yılında Türk kabilesinden olan Mehemmed Afşin ibn Ebu Sac Divdad İbn Yusif koymuş ve 941 yılına kadar mevcut olmuştur. Devletin arazisi batıda Ani ve Dvin şehirlerinden, doğuda Hazar denizine kadar uzar. Kuzeyde Derbent, güneyde Zencan bu devlete dahildir. Devletin başkenti Erdebil şehri olmuştur. Saciler dönemindeki büyük şehirler bunlardır :

1. Marağa

2. Berde

3. Tebriz

4. Urmiya

5. Hoy

6. Salmas

7. Merend

8. Beylekan vb. (Piriyev, 2006, s.26-27).

Salariler devleti - X. yüzyılda Azerbaycan`da mevcut olmuş devletlerden biri olmuştur. Bu devlet 942-981 yılları arasında, yaklaşık 40 yıl varlığını sürdürmüş ve uzmanlara göre, o dönemde Kafkasya'nın en kudretli devleti olmuştur. Devletin kurucusu, kökeni Azerbaycan'a komşu olan Deylem vilayetinden olan, Merzban İbn Mehmed olmuştur. Salariler devletinin başkenti Erdebil şehri olmuştur. Devletin arazisi Kafkasya sıradağlarından, İrak ve Mezopotamya sınırlarına, Hazar'dan Ermenistan'a kadar olan araziye kapsar (Piriyev, 2006, s.26).

Revvadiler devleti – Salariler devletinden sonra yaranmış ve hükümlerliğini daha uzun süre sürdürmüştür. Revvadiler Arap kökenli olmuşlar. Bu devletin kurucusu Ebül-Hica 983. yılda, hakimi olduğu Eher'de bağımsızlığını ilan ederek, Revvadiler devletini yaratmıştır. Revvadiler devletinin arazisi şimdiki Güney Azerbaycan topraklarını kapsar. Devletin başkenti Erdebil'den Tebriz'e taşınmıştır. Buna sebep, Tebriz'in Erdebil'e göre ekonomik, politik ve kültürel açıdan gelişmiş olmasıydı. Revvadiler 1065 yılında bağımsızlıklarını kaybederek Selçuklu sultanı Alp Arslan'a tabe oldular (Piriyev, 2006, s.26).

Şeddadiler devleti – X-XII. yüzyıllarda Güney Kafkasya`da var olmuş, feodal devletlerinden biri olmuştur. Devletin kurucusu Kürt kökenli Mehmed İbn Şeddad olmuştur. Şeddadiler devleti Selçuklu sayesinde 11. yüzyılda Güney Kafkasya'nın en kudretli devletine dönüşmüştür. Şeddadiler devleti bu sülale tarafından yönetilen 3 Emirlik federasyonundan oluşur (Piriyev, 2006, s.27):

1. Dvin Emirliği
2. Gence Emirliği
3. Ani Emirliği.

Gence Emirliği 971-1065. yıllarda var olmuştur. Emirliğin arazisi Kür ve Araz nehirleri arasındaki toprakları kapsar. Nahçıvan, Sünik, Kafan ve Arran'ın diğer arazileri de bu emirliğe bağlı olmuştur. Bu emirliğin merkezi Gence şehri olmuştur.

Bazı tarihçiler Selçuklu döneminin Azerbaycan'ın Türkleşmesi sürecinde çok etkili olduğunu yazmışlar. Selçuklu imparatorluğu döneminde, "Atabeylik Enstitüsü" meydana gelmiştir. İmparatorluğun farklı yerlerinde Selçuklu valiahtlarının terbiyecileri iktidarı ele geçirmeye başladılar. Atabeylik Enstitüsü 10 bölgeye bölünmüştür:

1. Şam`da Buriler
2. Mosul`da Zengiler
3. İbril`de Beytekinler
4. Diyarbekir`de Artukiler
5. Hilat`da Sekmaniler
6. Fars`da Salgariler
7. Luristan`da Hazaraspiler
8. Kerman`da Kutlukhaniler
9. Orta Asya`da Harezmsahlar
10. Azerbaycan`da Eldenizler.

II Toğrul`un oğlu Arslan Şahın atabeyi olan Şemseddin Eldeniz 1136 yılında Azerbaycan`da bağımsız Atabey Eldeniz devletini yaratdı. Eldenizler devletinin başkenti farklı zamanlarda :

1. Nahçıvan
2. Hemedan
3. Tebriz
4. İsfahan
5. Marağa olmuştur.

Eldenizler döneminde var olmuş büyük şehirler :

1. Tebriz
2. Nahçıvan
3. Marağa
4. Erdebil
5. Şamahı
6. Gence
7. Şemkir
8. Derbend
9. Beylekan
10. Hoy
11. Urmiya
12. Bakü şehri olmuştur (Piriyev, 2006, s.28).

3.4. XIII-XV. Yüzyıllar Azerbaycan Toponimleri

XIII-XV. yüzyıllarda Azerbaycan Mongol, Karakoyunlu, Ağkoyunlu kabilelerinin yürüşlerine maruz kaldı. Gösterildiği üzere Azerbaycan`da bu dönemde :

1. Hülakuler (1256 – 1357)
2. Celairiler (1359 – 1410)
3. Karakoyunlular (1410 – 1468)
4. Ağkoyunlular (1468 – 1501) devletleri mevcut olmuştur.

XIII-XV. yüzyıllarda Azerbaycan`da mevcut olmuş devletlerin başkentleri Tebriz ve Marağa şehirleri olmuştur. Demekki, gösterilen devletlerin tüm arazileri Tebriz`den, yani Azerbaycan`dan yöneltmiştir.

Azerbaycan`ın bu dönem arazisiyle bağlı birçok yorumlar ve farklı kaynaklar olmasına rağmen, ünlü bilim adamı Hemdullah Mustofi Gezvinin`in bilgileri daha enteresandır. Yazar Azerbaycan arazisinin uzunluğunun 95 ferseng (yaklaşık 617 km), eninin 55 ferseng (yaklaşık 357 km) olduğunu söylemiştir. Burdan Azerbaycan`ın 220.269 km<sup>2</sup> olduğunu tanımlayabiliriz. Hemdullah Gezvinin ülke arazisini gösteren bu bilgisinde bazı uygunsuzluklar dikkat çeker. İlk olarak, yazar Azerbaycan dedikte tarihi Atropatena (günümüzdeki Güney Azerbaycan ) arazisi kastetmiştir. Diğer taraftan onun eserlerinde Azerbaycan`ın diğer arazileri – Arran, Muğan, Şirvan, Güştasfi arazileri gösterilmiştir (Piriyev, 2006, s. 30).

O dönemin anonim kaynaklarında “*Ecaib Ed-Dünya*” Arran ile ilgili bilgiler verilmiştir. Burada Arran`nın uzunluğu 40 ferseng (yaklaşık 260 km), eninin 30 ferseng (yaklaşık 195 km) olduğu ve Arran eyaletinin 50.700 km² araziye sahip olduğu gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, Şirvan ve Muğan arazilerinin Arran arazisinden yaklaşık iki defa daha büyük olduğu da görülmektedir. Bu arazilerin yaklaşık 100.000 km² olduğu söylenebilir (Piriyev, 2006, s. 31-32).

İlk kaynaklardan edilen bilgilere göre Azerbaycan vilayetinin sınırları aşağıdaki şekilde olduğunu söyleyebiliriz :

- Hazar denizi
- Gilan vilayeti

- Zencan`ın doğu ve güney sınırları
- Savucbulak
- Uşniya şehirlerinin ve Ruyendiz kulesinin güneyi
- Urmiya
- Salmas
- Hoy
- Maku şehirlerinin batısı
- Dvin şehri
- Göyçe gölü
- Debed nehri
- Hunan kulesi
- Şeki mahalının doğusu ve kuzeyi
- Şirvan`ın kuzeyi
- Derbend mahalının kuzeyi

Azerbaycan eyaleti “Tümen” sistemi ile bölünmüştür. Hemdullah Gezvini Azerbaycan eyaletinin 9 tümene bölündüğünü ve onların 8`inin adını söylemiştir. Bu tümenler :

1. Tebriz – Başlıca şehirleri Tebriz, Ucan, Tesuc.
2. Erdebil - Başlıca şehirleri Erdebil, Halhal.
3. Pişkin - Başlıca şehirleri Pişkin, Hiyav, Anad, Ercek, Ehed , Tekalife, Kelenber
4. Hoy - Başlıca şehirleri Hoy, Salmas, Urmiya, Uşniya.
5. Sarab - Başlıca şehirleri Sarab, Meyanic, Germrud.
6. Marağa - Başlıca şehirleri Marağa, Besavu, Dehkargan, Nilan

7. Merend - Başlıca şehirleri Merend, Dizmar.

8. Nahçıvan - Başlıca şehirleri Nahçıvan, Azad, Ordubad (Piriyeu, 2006, s.31).

XIII – XV. yüzyıllarda Azerbaycan`da birçok büyük ve ekonomik açıdan gelişmiş şehirler var olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan`da yaklaşık 45 şehir vardı. Marağa, Tebriz, Şamahı daha çok gelişmiş ve o dönem mevcut olmuş devletlerin başkentleri olmuşlardı. Bunlardan başka Azerbaycanda o dönemde :

- ✓ Erdebil
- ✓ Merend
- ✓ Eher
- ✓ Urmiya
- ✓ Salmas
- ✓ Hoy
- ✓ Dehkargan
- ✓ Nahçıvan
- ✓ Maku
- ✓ Sarab
- ✓ Miyane
- ✓ Beylekan
- ✓ Berde
- ✓ Bakü
- ✓ Gence
- ✓ Kebele
- ✓ Mahmudabad
- ✓ Şemkir
- ✓ Şeki
- ✓ Şabran şehirleri vardır.

O dönemde aşağıdaki kuleler mevcut olmuştur :

- Elince Kulesi
- Sainkala Kulesi
- Surhap Kulesi

- Gölüstan Kulesi
- Keleybukurt Kulesi
- Gürcüvan Kulesi
- Gelesen-Göresen Kulesi
- Kış Kulesi

3.5. Safeviler Dönemi Azerbaycan Toponimleri

XV. yüzyılın sonları – XVI. yüzyılın başları Azerbaycan`da Ağkoyunlular devletinin parçalanması ve düşüşü Safeviler devletinin meydana gelmesine etki göstermiştir. 1501 yılında İsmail`in yarattığı Safeviler devleti, 1736 yılına kadar yani - 236 sene varlığını sürdürmüştür.

Safeviler devleti geniş araziye kapsamıştır. Onun arazisine Azerbaycan, Ermenistan, Doğu Gürcüstan, Küçük Asya`nın doğusu ve tüm İran arazisi dahildi. Devletin başkentleri Tebriz, Kezvin (1555) ve İsfahan (1598) şehirleri olmuştur.

Safeviler döneminde Azerbaycan vilayeti “Beylerbeyliklere” bölünmüştür. Azerbaycan arazisi 4 beylerbeyliğe ayrılmıştır:

- ❖ Azerbaycan (ve ya Tebriz) beylerbeyliği
- ❖ Şirvan beylerbeyliği
- ❖ Karabağ (ve ya Gence) beylerbeyliği
- ❖ Çukur Seed (ve ya İrevan) beylerbeyliği (Piriyev, 2006, s.35).

Azerbaycan (Tebriz) beylerbeyliyi – Merkezi Tebriz şehri olmuştur. Onun güney sınırları Zencan, Sultaniye, Bidlis, Van arazileri olmuştur. Azerbaycan beylerbeyliğine aşağıdaki mahallar dahil olmuştur :

- ♦ Taliş
- ♦ Astara
- ♦ Karadağ
- ♦ VerKahan
- ♦ Sarab

- ◆ Mişkin
- ◆ Kapanat
- ◆ Hoşkrud
- ◆ Germrud
- ◆ Muğan
- ◆ Ucarud
- ◆ Zunuz
- ◆ Cors
- ◆ Marağa
- ◆ Urmiya
- ◆ Hoy
- ◆ Salmas
- ◆ Lahıcan
- ◆ Saucbulak
- ◆ Merend

Tebriz beylerbeyliği arazisinde birkaç bağımsız Hanlık mevcut olmuştur :

- Tebriz
- Urmiya
- Hoy
- Marağa
- Karadağ
- Sarab

Şirvan beylerbeyliği– Merkezi Şamahı şehriydi. Beylerbeyliyin güney sınırı Kür nehri, kuzey sınırı Samur nehri ve Büyük Kafkasya dağları olmuştur. Derbent arazisi de Şirvan beylerbeyliyiine dahildi. Derbenden kuzeyde olan Dağıstan arazileri farsdilli kaynaklarda “*Diyari- Çerkez*” adlanmıştır. Bu beylerbeylik batıda Kartli ve Kahetiya arazilerine kadar uzanmıştır. Şirvan beylerbeyliyiine aşığıdaki araziler dahildi : (Piriyev, 2006, s.35).

- Salyan
- Bakü
- Kuba
- Kolhan

- Derbent
- Şeki
- Ereş
- Alpaut
- Ağdaş
- Mahmudabad
- Çemişgizek

Şirvan beylerbeyliyinin arazisinde Hanlıklar da mevcut olmuştur :

- ❖ Kuba hanlığı
- ❖ Şamahı hanlığı
- ❖ Bakü hanlığı
- ❖ Derbent hanlığı
- ❖ Şeki hanlığı

Safeviler döneminde daha 2 beylerbeylik var olmuştur :

1. Karabağ (Gence) beylerbeyliyi

2. Çukur Seed (İrevan) beylerbeyliyi (Piriyev, 2006, s.35).

Gence-Karabağ eyaleti 1593 yılında

Nº	Sancak	Sayı	Nahiyeler
1	Gence	12	Gence, Gence Aranı, Dağlık Gence, Şemkür Aranı, Dağlık Sunkur, Kürekbasan Aranı, Şütur, Dankı, Zeyem Aranı, Yevlah, Tavus, Demirhesen.
2	Berde	4	Berde, Sir, Peteklik, İncerud
3	Haçın	7	Haçın, Karaağac, Ağcabedi, Dağlık Çelaberd, Çelaberd, Karkar, Meğaviz.
4	Ahıstabad	5	Ahıstabad(Büyükçay), Kuzey, Güney, Dağlık İnce, İnce.
5	Dizak	3	Arasbar, Dağlık Dizak, Dizak.
6	Hekeri	4	Geştasfi, Hekeri, Zaris, Alpaut.
7	Verende	1	Verende
	Toplam :	36	

(Piriyev, 2006, s.35).

Gence – Karabağ eyaleti 1727 yılında

N°	Kazalar ve livalar (sancaklar)	Sayı	Nahiyeler
1	Gence kazası	11	Yevlah, Karaman, Dankı
2	Lori kazası	2	Güney, Kuzey
3	Hilhina livası	9	Hilhina, Hesensuyu, Tavus, Akıncı, Esrik, Karakaya, Türkenler, Yukarı Zeyem, Aşağı Zeyem .
4	Berde livası	4	Berde, İncerud, Sir, Bayat.
5	Arasbar livası	2	Arasbar, Hekeri.
6	Bergüşat livası	4	Bergüşat, Zaris, Dizak, Keştasf.
7	Çelender livası	1	(Nahiyeler gösterilmir)
8	?	5	Haçın-Sıgnak, Çelaberd, Keşte, Verende- Sıgnak, Köcez.

(Piriyev,2006, s.36).

Çukur-Seed beylerbeyliyi – Merkezi İrevan şehri olmuştur ve İrevan beylerbeyliyi olarak da bilinir. Çukur- Seed Araz nehrinin her iki kıyısını kapsar. Beylerbeyliğe Nahçıvan, Maku, Paşak arazileri dahildi. 1728 yılında İrevan arazisi aşağıdaki arazilere ayrılmıştır :

- ✓ İrevan şehri
- ✓ Kırkbulak
- ✓ Karbi
- ✓ Maku
- ✓ Hinzirek
- ✓ Karni
- ✓ Vedi
- ✓ Dereçiçek
- ✓ Abaran
- ✓ Göyçe
- ✓ Mezree
- ✓ Sürmeli
- ✓ İğdır
- ✓ Aralık
- ✓ Şerur

- ✓ Sederek
- ✓ Zerzemin nahiyeleri
- ✓ Şuragöl livası
- ✓ Nahçıvan sancağı.

3.6. XVIII. Yüzyıl Azerbaycan Hanlıkları Dönemi Toponimler

XVIII. yüzyılda Azerbaycan`ın siyasi hayatında rengarenk değişiklikler olmuştur ve bu dönem tarihi-siyasi coğrafiya ile ilgili aşağıdaki karakteristik özelliklere sahiptir:

1. Safeviler hakimiyetinin sonuna (1736) kadar Azerbaycan arazisi beylerbeyliklere ayrılmıştır.
2. Şirvan 1721-1735. Yıllarda İran`ın esaretinden kurtulmuş olsa da, Osmanlı Türkiyesi`nin nominal bağımlılığındaydı.
3. İstanbul anlaşmasına göre (1724) Azerbaycan arazisi Türkiye ve Rusya arasında bölünmüştür.
4. 1736 yılında Safeviler dönemindeki beylerbeylik sistemi kaldırılmış ve 4 beylerbeylik birleştirilerek büyük bir Azerbaycan vilayeti meydana gelmiştir.
5. Azerbaycan`ın Borçalı ve Kazah arazileri Nadir şah tarafından Kahetiya çarı Teymuraza verilmiştir.
6. Nadir`in ölümünden sonra ülke arazisi 30 hisseye ayrılmıştır (Piriye, 2006, s. 40).

XVIII. yüzyılda ülkenin arazisi Hanlıklara bölünmüştür. Azerbaycan arazisinde bu dönemde 20 Hanlık, 5 Sultanlık, 5 Meliklik vardır.

Azerbaycan`ın güney Hanlıkları

Tebriz hanlığı – (XVIII. y.y. ortaları -1780) Hoy, Erdebil, Karadağ, Sarab ve Marağa Hanlıkları ve Urmiya gölü ile sınırdadır bulunmuştur. Merkezi Tebriz şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara bölünmüştür:

- Tebriz

- Güney
- Merend (Piriyev, 2006, s.41).

Erdebil hanlığı – (1747- 1820) Talış, Karadağ, Tebriz, Marağa Hanlıkları ve Gilan vilayeti ile sınırlanmıştır. Merkezi Erdebil şehri olmuştur.Kabile başçısının adı, Bedirhan`dı.Aşağıdaki mahallara bölünmüştür:

- Erdebil
- Aşağı Mişkin
- Yukarı Mişkin
- Arşah
- Vilgic
- Astara
- Ucarrud

Marağa hanlığı – (1747 – 1826) Kuzeyde Sakız mahalı, güneyde Tebriz, batıda Urmiya, doğuda Erdebil hanlığı ile sınırlanmıştır.Merkezi Marağa şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara bölünmüştür :

- Marağa
- Tekab
- Sayinkaya
- Ecebşir
- Karaağac
- Binab
- Miyandab.

Maku hanlığı – (1747- 1922) Hoy, Nahçıvan, İrevan Hanlıkları ve Osmanlı imperatorluğu ile sınırdan bulunmuştur. Merkezi Maku şehri olan bu Hanlık 30 kenti birleştirmiştir. Kurucusu Ahmet Sultan olmuştur.

Karadağ hanlığı – (1748-1813) Kurucusu Kazım han olmuştur.Arazisi Lenkeran, Erdebil, Tebriz, Hoy, Nahçıvan, Karabağ ve Cavad Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Eher şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır :

- Unkut
- Kermedüz
- Çelebiyan
- Keyvan
- Arazbar
- Dizmar
- Üzüm-dil
- Hesnob
- Keleyber
- Hüseyneyli
- Yaft
- Kara curru
- Do-dange
- Çardange
- Dikle
- Bedbostan
- Horat

Sarab hanlığı - (1747-1828) Erdebil ve Tebriz Hanlıkları ile sınırdan bulunmuştur. Merkezi Sarab şehriydi. Kurucusu Ali Han olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır :

- Heşteri
- Kermeli
- Sarab (Piriyev, 2006, s.41).

Hoy hanlığı – (1747-1828) Maku, Nahçıvan, Karadağ, Tebriz, Karadağ Hanlıkları ve Türkiye ile sınırlanmıştır. Merkezi Hoy şehri olmuştur. Hoy hanlığı Türkmençay Anlaşması'na göre İran'ın bağımlılığında kaldı. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır :

- Hoy
- Salmas
- Avacık
- Kotur
- Elend

- Çaldıran
- Çors
- Karakoyunlu
- Sökmenabad
- Dergah.

Urmiya hanlığı – (1747 – 1797) Kuzeyde Hoy hanlığı, doğuda Urmiya gölü ve Marağa hanlığı, güneyde ve batıda Kürdüstan ve Osmanlı imperatorluğu ile sınırlanmıştır. Merkezi Urmiya şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır:

- Mergever
- Terkever
- Berdesur
- Beredost
- Sumay
- Enzel
- Deşt
- Uşnu
- Sulduz
- Döl
- Nazlı
- Beykişili
- Röze
- Urmiya (Piriyev, 2006, s.41).

Azerbaycan`ın Kuzey Hanlıkları

Karabağ Hanlığı - (1748-1822) Kür ve Araz nehirleri arasında var olmuştur. Şeki, Gence, İrevan, Nahçıvan, Karadağ, Cavad ve Şamahı Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Şuşa şehri olmuştur. İdari açıdan 21 mahala ayrılmıştır :

- Çalbayır
- Kebirli
- Cavaşır
- Zengezur
- Mehri

- Bergüşat
- Kafan
- Karaçarlı vb.

Şeki Hanlığı – (1743-1819) Azerbaycan`ın kuzeybatısında bulunmuştur. Gürcüstan, Dağıstan, İlisu sultanlığı, Kuba, Karabağ, Gence ve Şamahı Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Şeki şehri olmuştur. Şeki hanlığı 8 mahala ayrılmıştır :

- Şeki
- Ereş
- Ağdaş
- Alpaut
- Padar
- Kutkaşen
- Haçmaz
- Bum (Piriyev, 2006, s.42).

Kuba Hanlığı – (1726-1806) Azerbaycan`ın kuzeydoğusunda bulunmuştur. Eyaletin başkenti eskiden Hudat, 1735 senesinden sonra ise Kuba şehri olmuştur. Hanlık doğuda Hazar denizi, kuzeyde Derbend Hanlığı ve Tabasaran arazileri, batıda Şeki Hanlığı, güneybatıda Şamahı, güneyde Bakü Hanlığı`yla sınırlanmıştır. Aşağıdaki mahallara bölünmüştür:

- Kuba
- Rustov
- Buduk
- Hınalık
- Bermek.

Bakü Hanlığı – (1747-1806) Bakü Hanlığına 39 köy dahildi. Arazisi çok küçüktür. Şamahı ve Kuba Hanlıkları`yla sınırda bulunmuştur. Başkenti Bakü şehriydi. Kurucusu I. Mirze Mehemed olmuştur.

Derbend Hanlığı - (XVIII. y.y. ortaları – 1806) Azerbaycan`ın kuzeydoğusunda var olmuştur. Karakaytak, Tabasaran, Kazıkumuk ve Kuba hanlığıyla sınırlanmıştır. Başkenti Derbend şehri olmuştur. Hanlığın kurucusu Mehemed Hüseyin Han olmuştur. Derbend hanlığı 40 sene Kuba Hanlığı`nın bağımlılığında kalmıştır.

Gence Hanlığı – (XVIII. y.y. ortaları – 1804) Şeki, Karadağ, İrevan Hanlıkları, Kazah ve Şemseddil sultanlıkları ve Gürcüstanla sınırdaki bulunmuştur. Başkenti Gence şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır: (Piriyev, 2006, s.42).

- Gence
- Samuh
- Kürekbasan
- Şemkür
- Ayrım.

İrevan Hanlığı – (XVIII. y.y. ortaları – 1828) Gence, Karabağ, Nahçıvan, Maku Hanlıkları, Kazah Sultanlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Gürcüstanla sınırlanmıştır. Merkezi İrevan şehri olmuştur. İdari açıdan 15 mahala ayrılmıştır:

- Kırkbulak
- Zengibasari
- Karnibasari
- Vedibasari
- Şerur
- Suran
- Derek
- Saatlı
- Tala
- Seyidli-Ahacılı
- Serdarabad
- Gerni
- Abaran
- Dereçiçek
- Göyce (Piriyev, 2006, s.42).

Lenkeran(Talış) Hanlığı – (XVIII. y.y. ortaları – 1826) Erdebil, Karadağ, Cavad, Salyan Hanlıkları, Hazar Denizi ve Gilan vilayetiyle sınırlanmıştır. Merkezi önce Astara, sonra Lenkeran şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır:

- Asalim
- Gerkenrud
- Astara

- Vilgic
- Zuvand
- Çayıçi
- Lenkeran
- Driğ
- Uluf
- Deştvend
- Ucarud
- Sefideşt.

Nahçıvan Hanlığı – (1747-1828) Karabağ, Karadağ, Hoy, Maku ve İrevan Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Nahçıvan şehri olmuştur. Aşağıdaki mahallara ayrılmıştır:

- Nahçıvan
- Elinceçay
- Mavazihatın
- Dereleyez

Salyan Hanlığı – Son zamanlara kadar “Salyan sultanlığı” olarak bilinmiş ve sonra komşu Hanlıkların içerisinde gösterilmiştir. Lakin son tarihi edebiyatda onun Kür nehrinin mensebinde küçük Hanlık olduğu bilinir. Hanlık doğuda Hazar denizi, kuzeyde Şamahı hanlığı, batıda Cavad hanlığı ve güneyde Talış hanlığıyla sınırlanmıştır.

Cavad hanlığı – (XVIII. y.y. ortaları – 1813) Kür ve Araz nehrinin arasında var olmuştur. Şamahı, Karabağ, Karadağ, Lenkeran ve Salyan Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Cavad şehri olmuştur. Kurucusu Hasan Han’dı.

Şamahı hanlığı – (1748-1820) Bakü, Kuba, Şeki, Karabağ, Cavad ve Salyan Hanlıklarıyla sınırlanmıştır. Başkenti bir dönem Ağsu şehri ve sonra Şamahı şehri olmuştur. Kurucusu Hacı Mehemmed Han’dı (Piriyev, 2006, s.42-44)

3.7. Ortaçağ Azerbaycan Toponimler

Ortaçağda Azerbaycan’ın sınırları güneyde Zencan, Sainkala arazileri, güneybatıda Urmiya gölü, kuzeybatıda Göyçe mahalı, kuzeyde Şeki ve Derbend

arazilerini kapsamıştır. İdari arazi bölgesü açısından Azerbaycan arazisi o dönemde aşağıdaki mahallara ayrılmıştır :

- ❖ Azerbaycan (Atropatena arazisi)
- ❖ Arran
- ❖ Şirvan
- ❖ Muğan

Bu arazilerse kendi aralarında daha küçük idari arazilere ayrılmıştır :

- ♦ Şeki
- ♦ Nahçıvan
- ♦ Karadağ
- ♦ Karabağ
- ♦ Güştasfi
- ♦ Arasbar

Hemdullah Gezvini bildirmiştir ki, Azerbaycan`ın arazisi Bakü`den Halhal`a kadar uzunluğu 95 ferseng (yaklaşık 617km), Bacrevan`dan Sinan dağlarına kadar eni 55 fersengtir(yaklaşık 357 km). Buradan Azerbaycan`ın o dönemde 220.269 km² olduğunu söylenebilir (Piriyev, 2006, s.51).

3.8. XIX-XX. Yüzyılların Başlarında Azerbaycan Toponimleri

Bahsedilen dönemde Azerbaycan arazisi 30 hisseye : Hanlıklar`a, Sultanlıklar`a, Meliklikler`e ayrılmıştır. XIX. y.y. ilk 30 yılında Rusya ve İran arasındaki savaşlar 2 aşamada devam etmiştir. 1804- 1813. yıllar yani ilk aşama Gülüstan anlaşmasıyla (24.09.1813) sonlanmıştır. 1814 senesi 15 eylül anlaşmasına göre Azerbaycan`ın 7 hanlığının arazisi : Bakü, Karabağ. Gence, Kuba, Şeki, Şirvan ve Lenkeran Hanlıklarının arazisi Rusya`ya verildi.

1826-1828 yıllarında Rusya ve İran savaşında da, İran yenildi. 1827 senesinde 7 Kasım'da Türkmençay köyünde imzalanan ve 1828 senesi 10 Şubat'ta kesinleştirilen anlaşma Azerbaycan arazisinin parçalanmasını resmileştirdi: Gülüstan anlaşmasının şartlarının onaylanmasının yanı sıra, Nahçıvan Hanlığı, Ordubad Dairesi ve İrevan Hanlığı`nın arazisi de Rusya`ya verildi (Hazar Rusya`nın iç denizi kabuledildi).

Bu dönem Azerbaycan`ın` idari arazi bölgüsünü 4 dönemde incelemek daha doğru olur:

1. Azerbaycan`ın XIX y.y. başlarındaki idari bölgüsü
2. Azerbaycan`ın 1840 yılındaki idari bölgüsü
3. Azerbaycan`ın 1846-1860 yıllarındaki idari bölgüsü
4. Azerbaycan`ın 1868- 1917 yıllarındaki idari bölgüsü (Piriyev, 2006, s. 54).

Kuzey Azerbaycan`ın arazisi Bakü, Yelizavetpol ve İrevan guberniyalarından oluşmuştur. Bakü guberniyası 6 kazaya ayrılmıştır:

1. Bakü
2. Kuba
3. Şamahı
4. Göyçay
5. Cavad
6. Lenkeran

Yelizavetpol guberniyası 8 kazaya ayrılmıştır :

1. Yelizavetpol
2. Ereş
3. Nuha
4. Cavanşir
5. Kazah
6. Şuşa
7. Karyagin
8. Zengezur

İrevan guberniyası 7 kazaya ayrılmıştır:

1. İrevan
2. Nahçıvan
3. Şerur-Dereleyez
4. Yeni Beyazid
5. Sürmeli
6. Eçmiezzin
7. Aleksandropol.

Kuba Kazası – 1840 yılında kuruldu. Arazisi 10 mahala ayrılmıştır. Mahallar iptal edildikten sonra 4 mantakaya ayrılmıştır:

- Kuba
- Hezre
- Buduk
- Şabran

Yelizavetpol Kazası – 1840 yılında kuruldu. Yelizavetpol kazası da 4 mantakadan oluşmuştur:

- Kazah
- Şemşedil
- Yelizavetpol
- Ayrım

1918 yılında Yelizavetpol kazası Gence kazası adlandırılmıştır ve 1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Lenkeran Kazası – 1842 yılında kuruldu. Şamahı ve Bakü kuberniyalarının içerisinde varlığını sürdürmüştür. Günümüzde Astara, Lenkeran, Lerik, Masallı, Yardımlı ve Celilabad bölgelerinin arazisini kapsamıştır. Merkezi Lenkeran şehridir. 1929 senesinde varlığına son verilmiştir (Piriyev, 2006, s.57).

Nuha Kazası – 1841 yılında kuruldu. Merkezi Nuha şehri olan kazanın içerisinde aşağıdaki mantakalar yer alır:

- Nuha
- Haçmaz
- Kebele
- Ereş

1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Nahçıvan Kazası - 1841 yılında kuruldu. Merkezi Nahçıvan şehri olmuştur. 1929 yılında varlığına son verilmiştir. Aşağıdaki mantakalara ayrılmıştır:

- Nahçıvan
- Ordubad
- Dereleyez (Piriyev, 2006, s. 56).

Şamahı Kazası – 1840 yılında kuruldu. Kuba, Bakü, Cavad ve Göyçay kazalarıyla sınırdadır bulunmuştur. Merkezi Şamahı şehri olmuştur. 1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Şuşa Kazası - 1841 yılında kuruldu. Cavanşir, Göyçay, Cavad, Cebrayıl ve Zengezur kazalarıyla sınırlanmıştır. Merkezi Şuşa şehri olmuştur. 1929 yılında varlığına son verilmiştir. Aşağıdaki mantakalara ayrılmıştır:

- Mığri
- Kebirli
- Zengezur
- Cavanşir
- Çilabert
- Verende

Göyçay Kazası - 1867 yılında kuruldu. Merkezi Göyçay mantakası olmuştur. 1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Cavad Kazası - 1868 yılında kuruldu. Merkezi Salyan şehri olmuştur. Bakü, Göyçay, Lenkeran, Cebrayıl, Şamahı, Şuşa kazaları ve Güney Azerbaycanla sınırlanmıştır. 1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Zengezur Kazası - Merkezi Gorus mantakası olmuştur. Nahçıvan, Şerur-Dereleyez, Cavanşir, Şuşa, Karyagin kazaları ve Güney Azerbaycanla sınırdadır.

Ereş Kazası - 1873 yılında kuruldu. Nuha, Göyçay, Cavanşir, Yelizavetpol kazaları ve Zakatala dairesiyle sınırlanmıştır. 1929 yılında varlığına son verilmiştir.

Zakatala Dairesi - 1860 yılında kuruldu. Bu daire Dağıstan vilayeti, Tiflis ve Yelizavetpol guberniyalarıyla sınırlanmıştır. 1929 yılında varlığına son verilmiştir. Aşağıdaki mantakalara ayrılmıştır:

- Eliabad
- Kah
- Car-Muhah
- Balaken (Piriyev, 2006, s.54-56).

3.9. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Döneminde

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 113.895km² olmuştur. Bunun yaklaşık 97.3 bin km² tartışmasız araziler, yaklaşık 16.6 bin km² tartışmalı araziler olarak

bilinir. Tartışmalı arazilerin 7.9 bin km² İrevan kuberniyasına, 8.7 bin km² Tiflis kuberniyasına dahildi. Tartışmasız araziler bunlardır :

1. Bakü kuberniyası – yüzölçümü 39.075 km² `dir. Buraya aşağıdaki kazalar dahildir :

- ♦ Cavad (Salyan) kazası
- ♦ Lenkeran kazası
- ♦ Göyçay kazası
- ♦ Şamahı kazası
- ♦ Kuba kazası

2. Gence kuberniyası - yüzölçümü 44.371 km² `dir. Buraya aşağıdaki kazalar dahildir :

- ♦ Gence Kazası
- ♦ Şemkür Kazası
- ♦ Kazah Kazası
- ♦ Tovuz Kazası
- ♦ Nuha Kazası
- ♦ Şuşa Kazası
- ♦ Ağdaş (Ereş) Kazası
- ♦ Cavanşir (Terter) Kazası
- ♦ Cebrayıl Kazası
- ♦ Zengezur Kazası

3. Zakatala kuberniyası - yüzölçümü 3.993 km² `dir. Buraya aşağıdaki alanlar dahildir :

- ♦ Eliabad Alanı
- ♦ Car – Muhah Alanı
- ♦ Kah Alanı
- ♦ Almalı Alanı
- ♦ Balaken Alanı

4. Eskiden İrevan kuberniyasının içerisinde olmuş, Nahçıvan ve Şerur-Dereleyez Kazaları. Onların yüzölçümü 9.859km² `dir (Piriyev, 2006, s. 58).

Kazalar da, daha küçük idari bölümlere, yani “*mantakalara*” ayrılmışlar.

Kazalar ve daireler	Kuberni-Yalar	Merkezi	Yüzöl-çümü	Tesis yılı	Sonu	İçerisindeki mantakalar
1	2	3	4	5	6	7
Bakü	Bakü	Bakü		1859	1929	Balakani Sabunçi, Maštağa, Sara y
Kuba	«-»	Kuba		1840	1929	Kuba, Hezre, Buduk, Şabran
Şamahı	«-»	Şamahı	6653	1840	1929	
1	2	3	4	5	6	7
Göyçay	«-»	Göyçay	4988	1867	1929	
Cavad	«-»	Salyan	11617	1868	1929	
Lenkeran	«-»	Lenkeran	5321.5		1929	Astara, Lenkeran, Lerik, Masallı Yardımlı, Ceb rail
Gence (Yelizavet-pol)	Gence	Gence		1840	1929	Kazah, Şemşedil, Gence, Ayrım
Ereş	«-»	Ağdaş	3212,5	1873	1929	
Nuha	«-»	Şeki	3008,7	1841	1929	Nuha, Haçmaz, Kebele
Kazah	«-»	Ağstafa	5908	1868	1929	
Cavanşir	«-»	Tertter	5497	1873	1929	
Karyagin	«-»	Cebrayıl	3332	1873	1929	
Zengezur	«-»	Gorus			1929	
Şuşa	«-»	Şuşa	4911	1841	1929	Mıgri, Kebirli, Çelebürt, Verende
Nahçıvan	İrevan (eskiden)	Nahçıvan	4378	1841	1929	Nahçıvan, Ordubad, Dereleyez
Şerur-Dereleyez	İrevan	Baş Noraşen			1929	
Zakatala	(daire)	Zakatala	3736	1860	1929	Eliabad, Kah, Car- Muhah, Balaken
Göyce	(daire)	Basar-Keçer				

(Piriye, 2006, s.59).

Sadece 23 ay varlığını sürdürmüş AHC Kuzey Azerbaycan topraklarının korunmasını sağlamıştır.

3.10. XX. Yüzyılın 20-90. Yıllarında Azerbaycan Yer Adları

Azerbaycan SSCB Azerbaycan Halk Cumhuriyeti arazisinde kurulduğu için onun yüzölçümü ilk zamanlar 97.298 km² olmuştur. Azerbaycan SSCB kuzeyde Rusya Federasyonu, kuzeybatıda Gürcüstan SSCB, güneybatıda Ermenistan SSCB ve Türkiye, güneyde İran'la, doğuda Hazar deniziyle sınırlanmıştır. Başkenti Bakü şehridir. Ona, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti(NÖC) ve Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi(DKÖB) dahildi. 1976 yılında edilen bilgilere göre, cumhuriyette 61 idari bölge, 60 şehir, 125 şehir tipli kasaba ve işçi kasabası var olmuştur.

Azerbaycan'ın Kuzey topraklarının işgalinden sonra Çarlık Rusya, kendileri için destek oluşturmak amacıyla Rusları buraya taşımaya başladı. Güney Kafkasya'da 34 Rus Köyü kuruldu ve bunlardan 30'u Azerbaycan topraklarındaydı. O sırada Azerbaycan'a göç eden Rusların sayısı 250 bin'di ve onların yerleştiği başlıca bölgelerden biri Lenkeran kazasıydı. Lenkeran kazasında Ruslar daha çok şimdiki Celilebad bölgesi arazisinde yerleşmişler. Bu nedenle, Azerbaycan bağımsızlığını kazanmadan önce burada bulunan yer adlarının belirli bir kısmı Rus kökenliydi. Rusların daha az kısmıysa Masallı, Lenkeran, Astara bölgelerinde yerleşmiştir.

Ruslar Masallı'da sadece, günümüzde Vileşkend adlanan Kalinovka köyünde yerleşmişlerdi. Bu köy 1840 yılında kurulmuş ve Çar Nikolay'ın anısına Nikolayevka adlandırılmıştır. 1946. yılda Nikolayevka köyünün adı değiştirilerek, Sovyet devlet adamı Mikail İvonoviç Kalininin anısına Kalinovka adlandırılmıştır (Şükürzade, 2019, s.2).

Lenkeranda Ruslar 1838 yılında kurulmuş, Vel köyünde yerleşmişler. Hazar'ın kıyısında, ormanın kenarında, oldukça güzel manzaralı bir yerde bulunan bu köy, diğer Rus köylerinden farklı olarak Ruslar tarafından kurulmuş olsa da, Rusça değil, Talışça adlandırılmıştır. Vel Talışça bitki adı olduğu için fitotoponimdir. O zamanlar köy 14 evden oluşmuş ve burada 84 kişi yaşamıştır. Buna rağmen, bağımsızlıktan önce Lenkeran bölgesi arazisinde Rus kökenli birkaç yer adı vardı. Bu yerleşim yerleri: Avrora, Alekseyevka, Olhovka, Kirov ve Port-İliç.

Olhovka - Rus General P.S.Kotloyarevski 1813. yılın Ocak ayında Talış Hanlığı'nı işgal etdikden sonra Gamişavan köyüne kendi doğduğu Harkov Kuberniyasının Kupyran kazasının Olhovka adını vermiştir. 1992 yılında köyün adı değiştirilerek Göyşaban olmuştur.

Port-İliç - 1922 yılında Hazar denizinin kıyısında petrol ve ulusal ekonominin ürünlerinin taşınması amacıyla liman inşa edilmiş ve bu liman Vladimir İliç Lenin'in anısına Port-İliç adlandırılmıştır. 1999 yılında Port-İliç'in adı değiştirilerek Liman adlandırılmıştır.

Kirov – Bu köy 1932 yılında kurulmuş ve ona Sovyet devlet adamı, 1921-1926 yıllarında Azerbaycan'da öncülük etmiş Sergey Mironoviç Kirov'un adı verilmiştir. Bu yer adı 1999 yılında değiştirilerek, arazideki İstisu çeşmesinin adına bağlı olarak İstisu adlandırılmıştır.

Avrora – Bu köy 1933 yılında kurulmuştur. 17 Haziran 1964'te Avrora ilçe statüsünü aldı. 1999 yılında adı değiştirilerek Hirkan adlandırılmıştır.

Alekseyevka – 1888 yılında buraya gelmiş, Alekseyevler ailesinin soyadına uygun olarak Alekseyevka adlandırılmıştır. 1992 yılında köyün adı değiştirilerek Bürceli adlandırılmıştır (Şükürzade, 2019, s.5).

XIX. yüzyılda, birkaç Rus ailesi Astara bölgesinin Kamışlı köyünde yerleşmiştir. Ruslar burada yerleştikten sonra, Kamışlı adını Rus diline uyarlayarak Kamışovka adlandırmışlar. Günümüzde Kamışovka adı değişmemiştir (Şükürzade, 2019, s.7)

Azerbaycan arazisinde var olmuş rus köyleri :

- ❖ Astrahanbazar - 5 Haziran 1967'de yazar Celil Memmedkulizade'nin anısına Celilabad olarak değiştirildi.
- ❖ Astrahanka - 5 Ekim 1999 yılında köyün adı Kızmeydan olarak değiştirildi
- ❖ Andreyevka – 1992 yılında köyün adı Karazencir olarak değiştirildi.
- ❖ Kirovka – 5 Ekim 1999 yılında köyün adı Nağarahana olarak değiştirildi.
- ❖ Novokolovka – Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1992 yılında köyün adı Uzuntepe olarak değiştirildi.

- ❖ Prişib – 2001 yılında köyün adı Göytepe olarak değiştirilmiştir.
- ❖ Privolneye – Adını değişmemiş günümüzde de Privolneye olarak kalmaktadır.
- ❖ Pokrovka - Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1992 yılında köyün adı Güneşli olarak değiştirildi.
- ❖ Svetlaya Zarya - 2001 yılında köyün adı Muğan olarak değiştirilmiştir.
- ❖ Olhovka - 1992 yılında köyün adı deyiştirilerek Göyşaban olmuştur.
- ❖ Port-İliç - 1999 yılında Port-İliç`in adı değiştirilerek Liman adlandırılmıştır.
- ❖ Kirov - 1999 yılında değiştirilerek İstisu adlandırılmıştır.
- ❖ Avrora - 1999 yılında adı değiştirilerek Hirkan adlandırılmıştır.
- ❖ Alekseyevka - 1992 yılında köyün adı değiştirilerek Bürceli adlandırılmıştır (Şükürzade, 2019, s.9).

Nahçıvan Özerk SSCB arazisi kuzeyde ve doğuda Ermenistan`la (224km sınır çizgisi), batıda ve güneyde Türkiye (11km) ve İran`la (163 km) sınırdadır bulunmuştur. Yüzölçümü 5.5 bin km²`dir. Azerbaycan arazisinin 6.4 %`ni kapsar. Onun içerisinde 4 şehir, 2 şehir tipli kasaba, 215 köy ve kasaba vardır. Başkenti Nahçıvan şehridir. İçerisinde 5 idari bölgeyi birleştirir:

- ♦ Babek
- ♦ Noraşen
- ♦ Ordubad
- ♦ Culfa
- ♦ Şahbuz

Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti`nin yüzölçümü 4.372 km<sup>2</sup> olmuştur. Merkezi Stepanakert (Hankendi) `dir. 1977 yılında edilen bilgilere göre, 2 şehri, 5 şehir tipli kasabası, 1 işçi kasabası ve 220 köyü vardır.

Azerbaycan arazisinde XX. y.y. 60. yıllarında belirli idari değişimler yapıldı. 4 Ocak 1963 tarihli Karanameye göre, 10 cumhuriyete bağlı şehir :

- ♦ Bakü

- ♦ Kirovabad
- ♦ Sumgayıt
- ♦ Mingeçevir
- ♦ Eli-Bayramlı
- ♦ Daşkesen
- ♦ Yevlah
- ♦ Naftalan
- ♦ Nuha

1 Özerk Cumhuriyet`e bağlı :

- ♦ Nahçıvan

2 Özerk Bölge`ye bağlı :

- ♦ Şuşa
- ♦ Stepanakert

Ve 38 köy bölgesi oluşturuldu.Köy bölgelerinin 3`ü Nahçıvana :

- ♦ Nahçıvan
- ♦ Culfa
- ♦ Nuraşen

4`ü Dağlık Karabağa dahildir:

- ♦ Hadrut
- ♦ Mardakert
- ♦ Martuni
- ♦ Stepanakert (Piriyev, 2006, s.63).

İşgale maruz kalmış Dağlı Karabağ bölgeleri :

№	Arazinin adı	Yüzölçümü (km ²)	İşgal yılı
1	Dağlı Karabağ aynı zamanda, Şuşa bölgesi	4372 289	8.05.1992
2	Laçın bölgesi	1835	17.05.1992

3	Kelbecer bölgesi	1936	3-4.04.1993
4	Ağdam bölgesi	1094	23.07.1993
5	Cebrayıl bölgesi	1950	23.08.1993
6	Fizuli bölgesi	1386	23.08.1993
7	Kubadlı bölgesi	802	31.08.1993
8	Zengilan bölgesi	707	2-7.10.1993

(Piriyev, 2006, s.64).

İşgal olunmuş Azerbaycan toprakları 13082 km² `dir ve bunun 4372 km² Dağlık Karabağa, geri kalanıysa etraf bölgelere aittir.

XXI. y.y. başlarında Azerbaycan Cumhuriyeti resmi olarak 86,6 km² araziye sahiptir. Lakin onun 20%`si Ermeni işgaline maruz kalmıştır. İdari açıdan cumhuriyetde 1 Özerk Cumhuriyet, 11 cumhuriyete bağlı şehir, 79 ilçe, 130 şehir tipli kasaba, 4354 köy vardır.

Azerbaycan Cumhuriyeti güneyde İran ve Türkiye ile, kuzeyde Rusya ile, kuzeybatıda Gürcüstanla, batıda Ermenistanla, doğuda Hazar deniziyle sınırdadır. Hazar`ın Azerbaycan`da en enli kısmının uzunluğu 456km`dir (Piriyev, 2006, s.65).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN'IN BÖLGELERİNE GÖRE YER ADLARI

4.1. Abşeron Bölgesi Yer Adları

Abşeron bölgesi Azerbaycan Cumhuriyetinin en büyük sanayi ve tarım bölgelerinden biridir. Abşeron bölgesinin arazisi 1966,1 km² `dir. Ülke arazisinin 6,3%`ni kapsayan Abşeron yarımadası, Hazar denizinin kıyısında yer almaktadır.

Bölgenin kabartması alçak tepelerden ve ovalardan oluşmuştur. Abşeron Ekonomik ve Coğrafi Bölgesinde petrol, doğal gaz, kireçtaşı, çimento hammaddeleri, kuvars ve inşaat kumları rezervleri bulunmaktadır. Abşeron yarımadasında bol miktarda balneolojik kaynakların yanı sıra bol miktarda güneş ve rüzgar enerjisi kaynağı vardır. Bu bölgede iyileştirici önemi olan maden suları yüzeindedir (Eynullayev, 2011, s.6):

- Şıh
- Surahanı

Aynı zamanda bu bölgede birçok çamur volkanı da yaygındır:

- Keyreki
- Lökbatan
- Otmanbozdağ
- Bozdağ – Güzdek

Abşeron`da tüm endüstri alanları gelişmiştir.Petrol ve gaz endüstrisinin ana dalları petrokimya, temel kimyasal, demir ve demir dışı metalurji, makine mühendisliği (petrol ve gaz ekipmanları, elektrik mühendisliği, gemi onarımı), enerji, hafif ve gıda endüstrileri gelişmiştir. Tarımın temeli süt ve et sığır yetiştiriciliği, kümes hayvanları, koyun yetiştiriciliği, sebze yetiştiriciliği, kuşçuluk, bahçecilik ve banliyö kompleksine giren kuru subtropikal meyvelerdir. Coğrafi bölgedeki tarımsal iklim koşulları, zeytin, safran, badem, antep fıstığı, incir, beyaz ve siyah üzüm çeşitleri, karpuz gibi tarım ürünlerinin yetiştirilmesine izin verir. Abşeron ekonomik ve coğrafi bölgesi gelişmiş bir altyapıya sahiptir.

Abşeron ekonomik ve coğrafi bölgesi, Bakü ve Sumgayıt şehirlerini, Abşeron ve Hızı idari bölgelerini içerir. Abşeron bölgesi 15 idari bölgesel birimden oluşmaktadır :

- Hırdalan şehri
- Saray
- Mehdiabad
- Ceyranbatan
- Kobu
- Güzdek
- Hökmeli
- Dikah
- Aşağı Güzdek kasabaları
- Memmedli
- Novhanı
- Masazır
- Fatmayı
- Göredil
- Pirekeşkül – Kobustan köyleri

Ekonomik bölgede 3 şehir, 2 ilçe, 13 yerleşim, 14 kırsal idari birim ve 32 kırsal yerleşim vardır. Abşeron ekonomik bölgesinde 30 belediye vardır (Eynullayev, 2011, s.5).

Yıllık yağış miktarı 110-550 mm'dir.Çay ağı seyrekdir, ana nehirleri:

- Ataçay
- Sumgayıt
- Ceyrankeçmez

Abşeron ekonomi bölgesi içindeki ve çevresindeki doğal su kaynakları Hazar Denizi ve birkaç küçük gölden oluşmaktadır. Bu kaynaklar, içmek için uygun olmayan tuzlu sulardır. Sumgayıt'tan 5-10 km güneybatıda "Ceyranbatan su deposu" içme suyu kaynakları için yapay olarak yaratılmıştır. Sumgayıt topraklarından geçen Sumgayıtçay'ın kaynağı genellikle susuz kalır. Sumgayıtçay'da sadece Nisan ve Mayıs aylarında şiddetli yağmurlardan sonra su bulunur. Samur-Abşeron kanalı Sumgayıt'ın

güney ucundan geçer. Bu kanalın suyu “Ceyranbatan su deposu” havzasına deşarj edilmektedir.

Abşeron ekonomi bölgesi topraklarında farklı büyüklükte ve önemde bir sıra göl vardır. Abşeron gölleri tarihsel olarak dünya yüzeyinin seliyle beslenmiş ve oluşturulmuştur. Abşeron bölgesinde aşağıdaki göller mevcuttur : (Eynullayev, 2011, s.8).

- ✓ Acıbulak gölü
- ✓ Ağnohur gölü
- ✓ Akunkaki gölü
- ✓ Masazır gölü
- ✓ Kırmızı göl
- ✓ Bülbüle gölü
- ✓ Büyük Şor göl
- ✓ Binekeci göl

Abşeron takımadalarında bulunan aşağıdaki adalar vardır:

- ❖ Büyük Tava
- ❖ Küçük Tava
- ❖ Çilov
- ❖ Pirallahı
- ❖ Ku adası
- ❖ Tavaaltı adası
- ❖ Koltış
- ❖ Karabattak
- ❖ Dardanel
- ❖ Yal adası.

Azerbaycanın başkenti -Bakü toponimleri

Azerbaycan`ın başkenti olan Bakü Hazar denizinin batı kıyısında yer almaktadır. Aynı zamanda Kafkaslar`ın en büyük şehri, ticaret merkezi ve en önemli kültür merkezidir.

Bakü ve Abşeron yarımadasında insanlar eski zamanlardan beri yerleşmiş ve yerleşimler inşa etmişlerdir. Bunun nedeni, Bakü'nün fiziksel ve coğrafi koşullarının

kuzeyden güneye, batıdan doğuya göç ve ticaret yollarının, iklim koşullarının ve eski zamanlardan yakıt ve enerji kaynaklarının kesişme merkezinde yer almasıdır. Bakü'nün arazisinde ona bağlı olan 12 idari bölge bulunmaktadır :

1. Binəkadi idari bölgesi
2. Nizami idari bölgesi
3. Nerimanov idari bölgesi
4. Nesimi idari bölgesi
5. Pirallahı idari bölgesi
6. Karadağ idari bölgesi
7. Sabunçu idari bölgesi
8. Surahanı idari bölgesi
9. Sebail idari bölgesi
10. Hətai idari bölgesi
11. Hazar idari bölgesi
12. Yasamal idari bölgesi.

Bakü'den ilk defa, yaklaşık 3.500 yıl önce ilk Mısır Firavunu Firavun Menesan'dan Ölümler Kitabında bahsedildi. Ayrıca Bakü'nün tarihinin eski olmasını Abşeron ve Kobustan'da 12 bin yıllık tarihi olan taş üzerindeki yazıtlar, arkeoloji kazılar, aynı zamanda M.Ö. 1. Yüzyılda Roma imparatoru Pompey'in ve Lukull'un Kafkasya'nın işgali amacıyla Bakü etrafında kurdukları askeri kamplarla ilgili Avgust Gay Oktavi'nin yazdığı taş yazıtlar kanıttır. Bu tarihler göz önüne alındığında, bugün Bakü tarihi 5,5 bin yıldan daha eskidir.

Bakü, Abşeron yarımadasının ana kısmını, Abşeron ve Bakü takımadaları ile Kobustan'ın bir bölümünü kapsar. Güneybatı kısım Hazar kıyıları boyunca güneydoğu Şirvan ovasına kadar uzanmaktadır. Eski Bakü Kulesi, Bakü Platosu'nun güney yamaçlarında, Abşeron yarımadası için tipik ılık iklimlere sahip yarı çöl bir bölgede yer almaktadır.

Bakü, sadece Azerbaycan'ın değil tüm Ortadoğu'nun antik kentlerinden, ekonomik ve kültürel merkezlerinden biridir. Arkeolojik araştırmalar ve kazılar, Abşeron yarımadasının yakınlarındaki bölgelerin – Kobustan'ın çok eski zamandan -

Taş Devri'nden eski bir insan tarafından yaşandığını göstermiştir. Abşeron`da Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait gelişmiş bir yaşam tarzına sahip yaşam alanları vardır.

Bakü antik tarihinin aydınlatılmasında eski Bakü kulesinde – İçerişehar`de ve onun dışında bulunan arkeolojik malzemeler büyük önem taşımaktadır.İçerişeherde bulunan dünyaca önemli anıtlar aşağıdakılardır :

Kız Kulesi - Bu kule Hazar Denizi`nin kıyısında denize doğru dev bir kaya üzerinde, silindirik biçimde inşa edilmiştir. Kulenin yüksekliği 31 metre kuzeyde ve 28 metre güneydedir. Kulenin çapı birinci katta 16,5 metredir.Birinci katta, duvarın kalınlığı 5 metreye ulaşır. Kulenin iç kısmı 8 kata ayrılmıştır. Her kat kayalar ile kaplanmış ve kubbe şeklinde tavan ile kaplanmıştır. Taş tavanların ortasında dairesel delikler vardır. Delikler dikey çizgidedir.Kalenin tek girişi, batısında, yerin ön yüzeyinin 2 metre üstünde ve 1,10 metre genişliğindedir. Kulenin birinci katının yüksekliği 3 metredir ve diğer katların yüksekliği 2.5 metredir. Birbirine bağlı katlar, kalenin güneydoğu duvarının içinde yapılan merdivenlerle gelinir. İlginç bir şekilde, birinci kat ve ikinci kat arasındaki bağlantı sadece bir merdive tavandaki dairesel bir delikten mümkündür. Kulenin kapısının da geçmişte birkaç kattan oluştuğuna dikkat edilmelidir.

Bakü Kız Kulesi'nin inşaatının ilginç yönlerinden biri, kalenin içindeki su kuyusudur. Çapı 0.7 m. olan bu kuyu kalenin güneydoğu duvarındadır. Su kuyusunda kazılar yapılmıştır. Kuyuda bulunan eserler, burada 12. yüzyıldan beri kullanıldığını göstermektedir. Kuyu suyu kimyasal olarak analiz edildi ve içme için uygun olduğu belirlendi. Kuyunun ağız kısmı, kulenin üçüncü katının zemin seviyesiyle başlar ve duvarın 13 metre altına gider. Kuyu güvenliğini sağlamak için onu kale duvarının içine gizlemişler.

Kız Kulesinin yapım süresini belirlemek için güvenilir belgelerden biri, onun duvarının dış tarafında, kule kapısının üstünde,14 metre yükseklikde bulunan yazılı taşdır.Bu taş üzerine "Kubbe - Mesud ibn Davud" sözleri yazılmıştır. Bazı bilim adamlarına göre, Mesud ibn Davud kuleyi inşa eden mimardır.

Şirvanşahlar Sarayı - Antik kentin ortaçağ sanatının en ünlü eserlerinden biri Şirvan valilerinin konutu – “Şirvanşahlar Saray Ansamblı” tarihi ve mimari üstünlüğünü hala korumaktadır. Şamahı'da Orta Çağ'daki çalkantılı olaylar sırasında,

Bakü kenti nispeten sakin koşullarda gelişmiştir. Şamahı`da baş veren depremden sonra başkent Bakü`ye taşındıkta şehrin en yüksek yerinde Şirvanşahlar Sarayı inşa edildi.

Saray 9 yapıdan oluşmuştur :

- ✓ Saray Binası
- ✓ Divanhana
- ✓ Derviş Türbesi
- ✓ Doğu Kapısı
- ✓ Saray Camisi
- ✓ Keykubad Camisi
- ✓ Saray Türbesi
- ✓ Hamam
- ✓ Ovdan

Kompleksin binalardan biri diğerinin 5-6 m yüksekliğinde 3 avludan oluşmaktadır. Kompleksin tüm binaları kireç benzeri gövdeden yapılmıştır. Kompleksin tüm yapıları içinde en çok dağılmaya maruz kalan Saray Binası olmuştur.

1500 yılında Şirvanşahlar`la Safeviler arasındaki dövüş zamanı Ferruh Yassar öldürüldükten sonra saray soyuldu. Şirvanşahlar`dan sonra sarayda kimlerin yaşadığı bilinmemektedir. 1723 yılında I.Pyotr`un birliklerinin Bakü`ye ateş açması zamanı Saray Camisinin kuzeydoğu kısmı hasar görmüştür.

10 Şubat 1828'de Türkmençay Antlaşması ile Kuzey Azerbaycan Rusya tarafından işgal edildikten ve Saray binaları Rus askeri karargahına devredildikten sonra, Saray askeri karargaha dönüştürüldü. Şirvanşahlar Sarayı'na bağlı birçok değerli bina yıkıldı. Sarayın topraklarında Aleksandr Nevski Kilisesi inşa edilmiştir. Saray 19. yüzyılın sonlarında yıkıldı ve gözetimsiz kaldı. 5 Ekim 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin "topluma, işletmelere ve bireylere ait sanat ve antik eserlerin imhası ve korunması üzerine" Kararnamesi yayımlandı. 1932 yılında Azerbaycan Halk Komiserleri Konseyi kararıyla Şirvanşahlar kompleksinde yenileme çalışmaları başladı.

1937-38 yıllarında, arkeolog V.N.Leviatov'un önderliğinde, sarayda arkeolojik kazılar yapılır ve XII-XV. yüzyılların maddi kültürünün örneklerini bulunur. Saray

binasında bir süre Azerbaycan Halk Müzesi ve Din Tarihi Müzesi yer almaktaydı. 1954'ten bu yana, "Şirvanşahlar Sarayı kompleksi" bir devlet tarihi ve mimari rezervi haline geldi. 1960 yılında, sarayın bir mimari anıt olarak korunmasına karar verildi.

Saray Binası - Saray düzensiz dikdörtgen şeklinde 2 katlı bir yapıdır. Sarayı iyi aydınlatmak için, binanın güneydoğu köşesi giriş çıkışlı dekore edilmiştir. İlk başta, sarayda 27'si birinci ve 25'i ikinci katlarda bulunan 52 oda vardı. 1932-34 yıllarında, sarayda ilk tadilatlar başladığında, konut binasının kubbesinin olmaması nedeniyle yüzeyi düz bir tavanla kaplandı ve zemin parke zeminden yapıldı. 19. yüzyılda, kayalar hasır pencerelerden sökülmüş ve taş zeminlerin bir kısmı yenilenmiştir. Katlar arasındaki bağlantılar, salonun zemininde bulunan 2 geniş merdiven ve 8 köşe merdiveni ile oluşturulur. Tadilatın bir sonucu olarak, şu anda ikinci katta sadece 16 oda var.

Divanhane - Divanhane kompleksi üst avluda yer alır ve kuzey tarafındaki küçük bir konut binasına birleşiktir. Divanhane 12 yan kubbe ile tamamlanan 8 açılı rotondan oluşur. 8 köşe salonundan oluşan açık bir balkon ile birleştirilmiştir. Balkona bir dizi girişin kemerleri, kendine özgü başkentleri ve koltukları olan 9 sütunlarına dayanır. Rotunda ayrıca 2 girişe sahiptir. Batı girişi uzun ve zarif bir şekilde dekore edilmiş bir portaldır.

Rotunda, 3 dışbükey ve 3 çatallı "Ali"şeklinin kazındığı yayların okları üzerinde 6 köşe madalyonu vardır. Kapılarda süsler yoktur ve giriş açıklığında bir çıkartma çerçevesi yapılmış olsa da, bunlar tamamlanmamıştır. Binanın inşaatının 1500-1501 savaşları sırasında askıya alındığı varsayılmaktadır.

Derviş Türbesi - Avlunun güney kesiminde, "Derviş Türbesi " olarak bilinen mozole, orta avlunun merkezinde yer almaktadır. Bazı uzmanlar bu mezarın yanlışlıkla Seid Yahya Bakuvi'ye ait olduğunu iddia ederler. Tarihçilere göre, Seyid Yahya Bakuvi, I. Halilullah döneminde saray bilginlerinden biriydi. O, Şamahı şehrinde doğdu. Gençliğinde Şeyh Sadreddin mezhebinin takipçisiydi. Şeyh Sadreddin'in ölümünden sonra, Bakü'ye gelerek hayatının geri kalanında burada yaşadı. Seyid Yahya Bakuvi'nin 30 eseri bize ulaştı.

Keykubad Camisi – Bu cami Derviş türbesin yanında cami-medrese binasıdır. Türbe caminin güney tarafında bulunur. Cami, dikdörtgen bir dua salonu ve

önünde küçük bir koridordan oluşmaktadır. Bir zamanlar, salonun merkezinde kubbeyi tutan 4 sütun vardı.

Şirvanşahlar Türbesi - Alt avluda kompleksin 2 binası, bir türbe ve bir Saray Camisi bulunmaktadır. Alt avlu, büyük yuvarlak kapalı duvarları diğerlerinden ayırır. Türbeye yukarıdan baktığınızda, boyun çizgisi dikdörtgen, yıldızla süslenmiş ve 6-kömür kubbesi ile tamamlanmış gibi görünür. Kubbe üzerinde inşa ederken, yıldız şeklindeki yarıklar mavi bir bulamaç yerleştirildi.

Saray Hamamı - Tüm İçerişehir hamamları gibi, bu hamam da sabit bir sıcaklık rejimini korumak için yeraltında inşa edilmiştir. Zamanla, toprak tabakasının kalınlığı arttı ve tamamen kapladı. Hamam 1939 yılında keşfedildi, 1953'te bir kısmı temizlendi, 1961'de konserve edildi. Hamamın diğer duvarlarına göre, odalarının üst kısmının bir kubbe ile kaplı olduğu söylenebilir. Hamamda ayrıca soyunma odası ve tek kişilik hamam için "halveti" adı verilen odalar bulunmaktadır.

Muhammed Camisi – Bu cami hicri takvimi ile 471 yılında usta Muhammed Abubekr oğlu tarafından inşa edilmiştir. Dua salonunun kuzey tarafında, zengin dekoratif unsurlarla dekore edilmiş bir oda ile, çok büyük bir lobi birbirine bağlanmamaktadır. Kale duvarının merkezi ekseninde, taşla örgü bir formla bağlanmış bir çift pencere vardır. Yay tahtası ile tamamlanan salon, doğu ve batı taraflarına kadar uzanan süs pencereleri ile dekore edilmiştir.

Arkeolojik kazılarda 1988 yılında arkeolog F.E.İbrahimov tarafından caminin beklenmedik büyük ölçekli alan yapısı keşfedildi. Her zaman üniforma olarak algılanan minare, şimdi kare bir temel üzerine inşa edilmiş mükemmel bir bina olarak yeniden doğdu. İbadet salonunun altında, bir taş kubbe ile kaplı benzer bir oda bulunurdu. Bu odada bulunan başkent sütunları, Bakü tarihinin antik çağının temel kanıtlarıdır.

Ağa Mikayıl Hamamı - Hamam, 18. yüzyılda, küçük bir kalenin ana caddelerinden birinde, İçerişehir'in güneybatı tarafındaki Şamahı'nın sakini Hacı Ağa Mikayıl tarafından inşa edilmiştir. Bulunduğu bölge, halk etimolojisi dilinde mahalli hamamcılar olarak adlandırılır. Hamamın girişi küçük kale caddesindedir. Odaların iç yapısı genişliklerinde diğer hamamlardan farklıdır. Soyunma odaları ve yıkanma

odaları kare şeklindedir. Odalar dört merkezi destek sayesinde büyük bir kompozisyon oluşturur.

Küçük Kervansara – Küçük ve ya “Han Kervansarayı” adlanan Kervansara 15. yüzyılın sonu 16. Yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. İçinde büyük bir dörtgen avlu vardır. Tüm çevre balkon ile çevrilidir. Ve balkonun arkasında kişisel kullanım için tasarlanmış oturma odaları vardır. Kuzey-güney ekseninde, alışveriş caddelerini birbirine bağlayan tek odalı, iki yönlü bir açık giriş bulunmaktadır.

Kale Duvarları - Orta Çağ'da Bakü şehri kuzey, doğu ve batıdan dev çift kale duvarları ile çevrelenmiştir. Orta Çağ'da, kale duvarında şehre 5 giriş kapısı vardı. Kale duvarları, düşman saldırıları sırasında sık sık yıkıldığı için tekrar tekrar restore edildi. Son kez kale duvarları 1950'lerde restore edilmiştir. Son restorasyondan sonra 25 yarım daire ve bir dörtgen işareti (donjon) kaldı.

Molla Ahmet Camisi - Cami, Ahund olduğu için halk arasında Molla Ahmed Camisi olarak adlandırıldı. Cami, planda dörtgen şeklindedir ve küçük bir salondan oluşur. Güney duvarında basit bir sunak ve yanlarda bir taç, düşük karbonlu bir şekle sahip bir taş kubbe düzenlenmiştir. Dışarıdan göze çarpmayan asimetrik cephe, açıkça profilli bir giriş ve daha sonra eklenen iki küçük pencere ile tamamlanmaktadır.

Hacı Bani Hamamı - Hamam 15. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir. Hamamı inşa ettiren Hacı Kayib ve Mimar Hacı Bani olmuştur. Bu nedenle hamam ya Hacı Kayib ya da Hacı Bani olarak adlandırılır. Müslüman şehirlerin temel unsurlarından biri olan bu hamam, kervan yolunun manzarasına sahiptir.

İkikathı Kervansara – Kervansara 15. yüzyılda inşa edilmiştir. Kervansara aynı ekseninde düzenlenmiş iki yönlü açık girişlere sahiptir. Kervansaraya giriş, bir sahil caddesinden ve deniz ticaretine bağlı bir ticaret yolunun bulunduğu bölgeden mümkündür. Kervansara iç plana göre kare şeklindedir. İç mekan sekiz katlı olup, ayrı odalara sahip sundurmalarla çevrili bir avludan oluşmaktadır.

Hacı Bani Camisi - Cami, Şirvanşahlar Sarayı kompleksinin yakınında yer almaktadır. Bu cami 16. yüzyılda Mimar Hacı Bani tarafından inşa edilmiştir. Girişin karşısında büyük ölçekli duvarlara sahip bir sarkıt katmanı bulunmaktadır.

Hanlar Camisi - Bu küçük cami, bir dizi yerleşim bölgesinde yer alan uzatılmış dörtgen bir şekle sahiptir. Giriş üç bölüme ayrılmıştır. Onlardan, merkezdeki bölüm bir köşe ile tamamlanır ve yanlar kubbelerle tamamlanır. Salon boyunca, ilginç plastik mimari kompozisyonu temsil eden desenlerle zengin koruyucu pencerelere sahip mehrab yer almaktadır.

Çin Camisi – Cami Şirvanşahlar Saray kompleksinin yakınında bulunur. Ön kapının üstündeki cephede, epigrafik kitap, Fazlullah İmam Osman Şirvani oğlu'nun vasiyeti üzerine hicri takvimi ile 777'de (1375'te) inşa edildiğini anlatır.

Bakü şehri çevresindeki köyler:

- ❖ Maştağa - Bakü'nün en büyük köyü. Maştağa yer adı biz zamanlar burada yaşamış Massakit kabilesinin adı ile bağlıdır.
- ❖ Buzovna – Maştağanın yanındaki köydür. Yerliler burada öksürüğe karşı buzovna otu kullandıklarından, köy Buzovna adlanmıştır.
- ❖ Bine - Merdekan yolun sağında yer alan Bine Köyü, Bakü köyleri arasında en yenidir. Bu köy, eski Kürkend köyünün kalıntılarının yanında inşa edilmiştir.
- ❖ Kalakendi - Köyün adı, antik çağlarda burada inşa edilen kale ile bağlıdır. Bu kale, Abşeron`da ilk kalesi olmuştur.
- ❖ Türkan - Moğolların Azerbaycan'a saldırmasından önce, Türkmen kabileleri Hazar Denizi'nin Güney ve Kuzey kıyılarında ilerledi ve Azerbaycan'a yayıldı. O zamanlar Türkmenler Türkan adıyla biliniyordu. Türkan köyünün adı da bu yerleri ziyaret eden Türkmenlerin adıyla ilişkilidir.
- ❖ Hövsan - Bu, köyün Hövsan olarak adlandırılması, bir zamanda bu yerde bulunan iki büyük su havzasından kaynaklanmaktadır. Hövsan havuz anlamına gelir.
- ❖ Zire - Bir zamanlar, buradan deniz kıyısına uzanan ormanda vahşi hayvanlar yaşardı. Burada o zamanlar Şirvanşahların avlanma alanlarıydı. Avlanma başlamadan önce Şahlar, şimdiki Zire köyünün yerinde kamplar düzenlerdi.
- ❖ Merdekan - Bu köy geçmişte çok küçüktü. Burada XIX yüzyılın başında sadece yüz kişi yaşardı.
- ❖ Emirhacıyan - Bakü'nün en eski köylerinden biri. Ve Emirhacıyan köyünün adı 14. yüzyılda Şirvanşah dönemine aittir. O sırada Şirvanşahlar buraya

Nizameddin adında bir Emir atamışlar.O Emirhac adlanırdı. Emirhac`ın ana görevi Hacıları Mekke'ye götürmekti.

- ❖ Bülbüle – Bu köy Emirhacılar`a komşu köyüdür. Efsanelerden birine göre, Bülbüle adı çamur volkanlarının tepesinde oluşan pilpillerden (kabarcıklar) alınmıştır.
- ❖ Keşle - Köyün gerçek adı Kışla`tır. Zamanla, bu kelime Keşle şeklini aldı. Hanlıklar döneminde hanlar atları, koyunları ve keçileri burada tutmuşlar.
- ❖ Ramana – Köyün asıl adı Rehmani olmuştur. Burada Rehmaniler kabilesi yaşadığı için, Rehmani adlanmış ve zamanla Ramana şeklini almıştır.
- ❖ Novhanı – Bu köy yeni inşa edildiyi için Novhanı (Yeni Köy) adlanmıştır. Nov –Tatca yeni anlamına gelir.
- ❖ Zabrat - Bakü tarım köylerinden biri Zabrat köyüdür. Bazıları Zabrat`ın Rusça bir kelime olduğunu iddia eder. Aslında, bu doğru değil. Bu kelime Hazar'ın batı kıyısına gelen ve bir süre buraya göç eden Sabir kabilesinin adıyla ilgilidir (Kılman, 2006, s.25-145).

4.2. Kuba-Haçmaz Bölgesi Yer Adları

Kuba-Haçmaz idari bölgesi Şabran, Haçmaz, Kuba, Kusar, Siyezen ilçelerini kapsayarak Azerbaycan`ın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kuba-Haçmaz idari bölgesi ile Bakü arasındaki mesafe 104 km`dir. İdari bölge kuzeyden Rusya Federasyonu, batıdan Şeki-Zakatala idari bölgesi, güneyden Dağlık Şirvan ve Abşeron idari bölgeleri, doğudan ise Hazar deniziyle kapsanmıştır.Bölgenin batı kısmı dağlık bir kabartmaya sahiptir ve kuzeydoğu soğuk kuzey ve kuzeydoğu rüzgarlarına maruz kalmaktadır ve nispeten soğuk bir iklim ile karakterizedir. Rölyefin karmaşıklığı burada iklim çeşitliliğinin oluşmasına yol açmıştır: soğuk kuru ve nemli iklimlerden kuru yazlara ve ılık sıcak yarı çöl ve çöl iklimine sahiptir. Aktif sıcaklıklar sadece 2500-4000 santigrat derecedir. Donma günlerinin sayısı 185-235 gündür.Yazları nispeten serin, ortalama Temmuz sıcaklığı 19-24 derecedir.Yıllık ortalama yağış miktarı 340-520 mm arasında değişmektedir (Kasımov, 2015, s.6).

Kuba-Haçmaz idari bölgesinin toplam alanı 7,03 bin km²'dir ve ülke topraklarının %8,1'ini temsil etmektedir. İdari bölgenin kendisine özgü kapartma şekli vardır. Kuba-Haçmaz idari bölgesi Büyük Kafkasya`nın kar ve buzlaklarından

kıdalanan sık nehir ağına sahiptir. Bu nedenle bölgede sulama gelişmiştir. Samur-Abşeron kanalı ve Samur Nehri'nden kemerler ile 100.000 hektarın üzerinde arazi sulanmaktadır. Bakü ve Sumgayıt'ı tedarik eden su boru hatları Haçmaz bölgesiyden başlar. İdari bölgenin topraklarının% 11'i ormanlarla kaplıdır. Bu bölge cumhuriyette ova ormanlarından Hazar Denizi'ne uzanan tek alandır.Bölgenin mineral suları aşağıdakılardır :

- Haltan (Kuba`da)
- Cimi (Kuba`da)
- Haşı (Kuba`da)
- Kalaaltı (Siyezen`de)

Bu bölgenin nehirleri :

- ✓ Samurçay
- ✓ Kusarçay
- ✓ Kudyalçay
- ✓ Karaçay
- ✓ Cakacukçay
- ✓ Velveçay
- ✓ Derk
- ✓ Gilgilçay
- ✓ Hulukçay

Kuba-Haçmaz idari bölgesi topraklarında çeşitli yeraltı kaynakları vardır. En sık kullanılanlar Siyezen yağı, çakıl, kum ve kildir. Kuba bölgesindeki Haltan ve Çimi köylerinin etrafındaki sıcak mineral kaynakları, çoğunlukla yerel ve çevre nüfus tarafından yaz aylarında tedavi için kullanılmaktadır. Kalaaltı arıtma suyu popülerdir. Hazar Denizi kıyıları boyunca 35-40 km uzanan Nabran-Yalama tatil bölgesi, Bakü ve Sumgayıt`ınana rekreasyon alanıdır (Kasimov, 2015, s.8).

Kuba –Haçmaz bölgesi 5 idari bölgeden oluşmuştur :

1. Şabran
2. Haçmaz
3. Kuba
4. Kusar

5. Siyezen

Bunlardan başka 6 şehir, 21 kasaba, 97 köy idari arazi dairesi ve 473 köy yerleşim birimi vardır. Kuba-Haçmaz idari bölgesinde 290 belediye bulunmaktadır. Kuba-Haçmaz idari bölgesinin en gelişmiş ve önemli şehri Kuba'dır. Siyezen, Azerbaycan'ın en çok petrol üreten bölgelerinden biridir.

Şabran arazisindeki köyler :

1. Ağalık	12. Helilli
2. Aygünlü	13. İzmara
3. Borbor	14. Kyünçal
4. Ceyranlı	15. Karaçaylı
5. Çarak	16. Leyti
6. Daşlyatak	17. Meytablı
7. Emirhanlı	18. Padar
8. Gendov	19. Rehimli
9. Gülehli	20. Söhbətli
10. Hişkedere	21. Udullu
11. Hacıskenderli	22. Zöhranlı vb. (Aliyeva, 2007, s.15-342).

Kusar arazisindeki köyler :

1. Arçal	11. Laza
2. Avaran	12. Şirvanlı
3. Bedirkala	13. Toprakköprü
4. Cakar	14. Urva
5. Cibir	15. Yasab
6. Çetgün	16. Yeni Heyat
7. Düztahir	17. Zindan Muruk

8. Evecük	18. Zindanmurukkışlak
9. Girik	19. Zuhul
10. Gican	20. Zuhuloba vb.

Haçmaz arazisindeki köyler :

1. Ağarehimoba	12. Nağıoba
2. Aslanoba	13. Ortaoba
3. Barahum	14. Palçıkoba
4. Çahçahlı	15. Rehimoba
5. Çınartala	16. Sabiroba
6. Hebibkend	17. Sayad
7. Ezizli	18. Selimoba
8. Kalağan	19. Susaykışlak
9. Laman	20. Şerifoba
10. Maksudkend	21. Tağaroba
11. Mürşüdob	22. Velemir vb.

Siyezen arazisindeki köyler :

1. Alhanlı	11. Kalaaltı
2. Beşdam	12. Karagöz
3. Cendehar	13. Meşrif
4. Çarhana	14. Karagöz
5. Dağ Kuşçu	15. Meşrif
6. Eynibulak	16. Orta Çalğan
7. Elmekolu	17. Sedan
8. Erziküş	18. Tuğay

9. Hacışeker

19. Yenikend

10. Kolanı

20. Zarat vb. (Aliyeva, 2007,s.18-387).

Kuba– Kuba`nın tarihi ile ilgili antik Alban ve Arap kaynaklarında, Avrupalı coğrafiyacıların eserlerinde rastlanılır. Şöyle ki, Peygamber Efendimizin Mekke şehri etrafında inşa ettirdiği ilk caminin adı Kuba olmuştur. 11. yüzyılda Azerbaycan hakimi Anuşirevan`ın inşa ettirdiği kulenin adı “Bade-Firuzkubat”, 12. yüzyıla ait Arap kaynaklarında Kuba “Kuba” şeklinde gösterilmiş, 13. yüzyılda Arap alimi Hemevi`nin coğrafi sözlüğünde Azerbaycan şehirleri arasında “Kubba” da vardır, 16. yüzyıl Safevi kaynaklarında da Kuba “Kübbe” şeklinde gösterilmiştir. Kuba şehrinin temeli 14. yüzyılda koyulmuştur.

Azerbaycan`ın kuzeydoğusunda bulunan Kuba halı merkezi 3 kısma ayrılır : dağlık, dağetaryi ve ova. Dağlı kısma aşağıdaki mantakalara ait edilebilir :

- ❖ Konakkend
- ❖ Haşi
- ❖ Cimi
- ❖ Afurca
- ❖ Yerfi
- ❖ Buduk
- ❖ Kırız
- ❖ Cek
- ❖ Salmasöyüd

Dağetaryi kısımda aşağıdaki halı üretim merkezleri vardı :

- ❖ Emirhanlı
- ❖ Elihanlı
- ❖ Helfeler
- ❖ Piremsan
- ❖ Bilici
- ❖ Şahnezerli
- ❖ Pirebedli
- ❖ Zeyve
- ❖ Zöhrami

- ❖ Sumakobak
- ❖ Hırdagül – çiçi
- ❖ Sırt – çiçi
- ❖ Dere – çiçi

Ovalık kısmında aşağıdaki halı merkezleri bulunmaktadır :

- ❖ Çay Karakaşlı
- ❖ Hacı Karakaşlı
- ❖ Süsenli
- ❖ Karakaşlı
- ❖ Deveçi
- ❖ Mollakamallı

Bu bölgenin tarihi ve mimari anıtları bunlardır :

Sakinehanım Camisi – Bu cami 19. yüzyılda Kuba`da inşa edilmiştir. Cami, 1854 yılında büyük yazar ve tarihçi Abbaskulu Ağa Bakihanov'un karısı Sakine hanım'ın anısını sürdürmek için inşa edilmiştir. Cami özel bir mimari tarzda yapılmıştır ve diğer tüm camilerden farklıdır.

S. Vurgun`un Yaşadığı Bina - Şairin yaşadığı ev, Kuba bölgesinde, şimdi adını taşıyan Samed Vurgun caddesinde yer almaktadır.1926-28 yıllarında bölgede öğretmen olarak çalışırken bu evde yaşadı. O zamanlar şair 20 yaşındaydı.

A.A.Bakıhanov Binası - 1794 yılında Bakü yakınlarındaki Amircan köyünde doğan A. Bakihanov daha sonra Kuba bölgesinin Amsar köyüne taşındı.1819 yılına kadar burada yaşayan seçkin yazar “Gülüstani-İrem " eserini de burada yazmıştır. Bununla birlikte, Kuba`da “Gülüstan” adlı bilimsel ve edebi toplantının ana organizatörlerinden biriydi. A.A. Bakıhanov`un Amsar köyündeki ev-müzesinde ayrıca bu meclisin faaliyetlerini yansıtan bazı belgeler de bulunmaktadır. Ziyaretçiler ayrıca burada seçkin bir yazarın kişisel baskısını da görebilirler.

Kuba arazisindeki köyler:

1. Afurca	15. Nüteh
2. Adur	16. Orta Huc
3. Aydınkend	17. Ördüc

4. Buduk	18. Pirvahid
5. Cağacuk	19. Rengdar
6. Çarhaçı	20. Sebetler
7. Çartepe	21.Sofikend
8. Digah	22. Şuduk
9. İspik	23.Tehmer
10. Kelebağ	24.Tüler
11. Kımılkazma	25. Utuk
12. Mahmutkışlak	26. Yekdar
13. Mirzekasım	27. Yerfi
14. Muçu	28. Zeyid vb. (Aliyeva, 2007, s.19-267).

4.3. Dağlık Şirvan Bölgesi Yer Adları

Dağlık Şirvan idari bölgesinin toprakları, cumhuriyet topraklarının% 7'si (86.600 km²) olan 6.06 bin km²'dir. Bölge, güneyde Aran (Kur-Araz), kuzeybatıda Şeki-Zakatala, kuzeyde ve kuzeydoğuda Kuba-Haçmaz ve doğuda Abşeronidari coğrafi bölgesiyle sınırlıdır. Bu bölge diğer idari bölgelerin içerisinde olan aşağıdaki ilçelerle çevrilidir :

- Kebele
- Kuba
- Hızı
- Abşeron
- Salyan
- Sabirabad
- Hacıkabul
- Kürdemir
- Göyçay.

Bölgenin nispeten geniş alanı nedeniyle, bölgeyi daha fazla ekonomik ve sosyal tesislere, birbirine müdahale etmeden, daha geniş bir alanda asimile etmek uygun olur. Dağlık Şirvan bölgesinin ekonomik ve coğrafi bölgesi elverişli bir ekonomik ve coğrafi konuma sahiptir. Ortalama yıllık hava sıcaklığı tüm bölge için pozitifdir. En yüksek sıcaklığı 14.5°C'dir, özellikle Kobustan'da (kuzeybatı ve kuzey kısımlarının düşük ve orta dağlık kısımları hariç) Şamahı ve Ağsu bölgelerinin güney kısımlarının çoğunda gözüktür. Bu bölgenin göreceli yüksekliği 200-300m'dir. Burada dağlık bölgeye sıcaklık kademeli olarak düşer, dağ eteği ve ova alanlarındaki (özellikle Babadağ bölgesinde) yıllık ortalama sıcaklık 0°C'ye düşer. Bölgede Ocak ve Temmuz aylarında sıcaklık dağılımı farklıdır. Ortalama Temmuz sıcaklığı bölgenin düz alanlarında 24-25°C, orta dağlık bölgelerde 20-15°C ve yüksek dağlık bölgelerde 10-5°C'dir. Ocak ayı ortalama sıcaklığı düz bölgelerde 0-4°C, eteklerinde 0-3°C, orta dağlık bölgelerde 5-6°C ve yüksek dağlık bölgelerde 6°C ile 14°C arasında değişmektedir. Güneydoğu Kobustan'da petrol ve doğal gaz yatakları keşfedilmiştir :

➤ Hilmilli

➤ Cabanı

Çoğu gaz doğal olarak çıkar:

➤ Nabur,

➤ Hilmilli,

➤ Ceirli,

➤ Şorsulu,

➤ Arabaddim,

➤ Koturdağ.

Ek olarak, mineral boyalar, bitüm, mermer, kireçtaşı, kil, tortu tuzu vb. mineral türleri de bilinmektedir. Bölgenin hidrokarbon maden suları büyük önem taşımaktadır. Bunlardan en popülerleri aşağıdakilerdir :

❖ Zergeran

❖ Çağan

❖ Kaleybuğurt

❖ Çukuryurd

Bu bölgenin nehirleri:

- ✓ Ağsuçay
- ✓ Kozluçay
- ✓ Acıçay
- ✓ Cigil
- ✓ Göyçay
- ✓ Deyran
- ✓ Girdimançay

Dağlık Şirvan bölgesi 4 idari bölgeden oluşmuştur :

1. Şamahı
2. Kobustan
3. Ağsu
4. İsmayılı

Bundan başka idari bölgede 4 şehir, 8 kasaba, 106 köy idari arazi dairesi ve 275 köy yaşam birimi vardır. Dağlık Şirvan idari bölgesinde 121 belediye mevcuttur.

Kobustan arazisindeki köyler :

1. Bedelli	11. Nabur
2. Ceyrankeçmez	12. Nerimankend
3. Cemcemli	13. Poladlı
4. Çelov	14. Sedefli
5. Damlamaca	15. Sündü
6. Derekend	16. Şıhlar
7. Göydere	17. Şıhzahırlı
8. İlanlı	18. Tekle
9. Karacüzlü	19. Tesi
10. Kurbançı	20. Yekehana vb.

İsmayilli arazisindeki köyler :

1. Ağbulak	11. İkinci Yenyol
2. Bağeli	12. Külüllü
3. Cülyan	13. Kürdüvan
4. Çaykovuşan	14. Maçahı
5. Dahar	15. Müşkemir
6. Eladab	16. Namazgah
7. Ehen	17. Ruşan
8. Gendere	18. Sulut
9. Güyüm	19. Tircan
10. Heftesov	20. Vaşa vb.

Ağsu arazisindeki köyler :

1. Abashanlı	11. Kuzay
2. Ahundlu	12. Lengebiz
3. Benecik	13. Pirhesenli
4. Ceferli	14. Rehimağalı
5. Çaparlı	15. Sankalan
6. Dilman	16. Gursulu
7. Gegeli	17. Girde
8. Hacman	18. Yenikend
9. Hatman	19. Zenilik
10. Kalva	20. Zarkava vb. (Aliyeva, 2007,s.11-389).

Şamahı - Şamahı şəhri, Azərbaycan'ın en eski şəhir planlama kültür merkezlerinden biridir. Yüzyıllar boyunca Şirvan'nın önemli kültürel, ekonomik ve politik merkezi olarak kabul edilen Şamahı, Azərbaycan'ın en eski şəhirlerinden

biriydi. Kaynaklar Şamahı şehrinin mahallelerinden bahsedilmiştir.16-18. yüzyıllarda, Şamahı farklı mahallelere ayırdı. Mahalleler buldukları arazinin özelliklerine göre adlandırılır. Mesela : “Sarı toprak”, “Narağac” vb.Ağustos 1771 yılında şehir Alman bilim adamı S. Gmelin tarafından ziyaret edildi ve onun fikrine göre Şamahı 9 ilçeye ayrılmıştır:

- İçeri kala
- Sarıtoprak
- Kalabazar
- Cuhud Mahallesi
- İmamlı Mahallesi
- Meydan
- Şapuran
- Kala dibi
- Narağac

Şamahı`da bulunan dünyaca önemli anıtlar aşağıdakılardır :

Gülüstan Kalesi – Bu kale Şamahı şehrinin kuzetbatısında, kayalık bir dağın tepesinde inşa edilmiştir. Engeharan köyünün yakınında bulunur. Bir zamanlar Şirvanşahların kararKahı ve askeri tahkimatı olan kale, tarih boyunca meydana gelen çarpışmalar ve depremlerle tamamen yıkıldı ve şimdi sadece duvar ve binaların kalıntıları kaldı.Kaleni kuzeyden Pirdireki dağı kapsar.Dağın güney yamacında Hınıslı köyü, batı tarafında 6-7 km mesafede Meyser dağı ve Meyser köyü bulunur. Gülistan kalesinde inşa edilen tahkimatlar esas olarak iki bölümden oluşmaktadır: birincisi, kalenin bulunduğu dağın üstündeki eski kentsel yeri çevreleyen ve yakındaki Hınıslı köyünden açıkça görülebilen tahkimattır. İkincisi, iç kalenin tahkimatı - dağın en yüksek zirvesinde inşa edilen ve uzaktan kesilen bir koniyi andıran “Narın Kalesi”dir.

İmamzade Tapınağı – Şamahı şehrinin merkezinde “İmamlı” caddesinde bulunur.4. İmam Zeynalabdin`in evlatlarından birinin – Ellema Seyid Muhammed Saleh el-Müderriş`in mezarı üzerinde inşa edilmiştir. Temeli 1370 yılında koyulmuş, 1910-1917 yıllarında Ziver bey Ehmedbeyov`un projesi temelinde yeniden inşa edilmiştir. Bu tapınağın beş defa inşa edildiği söylenilir.

Kaleybuğurt Kalesi – Kaleybuğurt Azerbaycan`ın ortaçağa ait bir kalesidir. Şamahı kentinin 20 km kuzeybatısındaki Kaleybuğurt köyü yakınlarındaki bir dağın

tepesinde yer almaktadır. Arkeolojik kazılar, Buğurt kalesinin 11-13 yüzyıllarda var olduğunu göstermektedir. Kalede bazı duvarların ve kaydırakların, yerleşim yerlerinin kalıntıları vardı. 1509 yılında, I Şah İsmail Şirvan'ı işgal ettiğinde, Şirvanşah Şeyhşah Buğurt kalesinde korundu.1537 yılında Şirvan isyanı sırasında Şirvanşah Şahruk ve saray eyanları kaleye sığınmak zorunda kaldılar. Kale 17. yüzyılın sonuna kadar savunma amaçlı kullanılmıştır.

Koç Baba Türbesi – Şamahı'nın Kuşçu köy mezarlığındadır. Türbenin içerisinde üç mezar vardır. Birinci mezar ağaların, ikinci mezar Şeyh Ağa'nın, üçüncü mezar ise Şeyh Ağahan'ın mezarıdır. Mezarların üçü de tapınaktır. Mezarlıktaki ikinci tapınak ise bu neslin takipçilerinden biri olan Şeyh Ağacan'ın dedesinin mezarıdır.

Şeyh Balahemid Türbesi –1993-94 yıllarına ait olan bu türbe Şamahı'nın Çarhan köyündeki mezarlıktadır. Mezara gömülen Şeyh Balahemid, yaşarken insanların dertlerine ilaç olmuştur. Şeyhin ulu babaları Şeyh Hasan soyundandır.Şeyh Balahemid Çarhan köyüne 1930-40 yıllarında taşınmış, 1992 yılında ise yaşamını kaybetmiştir.

Şamahı arazisindeki köyler :

1. Avahl	11. Kaladeresi
2. Birinci Çağan	12. Lalezar
3. Caban	13. Meyseri
4. Çarhan	14. Melcek
5. Dedegüneş	15. Pirbeyli
6. Ehmedli	16. Sabirli
7. Göyler	17. Şeredil
8. Hemyeli	18. Talışnuru
9. İkinci Cabanı	19. Yeni Kizmeydan
10. Keçmedin	20. Zarat Heyberi (Aliyeva,2007, s.19-311).

4.4. Şeki – Zakatala Bölgesi Yer Adları

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin en zengin bölgelerinden biri olan Şeki-Zakatala idari bölgesi, Büyük Kafkas Dağları'nın kuzeybatı kesiminde, Balaken, Kah, Kebele, Oğuz, Zakatala ve Şeki idari bölgelerini kapsar. Toplam aktif sıcaklık 3000- 4000° arasındadır. En sıcak ay Temmuz: ortalama aylık sıcaklık 22-26 ° C'dir. Nem içeriği nedeniyle bölge, Lenkeran-Astara bölgesinden sonra ikinci sıradadır. Yıllık yağış miktarı kademeli olarak 700 mm'den (Kanik nehri vadisinde) 1.200 mm'ye (üst kısımda) yükselir (Kasimov, 2015, s.6).

Bölge minerallerle zengindir. Kafkasya bölgesindeki en büyük polimetalik yataklarından biri olan Filizçay bu bölgededir. Dağlık ve dağteyi arazilerde çakıl, kum ve diğer yapı malzemeleri mevcuttur. Şeki-Zakatala idari bölgesinin topraklarının %27'si orman alanları ile kaplıdır ve çoğu Balaken ve Zakatala bölgelerindedir. İdari bölge bol su kaynağına sahiptir. Şeki-Zakatala idari bölgesinde 9 yer altı su birikintisinin olduğu bilinmektedir. Bunlar :

- ✓ Balaken bölgesinde tatlı sulu 1 yatak
- ✓ Zakatala bölgesinde tatlı sulu 1 yatak
- ✓ Şeki bölgesinde tatlı sulu 2 yatak
- ✓ Kah bölgesinde tatlı sulu 1 yatak ve mineral sulu 1 yatak
- ✓ Oğuz bölgesinde tatlı sulu 1 yatak
- ✓ Kebele bölgesinde tatlı sulu 2 yatak mevcuttur.

Bölgenin nehirleri :

- ✓ Abjit
- ✓ Balakençay
- ✓ Bumçay
- ✓ Damarçın
- ✓ Demiraparançay
- ✓ Durcaçay
- ✓ Elinceçay
- ✓ Emberçay
- ✓ Eyriçay
- ✓ Hamamçay

Cumhuriyetin diğ er bölgelerinde oldu ğ u gibi Ő eki-Zakatala bölgesindeki idari ve yönetim yapıları yerel yürütme makamları ve belediyelerden oluşmaktadır. Ő eki-Zakatala bölgesi 6 idari bölgeden oluşur :

1. Ő eki
2. Zakatala
3. Balaken
4. Oğuz
5. Kah
6. Kebele

Bölgede 6 şehir, 8 kasaba, 336 köy ve 181 belediye vardır (Kasımov, 2015, s.5).

Zakatala arazisindeki köyler :

1. Aş ağı Çardahlı	11. Paş an
2. Behmetli	12. Perzivan
3. Çobankol	13. Sumaylı
4. Danaç ı	14. Suvagil
5. Faldarlı	15. Talabineler
6. Gözbarah	16. Uzunkazmazlar
7. Höytala	17. Üçüncü Tala
8. Kebeloba	18. Vöhtala
9. Kalal	19. Yenigiyan
10. Makov	20. Ziliban vb.

Balaken arazisindeki köyler :

1. Abjit	11. Mazımçay
2. Bayrambine	12. Mazımkarış ım
3. Bedağ ar	13. Poçtbine

4. Büyüktala	14. Roçehmed
5. Cincartala	15. Solban
6. Darvazbine	16. Şambul
7. Gerekli	17. Talalar
8. Göyemtala	18. Kasbine
9. Henife	19. Mahamalar
10. Kateh	20. Yeni Şerif vb.

Oğuz arazisindeki köyler :

1. Abdallı	11. Muhas
2. Baş Daşağıl	12. Padar
3. Calut	13. Sincan
4. Deymedere	14. Şirvanlı
5. Ermenet	15. Tayıflı
6. Filfilli	16. Terkeş
7. Hallavar	17. Yakuplu
8. Kerimli	18. Yemişanlı
9. Kumlak	19. Yenikend
10. Mollalı	20. Zerrab vb.

Kah arazisindeki köyler :

1. Almalı	11. Kahbaş
2. Bağtala	12. Kaysarlı
3. Celayir	13. Kımırlı
4. Çüdüllü	14. Kapıçay
5. Deymedağlı	15. Lekit

6. Elibeyli	16. Leleli
7. Fıstıklı	17. Lelepaşa
8. Güllük	18. Marsan
9. İbahlı	19. Oncallı
10. Keşkutan	20. Tankıt vb.

Kebele arazisindeki köyler :

1. Abrıh	11. Nohurkişlak
2. Bunud	12. Ovcullu
3. Corlu	13. Sarı Hacı
4. Daşca	14. Şamlı
5. Emirvan	15. Tikanlı
6. İmamlı	16. Tüntül
7. Hemzelli	17. Uludaş
8. Kemervan	18. Vendam
9. Kuşlar	19. Yemişanlı
10. Mamaylı	20. Zalam vb. (Aliyeva, 2007, s. 10-195).

Şeki – Şeki Büyük Kafkasya'nın güney yamacında, merkezden izole olunmuş bölgede yer almıştır. Şehrin sahip olduğu güzel manzara insanları hayran bırakır. Şeki ilk kez, Kiş nehrinin sol kıyısında yer almış ve 1772'de meydana gelen çamur volkanından sonra bugünkü yerinde yeniden inşa edildi. Narınkala bu felaketten hemen sonra inşa edildi. Yeni inşa edilen şehir Nuha köyünün yanında yer aldığından, bir süre Nuha adlandırıldı ve 1960'dan sonra, eski adını geri kazandıktan sonra, Sak kabilesinin ismine dayanan Şeki ismine geri döndü. Şeki, Azerbaycan'ın tarihi şehirlerinden biriydi ve birçok tarihi yeri korumayı başardı :

Şeki Han Sarayı - Şeki Han Sarayı, Azerbaycan'ın ortaçağ mimarisinin en önemli anıtıdır. Zamanımızın seçkin şairi Nazım Hikmet'e göre "Eğer Azerbaycan'ın başka antik yapıları olmasaydı, sadece Şeki Han Sarayı'nı dünyaya göstermek yeterli

olurdu.”Dünyada kendine özgü orjinallığı ile seçilen Şeki Han Sarayı 1762 yılında Müştak lakabı ile şiirler yazan, Hüseyin Han tarafından inşa ettirmiştir.Sarayın özel bir inşaat tarzı vardır. Saray, birçok halk görsel sanatını, özellikle XVIII-XIX. yüzyıllarının duvar resminin ilginç örneklerini özetlemektedir.

Gelersen-Görersen Kalesi–Yerli ahali bu kuleyi Kız ya da Kızlar Kalesi adlandırmışlar. Kız “alınmazlık” ve “yenilmezlik” anlamını ifade eder. Bu kale ile ilgili tek kaynak Kerim Ağa Fatih`in ve Hacı Seyid Abdülhemid efendinin eserleridir. O kaynaklarda bu kule “Kızlar” ismi ile değil, “Gelersen-Görersen” ismi ile hatırlanır. Kaynaklara göre, Şeki Hanı Derviş Muhammed Han 1551 yılında Kızlar kalesinde kendisini savunmuş, Kiş kalesinin işgal edildiyini görünce kaçmaya çalışmış ve şahın adamları tarafında öldürülmüştür. Şöyle bir rivayet vardır ki, karşı karşıya duran komşular uzaktan uzağa bağırarak konuşurlarmış. Bir gün Nadir şah sormuş : “O nasıl bir kuledir ki, onu almak mümkün değil?” ona cevap olarak şöyle söylemişler : “Gelersen görersen”. O zamandan sonra kule iki adla adlandırılmıştır.

Narinkale – Şeki arazisinde diğer maddi kültürel anıtların yanı sıra savunma yapılarının da varlığı bu diyarın büyük stratejik öneme sahip olduğunu ve antik tarihe sahip olduğunu kanıtlar. Böyle anıtlardan biri de Şeki arazisinde varolan Narinkale`dir.Şehrin kuzeydoğu kesiminde, 710 metre güneyde, 750 metre kuzeyde, deniz seviyesinden yükseklikte, temiz bir bölgede yer almaktadır. Kale, Azerbaycan'da ilk bağımsız hanlığı başlatan Şeki Hanı Hacı Çelebi`nin (1743-1755) zamanında inşa edilmiştir. Dış duvarlarının toplam uzunluğu 1300 metredir.Arazi ve savunmanın önemi göz önüne alındığında, kalenin güneyden yüksekliği 8 metre olduğu halde ve kuzeyden 4 metreye iner. Duvar kalınlığı 2.2 metredir, bu da ihtişamını ve dayanıklılığını bir kez daha artırır.

Kiş Alban Tapınağı - Bu tapınak Kiş köyünün Maflar bölgesinde yer almaktadır. Tapınak bölgesini kapsayan duvarların kalıntıları bazı yerlerde bozulmadan kalır. Bu duvarın kalıntıları, tapınağın kendisinin Maflar bölgesinde küçük bir alana sahip olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar onun kutsal bir dini merkez olduğunu gösterir. Tapınağın kuzeybatı kesiminde, avludan 4-5 metre uzaklıkta, 2 metre uzunluğunda ve 1 metre genişliğinde düz, eğimli bir taş vardır. İnsanlar bu taş üzerinde bir gün geçirmenin çocukları zihinsel ve bedensel

hastalıklardan kurtardığını düşünürler. Tapınağın yerel halk tarafından günümüze kadar korunmasının ana nedeni, antik çağından dolayı kutsallığı olarak kabul edilir.

Şeki arazisindeki köyler :

1. Abbas	11. Köndelen
2. Babaratma	12. Oraban
3. Ceferabad	13. Öryet
4. Cumakend	14. Suçma
5. Çeşmeli	15. Şin
6. Daşbulak	16. Şorsu
7. Fazıl	17. Tepecennet
8. Göybulak	18. Verezet
9. İbrahimkend	19. Zunud
10. Kiş	20. İnce vb. (Aliyeva, 2007, s.9-98).

4.5. Aran Bölgesi Yer Adları

Aran bölgesi çok elverişli bir coğrafi konuma sahiptir. Kuzeyde Büyük Kafkasya, güneybatıda Küçük Kafkasya, güneyde Lenkeran bölgesi ve doğuda Hazar Denizi ile sınır komşusudur. Bölgenin 21.452 bin km²'lik alanını kapsayan Aran bölgesi, ülkenin %24.8'ini kapsar. Aran bölgesi ülkenin ana karayollarında (demiryolları, otomobil yollar) bulunmaktadır. Bakü'nü ülkenin ana ekonomik bölgeleri ile, Gürcistan Cumhuriyeti, İran ve Türkiye'ye bağlayan ulaşım yolları bu ekonomik bölgeden geçer (Kasimov, 2014, s.6).

Aran ekonomik bölgesinin ana doğal kaynakları güneş enerjisinin bolluğu, Kür ve Araz nehirlerinin su kaynakları ve ekim için kapsamlı toprak fonudur. Aran ekonomik bölgesi hem yeraltı, hem de yüzey yakıt ve enerji kaynaklarına sahiptir. Yeraltı kaynakları, iyot ve brom cevheri gibi enerji taşıyıcılarını, çeşitli yapı malzemelerini ve özellikle petrol ve gaz rezervlerini içerir. Aran'ın hakim tarım bölgesinin toprak örtüsü, farklı tipte gri ve hafif kestane topraklarından oluşur. Bu tür

topraklara ek olarak, bölgenin çeşitli alanlarında otlak, tuzlu su ve kumlu topraklar oluşur. Gri toprak ve bazı türleri çoğunlukla Kür-Araz ovalarında dağılmıştır. Bu bölge su kaynakları açısından zengin değildir ve bölgedeki tek nehir Kür Nehri'dir.

Aran bölgesi aşağıdaki idari bölgelerden oluşur :

- Ağcabedi
- Hacıkabul
- Berde
- Kürdemir
- Zerdab
- Beylekan
- Neftçala
- Bilesuvar
- Saatlı
- Göyçay
- Sabirabad
- Yevlah şehri
- Şirvan şehri
- Mingeçevir şehri

Aran bölgesinde 18 şehir, 16 ilçe, 39 kasaba, 392 köy idari birimi ve 791 köy yaşam birimi vardır. Aran bölgesinde 487 belediye mevcuttur (Kasimov, 2014, s.5).

Ağcabedi arazisindeki köyler :

1. Ağabeyli	11. Rencberler
2. Aşağı Avşar	12. Salmanbeyli
3. Delmetalala	13. Taynak
4. Gelebedin	14. Hacıbedelli
5. Mehrablı	15. Üçtepe
6. Hacıbedelli	16. Yastitepe
7. Minahorlu	17. Muğanlı

8. Necefkulubeyli	18. Kiyameddinli
9. Mirasefil	19. Zümürhan
10. Şahmallar	20. Şahseven vb.

Hacıkabul arazisindeki köyler :

1. Ağacanlı	9. Meyniman
2. Bürvend	10. Navahı
3. Birinci Paşalı	11. Rencber
4. Eletli	12. Şorbaçı
5. İkinci Meyniman	13. Tağılı
6. Kolanlı	14. Karasu
7. Birinci Meyniman	15. Birinci Udullu
8. Atbulak	16. Kızılburun vb.

Kürdemir arazisindeki köyler :

1. Ahtaçı	11. Öylekulu
2. Atakişili	12. Beyi
3. Carlı	13. Sığırlı
4. Ceyli	14. Pireköce
5. Köhünlü	15. Sovla
6. Şilyan	16. Şüşün
7. Dayıkazımlı	17. Deyirmanlı
8. Mollakend	18. Mürtülü
9. Muradhan	19. Ucarlı
10. Yeni Şihımlı	20. Türkedi vb.

Zerdab arazisindeki köyler :

1. Ağabağı	11. Otmanoba
2. Allahkulubağı	12. Pervanlı
3. Çallı	13. Sarıkaya
4. Deli Kuşçu	14. Kendebil
5. Tezekend	15. Şahhüseynli
6. İsakbağı	16. Velihanlı
7. Elibeyli	17. Şıhbağı
8. Gödekkobu	18. Sileyli
9. Körpükkend	19. Şıhbağı
10. Yarmemmedbağı	20. Nezeralı vb.

Beylekan arazisindeki köyler :

1. Allahyarlı	11. Birinci Aşıklı
2. Dünyamalılar	12. Karalılar
3. Eyvazlılar	13. Tezekend
4. Elinezerli	14. Emirzeyidli
5. Gödekler	15. Haçınabad
6. İkinci Aşıklı	16. İkinci Şahseven
7. İmamverdi	17. Tatlılar
8. Kebirli	18. Vetağa
9. Yukarı Çemenli	19. Yukarı Kebirli
10. Haçınabad	20. Karadağlı vb.

Neftçala arazisindeki köyler :

1. Astanlı	6. Pirebbe
2. Boyat	7. Ramazanlı
3. Cengan	8. Sahiloba
4. Dalğalı	9. Sübh
5. Hakverdiler	10. Şirvanlı vb.

Bilesuvar arazisindeki köyler :

1. Ağayrı	6. Ağalıkend
2. Amankend	7. Eliabad
3. Çınarlı	8. İsmetli
4. Çaylı	9. Güneşli
5. Nerimankend	10. Beydili vb.

Saatlı arazisindeki köyler :

1. Abbasbeyli	6. Kara Nuru
2. Afan	7. Karacalar
3. Ceferhan	8. Kazanbatan
4. Kamallı	9. Şirinbeyli
5. Çolpı	10. Varhan vb.

Göyçay arazisindeki köyler :

1. Alıkend	6. Potu
2. Beydövül	7. Şahsoltanlı
3. Bığır	8. Şehadet
4. Ceyirli	9. Şihbey
5. İnçe	10. Yalman vb.

Sabirabad arazisindeki köyler :

1. Azadkend	6. Memişler
2. Bağirtukay	7. Mürselli
3. Balvar	8. Ulacalı
4. Çığırğan	9. Yaha Dellek
5. Dadaşbeyli	10. Yastıkobu vb.

Yevlah arazisindeki köyler :

1. Ağkıraklı	6. İsmayılabad
2. Boşçalı	7. Köver
3. Cırdahan	8. Tanrıkulular
4. Dellekler	9. Varvara
5. Ecemi	10. Yaldili vb.(Aliyeva, 2007, s.17- 87).

Berde - Berde Azerbaycan tarihinde önemli yere sahip şehirlerden biridir. Bir zamanlar Kafkasya Albanıyası'nın başkenti olan Berde, IX-X. yüzyılın ilk yarısında çiçeklenme döneminden sonra, Orta Doğu'nun muhteşem yerleşim yerlerinden biri olarak tanınır. Bu zengin tarihi dönemden günümüze kadar bir dizi anıt korunur. Bu anıtlar sadece eski bir şehir olarak, Berde'nin ihtişamını temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda şehrin tarihinin bir aynası haline gelir, turizm açısından büyük önem taşır. Berde`de, M. Ö. II. binyıldan başlayarak, Orta Çağ'dan günümüze kadar geniş bir dönem kapsayan çok sayıda maddi kültür örneği bulunur. Azerbaycan'ın bu antik kentinin topraklarında hala tarihi anıtlar korunur.

Berde Türbesi - Ortaçağ Azerbaycan mimarisinin en değerli anıtlarından biri, 1322 yılında inşa edilen Berde Türbesi`dir. Türbe, dönemin seçkin kişiliklerinin anısını sürdürmek için inşa edilmiş, yer altı ve yer üstü parçalardan oluşmaktadır. Türbenin yeraltı kısmı, bu dönem için geleneksel olan mezar için serdabedir. Bu antik anıtın içinde de dört yöne giden bir yol vardı.Türbenin gövdesinin dış çapı 10 metredir ve yüksekliği 12,5 metredir.Duvarları sıradan ve turkuaz renkli tuğlalarla kaplıdır. Geleneksel kırmızı tuğlalar yatay olarak inşa edildi ve kiremit tuğlaları dikey olarak

inşa edilmiştir. Bu orijinal dokumanın tuğla süslemelerin her yerinde çok sayıda "Tanrı" kelimesi yazılmıştır. Bu nedenle halk arasında bu türbe "Allah Allah Türbesi" olarak adlandırılır.

Aksadan Baba Türbesi - Türbe özel bir tarihi öneme sahiptir ve sadece yeraltı kısmı günümüze kadar geldi. Serdabenin düz tabanlı bir kubbesi vardı ve zengin süslemelerle süslenmiş oyma taştan yapılmıştır. Bilgiye göre, Aksadan Baba Türbesi'nin fotoğrafı 20. yüzyılın başlarında Rus ressam tarafından çekildi ve şimdi Azerbaycan tarih müzesinde bulunur.

Şirvanlı Hamamı–Bu hamam, 18. yüzyılda bölgenin etkili bir adamı olarak kabul edilen Seyid Haydar tarafından inşa ettirilir.Yapımında kaliteli yapı malzemelerinin kullanımı, bugüne kadar varlığını sürdürmesini mümkün kılmıştır.Bu hamam haftanın tek günleri erkekler, çift günleri ise kadınlar için planlanmıştır. Aynı zamanda iki giriş kapısı vardı ve öndeki girişten erkeler, arkadaki girişten kadınlar hamama giriş yapardı.İç mekanı havalandırmak ve aydınlatmak için kubbenin üzerindeki büyük delik kullanılmış.Ve yağmur suyu doğrudan merkezdeki havuzda toplanıp ve daha sonra borulardan drenaja boşaltılmış.Hamam geçen yüzyılın 70'lerine kadar işlev görmüştür. Daha sonra, talep azaldıkça, hamamın faaliyeti durmuştur.

Berde arazisindeki köyler :

1. Alaçadırlı	11. Mirzeceferli
2. Arabaçılar	12. Mollagüler
3. Bala Göyüşlü	13. Nazırlı
4. Ceyirli	14. Otuzikiler
5. Çelebiler	15. Piyadalar
6. Darğalar	16. Şahveliler
7. Gerene	17. Veliusağı
8.Mehdihanlı	18. Yeni Daşkesen
9. Mirasefil	19. Zümürhan
10. Hüseynbeyli	20. Mehdili vb.(Aliyeva, 2007, s.15-290).

4.6. Gence- Kazah Bölgesi Yer Adları

Gence-Kazah bölgesi cumhuriyetin batısında yer alır ve ekonomik ve coğrafi açıdan elverişli bir konuma sahiptir. Bölgenin toplam alanı 12,30 bin km² olup, ülkenin%14,2'sini kapsamaktadır. Gence-Kazah bölgesi, ülkenin batı kesiminde, çoğunlukla Küçük Kafkasya Bölgesi'nin kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Azerbaycan'ı Gürcistan ve Türkiye'ye bağlayan ulaşım ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde kilit faktörlerden biri olan, yol da burdan geçer.

Gence-Kazah bölgesi Azerbaycan'da mineral bakımından zengin bölgelerden biridir. Burada çeşitli mineral türleri bulunur. Bölgenin ana mineralleri etek bölgesinde bulunur. Demir cevheri, alunit, kireçtaşı, mermer, alçı, seolit, çimento hammaddeleri; altın, gümüş ve bakır bölgenin ana yeraltı kaynaklarıdır. Daşkesen demir cevheri, Zeylik alunit rezervleri endüstriyel öneme sahiptir. Kür nehri bölgeden akar ve hidroelektrik kaynakları bakımından zengindir. Gence-Kazah bölgesi doğal rekreasyon kaynaklarına sahiptir (Kasımov, 2015, s.7).

Bu bölgenin nehirleri:

- ✓ Abdal
- ✓ Ahıncaçay
- ✓ Anahatır
- ✓ Aşağı Ağsu
- ✓ Ceyirçay
- ✓ Genceçay
- ✓ İncesu
- ✓ İnekboğançay
- ✓ Kürdderesi
- ✓ Kürekçay
- ✓ Mahu
- ✓ Şemkirçay

Gence-Kazah bölgesinin toprakları mineral kaynakları bakımından zengindir. Örnekler olarak, metal cevheri yatakları gösterilebilir. Bölgede demirli metal cevherlerinin büyük kaynaklar keşfedilmiştir. Keşfedilen demirli metal cevherlerinin esas olarak demir, marjlar ve kromdan oluşur.

Cumhuriyetin diğerk bölgelerinde olduğu gibi Gence-Kazah bölgesinde de idari ve yönetim yapıları yerel yürütme gücü ve belediyelerden oluşmaktadır. Gence – Kazah bölgesi aşağıdaki idari bölgelerden oluşur :

- ❖ Ağstafa
- ❖ Daşkesen
- ❖ Gedebey
- ❖ Goranboy
- ❖ Göygöl
- ❖ Kazah
- ❖ Samuh
- ❖ Şemkir
- ❖ Tovuz
- ❖ Gence şehri
- ❖ Naftalan şehri

Bu ilçeler ve şehirler idari bölgesel birimlere, kasabalara, yerleşimlere ve köylere ayrılmıştır. Bölgede 12 şehir, 9 ilçe, 2 banliyö bölgesi, 42 yerleşim, 279 idari bölge birimi ve 521 kırsal yerleşim vardır. Gence-Kazah ekonomik bölgesinde 287 belediye vardır (Kasimov, 2015, s.5).

Ağstafa arazisindeki köyler :

1. Ağgöl	6. Köçesger
2. Büyük Kesik	7. Kırılı
3. Eynallı	8. Sadıklı
4. Göyceli	9. Salahlı
5. Hesensu	10. Yenigün vb.

Daşkesen arazisindeki köyler :

1. Aşağı Daşkesen	6. Pirverdiler
2. Bayan	7. Resullu
3. Dardere	8. Sukovuşan

4. Devrallı

9. Şahveledi

5. Emirvar

10. Şahkerem vb.

Gedenbey arazisindeki köyler :

1. Alnabat

6. Mormor

2. Başkend

7. Musayal

3. Ceferli

8. Nağılar

4. Cücanlı

9. İnekboğan

5. Göyeli

10. İsalı vb.

Goranboy arazisindeki köyler :

1. Abbaskulular

6. Kelami

2. Balakürt

7. Şadılı

3. Beşirli

8. Tap Karakoyunlu

4. Buzluk

9. Todan

5. Elvazlu

10. Veyisli vb.

Göygöl arazisindeki köyler :

1. Behrambey

6. Penahlılar

2. Benövşeli

7. Serkar

3. Cümşüdlü

8. Samedli

4. Çaykend

9. Toğanlı

5. Göyçekend

10. Tülallar vb.

Kazah arazisindeki köyler :

1. Ağköynek

6. Heyrimli

2. Bala Ceferli

7. Ramazanlı

3. Canalı

8. Sofulu

4. Daş Salahlı

9. Ürkmezli

5. Ferehli

10. Yukarı Salahlı vb.

Samuh arazisindeki köyler :

1. Aluşağı

6. Sarıkamış

2. Burunkovak

7. Seyidler

3. Kiyaslı

8. Zazalı

4. Lek

9. Ziyadlı

5. Poylu

10. Tatlı vb.

Şemkir arazisindeki köyler :

1. Şiştepe

6. Maf

2. İrmaşlı

7. Düzkışlak

3. Yukarı Seyfeli

8. Eliyakublu

4. Zeyem Cirdahan

9. Düyerli

5. Kamandar

10. Kasımalılar vb.

Tovuz arazisindeki köyler :

1. Abulbeyli

6. Nemhoş

2. Esrik Cirdahan

7. Nesibli

3. Ösken

8. Pelekli

4. İsakend

9. Sarıtala

5. Kazımlı

10. Vahidli vb. (Aliyeva, 2007,s.9-157).

Gence - Bilimsel literatürde, "Gence" isminin nereden başladığına dair çeşitli görüşler vardır. Bir grup araştırmacı onun pehlevi kelimesi olan "gence", yani "hazine", bir kısmıysa, geniş, büyük anlamına gelen "gence" kelimesi ile bağlı olduğu fikrini savunmuşlar.

Zengin tarihe sahip olan Gence şehri 1804'ten 1918'e kadar Yelizavetpol olarak adlandırılmıştır. 1918'de AHC hükümeti Yelizavetpol adını iptal etti ve şehrin adını geri aldı. Lakin sovyetleşmeden sonra, 1935'te Gence'nin adı yeniden değiştirilerek Kirovabad adlandırılmıştır. Elli dört yıl sonra - 30 Aralık 1989 yılında şehir yeniden Gence olarak adlandırılmaya başladı. Bu şehir Azerbaycan tarihinin en görkemli maddi ve manevi yerlerinden biridir ve aynı zamanda milli ruhunun aynasıdır. Modern Arap tarihçileri,"Gence" isminin, hazine anlamına gelen Farsça "Kanz" kelimesinden geldiği fikrini öne sürmektedir. Arap coğrafyacı İbn Havkal977'de şöyle yazmış: "Cenze güzel, zengin ve muzaffer bir şehir." Gence'nin aşağıdaki tarihi anıtları ve tapınakları günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşler :

Comerd Kasap Türbesi - Kendine özgü mimari tarzı ile ayırt edilen Gence anıtları, Azerbaycan halkının uzak ve karanlık geçmişinin öğrenilmesinde olağanüstü bir öneme sahiptir. Bu anıtlardan biri, VIII-IX. yüzyıllarına (bazı kaynaklarda VII yüzyılın 30-40. yıllarına kadar) dayanan "Comert Kasap" Türbesidir. Bu türbe ile ilgili hiçbir tarihi kaynak bulunmamaktadır.Comerd ile ilgili çok sayıda efsane ve rivayet Gence halkı arasında dolaşır. Efsaneye göre, şehir sakinleri arasında yaygın olan Comerd, Gence'nin eski mahallelerinden birinde et ticareti yapar ve halka et satarmış. Garip bir şekilde, herhangi bir ağırlık kullanmadan, eti açıkça ve doğru bir şekilde ayırır,"Ali aşkına ne fazla almam, ne az vermem" diyerek eti müşterinin istediği ağırlıkta kesermiş.Kasabın bu doğruluğu dillere destan olmuş, saygı elameti olarak müslümanlar onun mezarında sekizgen türbe yaptırmışlar.

Han Bağı ve ya Serdar Bağı -"Han Bağı" Kafkasya ve Azerbaycan'ın en eski parklarından biridir. Han Bağı kule duvarları Hicri takvimle 996 yılında yapılmış ve 414-415 yıllık tarihe sahiptir. 3 hektarlık bir alanı kaplayan Han Bağı, bitki florasının zenginliği nedeniyle ülke çapında ünlüdür. Ağaçların tür kompozisyonu yerel ırklara göre arttırılmıştır. Burada yaz tiyatro binası, çeşitli dinlenme alanları, yüzme havuzları, çeşmeler inşa edilmiştir.

Uğurlu Han Karvansarası—XVII. yüzyılda Gencede inşa edilmiştir. Bu Kervansara Gence`de bulunan, Şah Abbas Kervansarası`nın yakınında bulunur. Bu iki Kervansara`dan birbirine dört iç yolu vardır. Komplekste iki büyük avlu bulunur. Bu Kervansara 1663-1664 yıllarında Murtuzakulu Han Ziyadoğlu`nun yeğeni I Uğurlu Han`ın aracılığı ile inşa edilmiştir.

4.7. Yukarı Karabağ Bölgesi Yer Adları

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin en zengin bölgelerinden biri olan Yukarı Karabağ bölgesi, Ağdam bölgesi, Tartar bölgesi, Hocavend bölgesi, Hocalı bölgesi, Şuşa bölgesi, Cebraıl bölgesi, Füzuli bölgesi ve Hankendi şehrini kapsamaktadır. Bölgenin yüzölçümü 7.25 bin km² olmakla ülke arazisinin %8.4'dır. Burada, kabartmanın karmaşıklığına bağlı olarak çeşitli iklim koşulları vardır: hafif ve orta ılık kışlar ve soğuk iklimler. Yaz, doğu ve ova bölgelerinde orta derecede sıcaktır. Temmuz ayında ortalama sıcaklık 22-25 C° .Buradaki toplam aktif sıcaklıklar 3500-4000° arasında değişmektedir. Kış ılık geçer. Ortalama Ocak sıcaklığı 0.2-1.8°, ortalama minimum sıcaklık 9-13° derecedir. Yıllık yağış miktarı 460-650 mm'dir (Eynullayev, 2011, s.7).

Bölge minerallerle zengindir. Bölgede büyük kükürlü yaka, kireçtaşı, çimento hammaddeleri yatakları bulunmaktadır. Dağlık ve dağeteyi arazilerde çakıl, kum ve diğer yapı malzemeleri vardır. Ancak, bölge topraklarının çoğu işgal altındadır.

Bu bölgenin nehirleri:

- ✓ Atayud
- ✓ Haçınçay
- ✓ Honaşençay
- ✓ İnceçay
- ✓ Köndelençay
- ✓ Karkarçay
- ✓ Kavartu
- ✓ Kozluçay
- ✓ Kuruçay
- ✓ Terterçay

Yukarı Karabağ bölgesi aşağıdaki idari bölgelerden oluşur:

- ✓ Ağdam
- ✓ Terter
- ✓ Hocavend
- ✓ Hocalı
- ✓ Şuşa
- ✓ Cebrayıl

- ✓ Füzuli
- ✓ Hankendi şehri .

Ayrıca idari bölgesel birimlere, kasabalara, yerleşimlere ve kırsal yerleşimlere ayrılır. Burada 7 bölge, 10 şehir ve 40 yerleşim vardır.

Ağdam arazisindeki köyler :

1. Adıgözelbeyli	6. Kiçikli
2. Ballar	7. Mafruzlu
3. Cevahirli	8. Merzili
4. Dadaşlar	9. Muradbeyli
5. Ergi	10. Terneyüt vb.

Terter arazisindeki köyler :

1. Ağabeyyalı	6. Madagiz
2. Beyimsarov	7. Recebli
3. Buruc	8. Sarıcalı
4. Gülebatlı	9. Seysulan
5. Gülyatak	10. Tonaşen vb.

Hocavend arazisindeki köyler :

1. Amaras	6. Edişa
2. Arpadüz	7. Mavas
3. Barabatın	8. Melikcanlı
4. Bulutan	9. Sor
5. Heşan	10. Şahyeri vb.

Hocalı azisindeki köyler :

1. Aranzemin	6. Seyidbeyli
2. Badara	7. Pircamal

3. Canhesen	8. Tağaverd
4. Dağyurd	9. Yalobakend
5. Hesenabad	10. Mehdibeyli vb.

Cebrayıl arazisindeki köyler :

1. Arhacderesi	6. Mezre
2. Balyand	7. Tulus
3. Ceferabad	8. Yanarhaj
4. Dağ Maşanlı	9. Yukarı Mezre
5. Fuğanlı	10. Yukarı Maralyan vb.

Fizuli arazisindeki köyler :

1. Arış	6. Kavdar
2. Aybasanlı	7. Şekercik
3. Babı	8. Üçüncü Mahmudlu
4. Cuvanlı	9. Yukarı Güzlek
5. Dilağarda	10. Serdarlı vb. (Aliyeva, 2007, s.10-389).

Şuşa - Şehrin temeli 1752 yılında Karabağ hükümdarı Penahali Han tarafından koyuldu ve başlangıçta Şuşa adının yanı sıra hanın şerefine şehir Penahabad adlandırıldı. Şuşa, 18. yüzyılda Azerbaycan'ın en önemli şehirlerinden biri haline geldi. Etrafında büyük ve güçlü bir bahçe ve çok sayıda esnaf caddeleri vardır. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Şuşa Kafkasya'nın müzik merkezi haline geldi. Şuşa`da 17 mahalle vardır :

1. Seyidli Mahallesi
2. Culfalar Mahallesi
3. Kuyuluk Mahallesi
4. Çukur Mahallesi
5. Dört Çınar Mahallesi
6. Dörtler Kurdu Mahallesi

7. Hacı Yusufu Mahallesi
8. Çöl Kala Mahallesi
9. Kurtlar Mahallesi
10. Saatlı Mahallesi
11. Köçerli Mahallesi
12. Mamayı Mahallesi
13. Hoca Mercanlı Mahallesi
14. Demirciler Mahallesi
15. Hamamkabağı Mahallesi
16. Merdinli Mahallesi
17. Teze Mahallesi.

Şuşa şehrinin toprakları antik anıtlarla zengindi. Toplamda, kentte 549 adet eski bina, toplam uzunluğu 1203 metre taş döşeli sokaklar, 17 mahalle çeşmesi, 17 cami, 6 kervansara , 3 türbe, 2 medrese, 2 kale ve kale duvarları vardı.

Şuşa Mağara Kampı –Taş devrinde burada insanların yaşadığı söylenilir. Şuşa şehrinin güneyinde, Daşaltı nehrinin sol kıyısında bulunur.1971. yılın temmuz ayında, M.Huseynov önderliğinde Karabağ arkeolojik seferi Karabağ'ın dağlık bölgelerinde Paleolitik kampları tespit etmek amacıyla keşif çalışmaları gerçekleştirdi. Arkeolojik kazılar sırasında, Taş Devri Şuşa Mağara Kampı kaydedildi. Şuşa Mağara Kampı`nda yapılan kazılar sırasında Paleolitik çağın 4 taş parçası bulundu.

Şuşa Kalesi –Bu kalenin inşa edildiği alan, çok sayıda tepeye ve ravine sahip, bir dağ platosudur. Platonun en yüksek kısmı deniz seviyesinden 1600 m yüksekliğindedir ve en düşük olanı 1300 m'dir. Şu anda, Şuşa şehrinin toprakları merkezde uzanan bir platodan oluşmaktadır. Şuşa Kale`sinin üç ana kapısı vardı:

1. Gence Kapısı
2. İrevan Kapısı
3. Ağaoğlan Kapısı.

Şuşa arazisindeki köyler :

1. Dükaneler	6. Kaybalı
2. Emiler	7. Mirzeler

3. Göytala

8. Paşalar

4. İmamkulular

9. Şırlan

5. Malıbeyli

10. Zarıslı vb.(Aliyeva 2007, s.29-270).

Karabağ'ın kalbi olan Şuşa 28 yıldır Ermeni işgali altındadır. 8 Mayıs 1992'de Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilen Şuşa'da, o dönem 289 km² alanda, 25 bin kişi yaşardı. Şuşa'nın işgali sonucunda 480 masum vatandaş öldürüldü, 600 yaralandı, 22 bin kişi vatanlarından sürüldü. Esir alınan 68 vatandaşımızın kaderi hakkında hala bilgi yok. İşgal sonucunda, Şuşa'daki bir sıra tarihi ve kültürel anıt düşman tarafından yağmalandı. Bu listeye, Han ve Kahal mağaraları, Şuşa Kulesi de dahil olmak üzere genel olarak 279 dini, tarihi ve kültürel anıt içermektedir.

4.8. Kelbecer – Laçın Bölgesi Yer Adları

Kelbecer – Laçın bölgesi Kelbecer, Laçın, Zengilan, Kubadlı idari bölgelerini içermekle, ülkenin güneybatısında yer almaktadır. Kelbecer – Laçın idari bölgesinin yüzölçümü 6.4 bin km² olmakla, ülke arazisinin % 7,5 kapsamaktadır. Ekonomik bölge, kuzeyde Gence-Kazah ekonomik bölgesi, batıda Ermenistan, güneyde İran ve doğuda Yukarı Karabağ ekonomik bölgesi ile çevrilidir. Karabağ'ın volkanik platosunu, Karabağ sıradağlarını ve Hakari nehir havzasını kapsar. Çoğunlukla dağlıktır ve Arazboyundaki Yazı ve Geyan Ovalarının büyük bir bölümünü kapsar. Burada serin bir karasal iklim var. Aktif sıcaklıklar 2000 – 3500° derece arasında değişir. Yaz, bölgenin birçok yerinde kısa ve serindir. Ortalama Temmuz sıcaklığı 17-21 derecedir ve mutlak maksimum 33-36 derecedir. Yağış güneyden kuzeye ve doğudan batıya 450'den 600 mm'ye çıkar. Burada kar örtüsü sürekli olarak oluşur ve 50-60 gün sürer (Eynullayev, 2011, s.7).

Kelbecer-Laçın bölgesinde altın, cıva, kromit, mermer, taşlama taşı, mercan, perlit mineral kaynakları vardır. Istisu, Minkend, Tutkunçay, iklimsel ve balneolojik koşullar ile tatil ve eğlence amaçlı kullanılabilir dağ ormanları gibi mineral kaynakları vardır.

Kelbecer – Laçın bölgesinin toprakları Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu nedenle, ekonomik bölgenin nüfusu cumhuriyetin farklı şehirlerinde ve bölgelerinde bulunur.

Bu bölge aşağıdaki idari bölgelerden oluşur :

- Kelbecer
- Laçın
- Zengilan
- Kubadlı

Bölgenin nehirleri:

- ✓ Zabuhçay
- ✓ Zarçay
- ✓ Turağayçay
- ✓ Şelve
- ✓ Levçay
- ✓ Kurbağalıçay
- ✓ Kürdhacıçay
- ✓ Hocazsu
- ✓ Hekeri
- ✓ Ehmedli
- ✓ Bazarçay

Bunlar da idari bölge birimlerine, şehirlere, yerleşimlere ve kırsal yerleşimlere ayrılmıştır. Ekonomik bölge 4 idari bölge, 4 şehir, 7 yerleşim, 150 idari bölge birimi ve 442 kırsal yerleşim birimine sahiptir (Eynullayev, 2011, s.5).

Kelbecer arazisindeki köyler :

1. Ağdaban	6. Yanşak
2. Babaşlar	7. Yayıcı
3. Comerd	8. Zar
4. Çapar	9. Zerkulu
5. Lev	10. Zağalar vb.

Zengilan arazisindeki köyler :

1. Ağbiz	6. Şamlı
2. Bürünlü	7. Şatariz
3. Keçikli	8. Tiri
4. Canbar	9. Şerifan
5. Çöpedere	10. Üçüncü Ağalı vb.

Kubadlı arazisindeki köyler :

1. Altınca	6. Hertiz
2. Başarat	7. Memer
3. Hal	8. Milanlı
4. Hat	9. Novlu
5. Hekerli	10. Poladlı vb. (Aliyeva, 2007, s.28-278).

Laçın - Azərbaycan Cumhuriyeti'nin güneybatısında, dağlık bir bölgede yer almaktadır. Kuzeyden Kelbecer, doğudan Hocalı, Şuşa ve Hocavend, güneyden Kubadlı bölgeleri, batıdan Ermenistan Cumhuriyeti ile sınırlanmıştır. Laçın şəhrinin ismini Tağı Şahbazi Simurğ seçmiş ve bu ismi de kendisi vermiştir. 18 Mayıs 1992 yılında Laçın Ermeni kaspkarları tarafından işgal olunmuştur.

Laçın arazisindeki köyler :

1. Ağanus	6. Nağdalı
2. Alıcan	7. Narişlar
3. Finge	8. Nureddin
4. Hacısamlı	9. Oğuldere
5. Hoçaz	10. Pircahan (Aliyeva, 2007, s.15-267).

4.9. Lenkeran Bölgesi Yer Adları

Lenkeran bölgesinin yüzölçümü 6, 070 bin km² dir. Lenkeran – Astara bölgesi güneyden İran, doğudan Hazar denizi, kuzeyden ve kuzeydoğudan Kür idari bölgesiyle sınırlıdır. Azerbaycan'ı İran ile bağlayan ana karayollarının ve demiryollarının yanı sıra, doğudan Hazar Denizi, batı ve güneyden İranla sınırlı olması Lenkeran idari bölgesinin çok elverişli olmasını sağlar.

Nemli subtropikal bölgede yer alan Lenkeran ekonomik bölgesi, doğal koşulları ve çeşitli kabartma biçimleriyle cumhuriyetin diğer ekonomik bölgelerinden farklıdır. Bölge, Lenkeran ovaları ve Talış dağlarından oluşan iki kısma ayrılmıştır. Yükseklik farkı Hazar sahilinde -27m ile, Talış dağlarının Kömürköy zirvesinde 2493m arasında değişmektedir. Lenkeran ovaları 70 km güneye uzanır ve kuzeyde Vileşçay, güneyde Astara nehri ile sınırlanmıştır. Tepenin genişliği Talış dağlarının eteklerinde ve Hazar Denizi boyunca 10 km genişliğindedir.

İlçenin dağlık kısmı Talış, Pesteser ve Burovar sıradağlarından oluşmuştur. Denizden en yüksek ve en uzak olan Talış dağları, Azerbaycan-İran sınırı boyunca yaklaşık 100 km kuzeybatıdan güneydoğuya uzanmaktadır. Talış dağlarının batı kesimindeki iklim koşulları ve Lenkeran ovalarının Hazar denizi'ne yakınlığı iklimsel çeşitlilik sağlamaktadır. Alan, 500 metreye kadar nemli bir subtropikal iklim ile karakterizedir. Arazide aktif sıcaklık 3500-4500° arasında değişmektedir. En yüksek yağış (1200-1300 mm) Lenkeran ve Astara'ya düşer. 500 mm'den fazla yağış alan bölgelerde, subtropikal iklim belirtileri yavaş yavaş azalır ve yükseldikçe, yağışlar yaz mevsiminin sıcaklığı ile 400-600 mm'ye düşer. Yayla alanları sürekli kar örtüsü ile karakterize edilir ve kar günlerinin sayısı 30 ile 60 gün arasında değişir (Mikayılov, 2015, s.6).

Lenkeran ekonomi bölgesi geniş bir nehir ağına sahiptir. Bölgenin en büyük nehirleri bunlardır :

- Vileşçay
- Lenkerançay
- Astaraçay
- Tengerüd
- Mişarçay

- Manyuk
- Lekerçay
- Göytepeçay

Lenkeran ekonomi bölgesi minerallerle zengin değildir. Bölgede kum, kil, tortu, alçı, mermer, cevher dışı maden suları ve ormanlar gibi cevher dışı tortulardan kaynaklanan doğal kaynaklar vardır. Ekonomik bölge ülkenin en yoğun ormanlık alanlarından biridir.

Bu bölgenin mineral kaynakları iyileştirici özelliklere sahiptir.Sadece Astara bölgesinde 20'ye kadar mineral kaynağı vardır. Bunlardan Ergivan ve Tahtaderan yayları özellikle belirtilmelidir. Bu kaynaklardaki su sıcaklığı 35-50° `dir. Yüksek oranda mineralize kaynaklardan biri Acışor çeşmesidir. Lenkeran bölgesinde aşağıdaki çeşmelerin tedavi için önemli olan kükürt ve mineraller bakımından zengindir :

- ❖ Yukarı Lenkeran
- ❖ Aşağı Lenkeran
- ❖ Hövzava
- ❖ Nefthoni
- ❖ Meşesu

Farklı kuşların kışladığı, Kızılağac koruma alanı, relikt bitkilerin depolandığı Hirkan koruma alanı, Lenkeran idari bölgesinin arazisinde yer almaktadır. Lenkeran-Astara idari bölgesi 6 idari bölgeden oluşmuştur :

- Astara
- Celilabad
- Lerik
- Lenkeran
- Masallı
- Yardımlı

Ekonomik bölgede 8 şehir, 6 ilçe, 13 yerleşim, 156 kırsal idari birim ve 642 kırsal yerleşim mevcuttur.Lenkeran ekonomi bölgesinde 500 belediye var (Mikayılov, 2015, s.5).

Astara arazisindeki köyler :

1. Alaşa	6. Lobir
2. Anbuba	7. Kakalos
3. Belbay	8. Liezi
4. Bursut	9. Siyetük
5. Burzubend	10. Şahağac vb.

Celilabad arazisindeki köyler :

1. Abazallı	6. Şabanlı
2. Alaşar	7. Suluçeşme
3. Bedirli	8. Sadatlı
4. Cengah	9. Şükürlü
5. Çünzeli	10. Tahirli vb.

Lerik arazisindeki köyler :

1. Almu	6. Kekonu
2. Arta	7. Rezevül
3. Babagil	8. Siyov
4. Bibiyani	9. Sors
5. Bradi	10. Şinebend vb.

Masallı arazisindeki köyler :

1. Abasbeyli	6. Ninelov
2. Bala Tekle	7. Köcekli
3. Banbaşu	8. Kubin
4. İmanlı	9. Keribler
5. Pircana	10. Vileş vb.

Yardımlı arazisindeki köyler :

1. Avun	6. Jiy
2. Bercan	7. Teşkan
3. Cirimbel	8. Lezir
4. Çay Üzü	9. Urakeran
5. Deryavar	10. Verov vb.(Aliyeva, 2007, s.12-234).

Lenkeran– Azerbaycan'ın en eski şehirlerinden biri olan Lenkeran şehri, 38 Kuzey, 40 Doğu enleminin kesiştiği noktada, Hazar Denizi'nin güney-batı kıyısında, Lenkeran nehrinin Hazar Denizi'ne aktığı yerde yer almaktadır. Bu isim Lengkeran farsça –leng,gecikme, keran- toprak (mekan) yani “*Geç kalınılan yer*” anlamına gelir. İsmi'nin nedeni, yağmurun bol olması nedeniyle buraya gelmenin çok zaman almasıdır. Lenkeran'ın tarihi eskiye dayanır. Günümüze kadar gelmiş Lenkeran anıtları ve tapınakları aşağıdakilerdir :

Seyit Halife Türbesi - Arap halifeliği sırasında halifeler tarafından zulüm gören bir dizi Aziz, bilim adamı ve Seyyid, çeşitli yerlere sığındı. Onların bir kısmı da Azerbaycan arazisine gelerek, Lenkerana sığınmışlar.Bu yerlerden biri de Lenkeran arazisindeki eski köylerden biri olan, Cil köyüdür.İnsanlar arasında Se Halife yani, Üç Halife ve ya Seyit Halife olarak bilinen tapınak, buraya gelen üç Aziz`in mezarıdır. Söylenenlere göre bu üç kişi, ünlü bilim adamı, filozof Seyit Cemaleddin`in, onun babası Seyit Mir Abbas`ın ve amcasının oğlunun türbesidir. Bu türbe hala farklı yerlerden insanlar tarafından kutsal bir yer olarak ziyaret edilmektedir.

Dairevi Kale (Zindan)- 1747-1786 yıllarında Lenkeran Kalesi ile eş zamanlı olarak inşa edilmiştir. Kalenin benzeri olan ikinci kule ise Mayak adlandırılmıştır. Söylenenlere göre İran şahı Nadir Şah, 1747 yılında Lenkerana gelmiş ve Safevi soyundan olan Seyit Abbas Nadir Şah`ın kararnamesi ile “*Talış`ın hakimi*” ilan edilmiştir. Aynı yılda buranı güçlendirmek amacıyla bu kulenin inşasına başlanmıştır. Ancak, daha sonra Nadir Şah'ın ölümünden sonra, Seyit Abbas Han bağımsızlığını ilan etti ve bu iki kale, Lenkeran Kalesinin ortak sisteminin iki tarafında dayanak noktası haline geldi.

Şeyh Zahid Türbesi – Bu türbe Lenkeran`ın Şihakeran köyünün eski mezarlığında bulunur. Burada Ortaçağ`da doğuda tanınmış bilim adamı ve filozof olan Şeyh Zahid İbn Şeyh Emir Rövşen defnedilmiştir. Şeyh Zahid`in gerçek adı Taceddin İbrahim`dir. O Emir Rövşen`in oğludur. Zahid lakabını ona, yeteneğinden dolayı, Tebrizli Seyit Cemaleddin vermiştir.Mezarının bulunduğu yerde, Safevi soyundan Şeyh Haydar bir mezar inşa ettirmiştir.

Lenkeran arazisindeki köyler :

1. Bala Şürük	6. Sinovli
2. Beliton	7. Tatoba
3. Diyan	8. Şovu
4. Kenarmeşe	9. Pambeyi
5. Lej	10. Osaküce .

4.10. Nahçıvan Bölgesi Yer Adları

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Küçük Kafkasya'nın güneybatısında yer almaktadır. Nahçıvan sınırının toplam uzunluğu 398 kilometredir.Özerk Cumhuriyet, güneyden İran ve batıdan Türkiye ile sınırlıdır. Onunla İran arasındaki sınırın uzunluğu 163 kilometredir ve iki ülke arasında doğal bir sınır oluşturan Araz nehri boyunca uzanır. Türkiye ile Nahçıvan arasındaki 11 kilometrelik sınır kuzeybatıya uzanır.

Özerk Cumhuriyeti, kuzey ve kuzeydoğu yönünde 224 kilometre mesafedeki Ermenistan ile sınır komşusudur. Nahçıvan ve Ermenistan Cumhuriyeti arasındaki sınır hattı neredeyse, Dereleyez ve Zengezur dağlarının taşkın yatağı boyunca uzanır. 1920'de, eski Azerbaycan toprakları Zengezur'un Sovyet İmparatorluğu tarafından Ermenistan'a aktarılması sonucunda, 44-45 km'lik bir şerit Araz'a doğru uzanmış ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan Cumhuriyeti'nin geri kalanından ayırmıştır (Babayev, 1999, s.5).

1920 yılında Nahçıvan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak kuruldu, 1923-1924'te Nahçıvan Özerk Bölgesi olarak var oldu ve 09.02.1924 Nahcivan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. Buraya1990'dan beri Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti

denilir.Nahçıvan`ın yüzölçümü 5.5 bin km<sup>2</sup> olmakla, ülke arazisinin % 6,4 `nu kapsamaktadır. Özerk Cumhuriyet 7 idari bölgeden oluşmuştur :

- Babek
- Culfa
- Kengerli
- Ordubad
- Sederek
- Şahbuz
- Şerur

Babek arazisindeki köyler :

1. Badaşkan	6. Nehrem
2. Cehri	7. Yarımca
3. Didivar	8. Zeyneddin
4. Göynük	9. Vayhır
5. Güznüt	10. Kahab vb.

Culfa arazisindeki köyler :

1. Beneniyar	6. Leketağ
2. Camaldın	7. Milah
3. Dize	8. Saltak
4. Elince	9. Teyvaz
5. Kazançı	10. Yaycı vb.

Kengerli arazisindeki köyler :

1. Böyükdüz	6. Karabağlar
2. Çalhankala	7. Şahtahtı
3. Hincab	8. Tezekend
4. Hok	9. Yeni Kerki

5. Kabıllı 10. Yurdçu vb.

Ordubad arazisindeki köyler :

1. Anakut 6. Keleki
2. Baş Dize 7. Tivi
3. Behrud 8. Üstüğü
4. Çenneb 9. Urmis
5. Darkend 10. Velever vb.

Şahbuz arazisindeki köyler :

1. Ayrınc 6. Harabalık
2. Daylaklı 7. Mahmudoba
3. Badamlı 8. Merelik
4. Merelik 9. Türkeş
5. Güney Kışlak 10. Şada vb.

Şerur arazisindeki köyler :

1. Aşağı Aralık 6. İbadulla
2. Babeki 7. Kosacan
3. Danyeri 8. Tenenem
4. Derekend 9. Şahbulak
5. Kürçülü 10. Zeyve vb.(Aliyeva, 2007, s.11-276).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin başkenti Nahçıvan şehridir. Özerk Cumhuriyeti topraklarının çoğu, Küçük Kafkasya'ya ve Dereleyez sırtlarını, Araz nehrine giren Zengezur ve Dereleyez sırtlarını kapsar.Zengezur Sırtı, Küçük Kafkasya'daki en yüksek dağ silsilesidir (Kapıcık, 3904m) ve aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında Küçük Kafkasya'nın en yüksek zirvesidir.

Nahçıvan bölgesinin nehirleri :

- ✓ Arpaçay
- ✓ Arpadere
- ✓ Ayçıkıl
- ✓ Bağırsakdere
- ✓ Bilevçay
- ✓ Cehriçay
- ✓ Genzeçay
- ✓ Navahlısu
- ✓ Nehrem
- ✓ Nehecir
- ✓ Nesirvaz
- ✓ Nursu
- ✓ Selovçay
- ✓ Tumbul
- ✓ Türkeş
- ✓ Üstüpüçay
- ✓ Zardere

Nahçıvan molibden, bakır, polimetri, altın, antimon, cıva, kobalt, taş tuzu, dolomit, yapı malzemeleri (mermer, kum, yapı taşı, traverten) bakımından zengindir. 200'den fazla mineral kaynağı var.Çoğu doğu Arpaçay, Nahçıvançay, Elinceçay, Gilançay, Ordubadçay ve Karadere nehirleri ve Eyilis nehri vadilerindedir.

1. Ordubad bölgesinin mineral çeşmeleri :

- Bilev mineral çeşmesi
- Elehi mineral çeşmesi
- Kenze mineral çeşmesi
- Kilit mineral çeşmesi
- Kotam mineral çeşmesi
- Nesirvaz mineral çeşmesi

- Nüsüs mineral çeşmesi
  - Parağa mineral çeşmesi
  - Pezmeri mineral çeşmesi
  - Tivi mineral çeşmesi
2. Şahbuz bölgesinin mineral çeşmeleri :
- Ametist mineral çeşmesi
  - Badamlı mineral çeşmesi
  - Batabat mineral çeşmesi
  - Biçenek mineral çeşmesi
  - Girdeser mineral çeşmesi
  - Kömür mineral çeşmesi
  - Karvansara mineral çeşmesi
  - Kaleyli mineral çeşmesi
  - Selesüz mineral çeşmesi
3. Babek bölgesinin mineral çeşmeleri :
- Cehri mineral çeşmesi
  - Eshabi - Kehf mineral çeşmesi
  - Kızılveng mineral çeşmesi
  - Kuyuludağ mineral çeşmesi
  - Sirab mineral çeşmesi
  - Vayhır mineral çeşmesi
  - Süremelik mineral çeşmesi
4. Şerur bölgesinin mineral çeşmeleri :
- Armudlu mineral çeşmesi
  - Şerur mineral çeşmesi
5. Kengerli bölgesinin mineral çeşmeleri :
- Şahtahtı mineral çeşmesi
  - Piyatikorsk mineral çeşmesi
6. Sederek bölgesinin mineral çeşmeleri :
- Bahadur mineral çeşmesi

- Dehne mineral çeşmesi
  - Sederek mineral çeşmesi
7. Culfa bölgesinin mineral çeşmeleri :

- Ağşal mineral çeşmesi
- Başkend mineral çeşmesi
- Darıdağ mineral çeşmesi
- Derelik mineral çeşmesi
- Dereşam mineral çeşmesi
- Dinke mineral çeşmesi
- Erefse mineral çeşmesi
- Güleymar mineral çeşmesi
- Gülüstan mineral çeşmesi
- Hevi mineral çeşmesi
- Hoşkeşin mineral çeşmesi
- Kazançı mineral çeşmesi
- Leketağ mineral çeşmesi
- Nehecir mineral çeşmesi
- Teyvaz mineral çeşmesi
- Kola mineral çeşmesi.

Nahçıvan arazisinde aşağıdaki anıtlar, türbeler ve tapınaklar var olmuştur.

Ağoğlan Türbesi – Ağoğlan Türbesi Sederek ilçesinin Sederek köyünün kuzeyinde bulunan tapınaktır. Yerlilere göre, Seyit Peri'nin mezarı üzerine inşa edilmiştir. Seyit Peri ve onun oğlu Ağoğlan`la ilgili yerliler arasında bir sıra efsaneler vardır .Efsaneye göre, kötü niyetli dervişi öldüren Ağoğlan, nüfusun refahını ve rahatlığını sağlamıştır. Bu bölge halk tarafından kutsal olarak saygı duyulur ve ziyaret edilir. Mezar taşı, kubbe ile tamamlanan çok yönlü bir prizma şeklindedir. Ziyaretçiler mum yakarak türbenin duvarındaki yuvalara bırakırlar. Türbenin etrafındaki kaynak suyu da kutsal ve iyileştirici olarak kabul edilir.

Culfa Kervansarası – Mimari anıt olan Culfa Kervansarası Culfa`nın Gülüstan köyünde, Araz nehrinin sol kıyısında bulunur. Bu kervansaranın kalıntıları 1974 yılında bulundu ve 1978 yılında kervansaranın tamamı ortaya çıkmıştır. Çalışmalar

sonucunda Culfa Kervansarası'nın Azerbaycan'da yol kervansaraları arasında en seçkin ve görkemli anıt olduğu tespit edilmiştir. Kervansaranın keşfedilen kısmı birçok oturma odasına sahiptir.

Elineçay HaneKahı – Culfa'nın Hanegah köyünde Elineçay nehrinin kıyısında bulunan Elineçay Hanegahı Ortaçağ'a ait mimari komplekstir. Bu Hanegah büyük bilim adamı Uluk Kutluk Lala beyin emri ile, Mimar Hacı Cemaleddin tarafından inşa edilmiştir. Türbenin içerisinde bir mezar vardır. Lakin mezarın üzerinde kitabe olmadığı için mezarın kime ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Yerel halkın görüşüne göre, Hurufilik eğitiminin kurucusu, Fezullah Nesimi Elineçay'de trajik bir şekilde öldürüldükten sonra onun cenazesi buraya defnedilmiştir.

Eshabi-Kehf–Nahçıvan şehrinden yaklaşık 12 km uzaklıkta, İlandağ ve Nehecir dağı arasındaki doğal mağarada tapınak olan Eshabi-Kehf Arap dilinde “mağara sahipleri” anlamına gelir. Ku`ran-ı Kerim`de yer alan “El Kehf” suresinde 9-27 ayetlerinde, Allah`tan başkasına inananlardan ayrılıp mağaraya sığınan 7 gencin (Temliha, Bernuş, Sernuş, Meksilma, Meslina, Sazenuş, Keftentuş) 300 seneden fazla uydukları ve uyandıktan sonra yaşadıkları olaylar anlatılır. Ku`ran-ı Kerim`de bahsedilen olaylar bazı değişikliklerle Nahçıvan`daki Eshabi-Kehf ile ilgili hikayelerde de yansımıştır.

Gemikaya – yüksekliği 3725 metredir. Binlerce yıldır, Nahçıvan nüfusunun ekonomik yaşamında önemli olan, Gemikaya yaylalarının arazisi bir nevi kutsallaştırılmış, hatta burada doğal sığınaklar meydana gelmiştir. İsmi, Nuh efsanesine bağlıdır. Burada M.Ö. 4-1 binyıla ait yaklaşık bin kayaüstü resim, piktogramlar (eski yazıtlar) vardır.

Gülüstan Türbesi - Bir ortaçağ Azerbaycan mimari anıtı olan Gülüstan Türbesi, Culfa bölgesindeki Gülüstan köyü yakınlarında yer almaktadır. Mömüne Hatun Türbesi'nin etkisi altında 13. yüzyılda inşa edilmiştir. Türbenin 12 taraflı gövdesi kırmızı kumtaşından yapılmış ve orijinal yapılı kaide (kesik köşeli bir küp şeklinde) kesme taştan yapılmıştır. Türbenin yüzeyleri, dekoratif kemerlerle çerçevelenmiş, oyma geometrik süslemelerle dekore edilmiştir.

Han Sarayı – Han Sarayı Nahçıvan şehrinde 18. yüzyılda inşa edilmiş tarihi mimari anıttır. Doğu mimari tarzında inşa edilen anıt, 20. yüzyılın başlarına kadar

Nahçıvan hanlarının konut eviydi. Sarayın toplam alanı 382 m²'dir, duvar kalınlığı 60 sm'den 1.1 m'ye kadar değişmektedir. 1. katta 3 oda, 2. katta 8 oda (2 salon) ve oda olarak kullanılan lobilerin üzerinde 2 çatı katı bulunmaktadır. Her iki kuleden de koridorların üzerindeki açık balkonlara erişim vardır.

Köhnekala–Bu kule Nahçıvan şehrinin güneydoğusunda bulunan arkeolojik anıttır. Bilimsel literatürde Yezdegird kulesi, halk arasında Köhnekala, Toprakkala olarak bilinir. Kalenin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Türk gezgin Ö. Çelebi'ye göre kaleyi Moğollar yok ettiler. Kale XVIII. yüzyıla kadar aktifti. 1827. yıl planına göre, kale iki bölümden oluşur - küçük kale(Narınkale) ve büyük kale.Büyükkale Narınkale`ye göre daha çok zarar görmüştür.

Mömüne Hatun Türbesi – Doğu mimarisinin incilerinden biri olan, Azerbaycan ulusal mimarisinin muhteşem anıtı - Mömüne Hatun Türbesi 1186 yılında Mimar Ecemi Abubakir oğlu Nahçıvani tarafından,Nahçıvan kentinin batı kesiminde inşa edilmiştir. Azerbaycan Atabeyler devletinin kurucusu, Şemseddin Eldeniz karısı Mömüne Hatun`un mezarı üzerinde türbe yaradılmasına karar vermiş ve oğlu Muhammed Cavad Pehlivan Hicri 582 yılının Muharrem ayında (nisan, 1186) türbeni tamamlatmıştır. Toplam yüksekliği 34 metredir.

4.11. Azerbaycan`da Yer Adlarının Geçmişten Bugüne Değişimi

Günümüzdeki Adı	Yüzölçümü	Nüfusu	Eski Adı	Değişim İle İlgili Notlar
Ağdere	1936km ²	10.200	1.Çilebörd 2.Mardakert	1923-1930 yılları arasında Çilebörd (Erminice Ceabert), 1930-1992 yılları arasında Mardakert adlanmıştır. 7 Temmuz 1993 yılında Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi
Ağstafa	1504 km ²	87.900	1. Ahıstabad 2.Yelizavetinka	1914-1939 yılları arasında Yelizavetinka (Rusca) 1939-1959 yılları arasında Ağstafa

				1959-1990 yılları arasında Lüksemburq 1990 yılında yeniden Ağstafa adlanmıştır.
Beylekan	1131.1 km ²	98.600	1. Jdanovsk	1989 yılına kadar Jdanovsk adlanmıştır.
Berde	957 km ²	152.700	1.Piruzabad (Firuzabad)	1.yüzyılın ortalarında Piruzabad (Firuzabad) olarak bilinirdi.
Bilesuvar	1397 km ²	102.400	1.Puşkino	1991 yılına kadar Puşkino (Rusca) olarak adlanmıştır.
Cebrayıl	1049.8 km ²	76.600	1.Kırahdın	1980 yılına kadar Kırahdın olarak adlandırılmıştır. 23 Ağustos 1993 yılında Cebrayıl Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edildi.
Celilabad	1441.4 km ²	209.300	1.Astarhanbazar (Heşterhanbazar)	1967 yılına kadar Astarhanbazar (Rusca) (Heşterhanbazar) adlanmıştır.
Füzuli	1386 km ²	132.400	1.Karabulak 2.Karyagino	1827 yılına kadar Karabulak, 1827-1959 yılları arasında Karyagino (Rusca) adlandırılmıştır. 23 Ağustos 1993 yılında Füzuli Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edildi.
Gence	110 km ²	334.000	1.Abbasabad 2.Yelizavetpol 3.Kirovadab	17.yüzyılda Abbasabad olarak bilinmiştir. 1804-1918 yılları arasında

				Yelizavetpol (Rusca) adlanmıştır. 30 Haziran 1918-1955 yılları arasında Gence adı yeniden kullanılmaya başladı. 1935-1989 yılları arasında Kirovabad adlandırılmıştır. 1989 yılında yeniden Gence adı yenilendi.
Goranboy	1791km ²	104.100	1.Kasım-İsmayılov	1991 yılına kadar Kasım İsmayılov adlanmıştır.
Göygöl	1030 km ²	61.500	1.Yelenendorf (Helenendorf) 2.Hanlar	1938 yılına kadar Yelenendorf/ Helenendorf (Rusca), 1938-2008 yılları arasında Hanlar , 2008 yılından itibaren Göygöl olarak adlanmıştır.
Göytepe		10.067	1.Prişib	1992 yılına kadar Prişib (Rusca) adlanmıştır.
Hacıkabul	1641.4 km ²	83.280	1.Kazımehemmed	1991 yılına kadar Kazımehemmed adlanmıştır.
Hankendi	29.12 km ²	55.800	1.Stepanakert	1923-1991 yılları arasında Stepanakert (Ermenice) adlanmıştır. 26 Aralık 1991 yılında Hankendi Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edildi.
Hocavend	1458 km ²	43.871	1. Karanlık 2.Cümebazarı 3. Honaşen 4.Martuni	1940 yılına kadar Honaşen (Erminice), 26 Kasım 1991

				yılına kadar Martuni (Ermenice) adlanmıştır. 2 Ekim 1993 yılında Hocavend Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edildi.
Kazah	699 km ²	97.562	1.Yeni Ağstafa	1939-1959 yılları arasında Yeni Ağstafa adlanmıştır.
Kebele	1548.6 km ²	107.786	1.Ostan-i Merzban 2.Kebele-Subar 3.Kutkaşen	1991 yılına kadar Kutkaşen adlanmıştır. 1991 yılından itibaren Kebele olarak adlanmıştır.
Kobustan	1369.4 km ²	46.200	1. Mereze	2008 yılına kadar Mereze adlanmıştır. (Yerli ahali hala Mereze adını kullanır).
Kuba	2574 km ²	171.700	1.Kudyal 2.Kudyalkala	18. yüzyıla kadar Kudyal olarak adlanmıştır.
Laçın	1835 km ²	79.905	1.Abdallar	1926 yılına kadar Abdallar adlanmıştır. 18 Mayıs 1992 yılında Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.
Liman		11.500	1.Prival 2.Port-İliç	1921-1924 yılları arasında Prival (Rusca) adlanmıştır. 1924-1999 yılları arasında Port-İliç (Rusca) adlanmıştır.
Oğuz	1220 km ²	41.667	1.Vartaşen	1991 yılına kadar Vartaşen adlanmıştır.
Sabirabad	1469.6 km ²	176.785	1.Kalakayın	1887 yılına kadar

			2. Pertopavlovka	Kalakayın, 1887-1931 yılları arasında Peyropavlovka (Rusca) adlanmıştır.
Samuh	1450 km ²	58.300	1.Nebiağalı	2008 yılına kadar Nebiağalı adlanmıştır.
Siyezen	738.4 km ²	40.500	1.Kızılburun	1954 yılına kadar Kızılburun adlanmıştır.
Şabran	1088.2 km ²	59.300	1.Deveçi	2010 yılına kadar Deveçi adlanmıştır.
Şamahı	1611 km ²	91.400	1.Yezidiye 2.Köhne Şamahı	6. yüzyılda Yezidiye olarak bilinirdi.
Şeki	2432.8 km ²	184.772	1.Nuha	1968 yılına kadar Nuha adlanmıştır.
Şemkir	1656.8 km ²	200.100	1.Annenfeld (Annino) 2.Şamhor	1934 yılına kadar Annenfeld (Almanca) , 1934-1991 yılları arasında Şamhor, 1991 yılında itibaren Şemkir olarak adlanmıştır.
Şerur	810 km ²	97.900	1. Noraşen 2.İlyiçvosk	Bir dönem Noraşen (Ermenice) olarak adlanmıştır. 1991 yılına kadar İlyiçyovsk (Rusca) adlanmıştır.
Şirvan	727 km ²	86.500	1.Çıplaklı 2.Zubovka 3.Eli-Bayramlı	19. yüzyıla kadar Çıplaklı, 1938 yılına kadar Zubovka (Rusca), 2008 yılına kadar Eli-Bayramlı adlanmıştır.
Şuşa	289 km ²	34.200	1.Penahabad	18. yüzyılda Penahabad adlanmıştır. 8 Mayıs 1992 yılında Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.

Terter	952 km ²	102.500	1.Mirbeşir	1949-1991 yılları arasında Mirbeşir adlanmıştır.
Tovuz	1952 km ²	160.000	1.Traubenfeld (Vinogradnoye Pole)	1930 yılına kadar Traubenfeld (Almanca), Vinogradnoye Polye (Ruscası) adlanmıştır.
Zengilan	707 km ²	42.707	1.Pircavan (Pirçivan)	1930 yılına kadar Pircavan adlanmıştır. 29 Ekim 1993 yılında Ermeni Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.

(Bağırov , 2015, s.814).

BEŞİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN YER ADLARININ BAZI GRAMMER ÖZELLİKLERİ

5.1. Azerbaycan`daki Yer Adlarının Fonetik Özellikleri

Azerbaycan arazisinde mevcut olan yer adları yapısına ve farklı ses içeriğine göre ayrılır. Bu yüzden de, yer adları farklı hece sayısına sahiptir. Azerbaycan dilinde kelimenin başında ve sonunda iki ünsüzün yan yana gelmesi karakteristik değil. Lakin diğer dillerden Azerbaycan diline gelmiş alıntı kelimelerde, öğlece de yer adlarında biz buna rastlarız. Örneğin: Rvo(Lenkeran`da köy) , Peyk (Salyan`da kasaba), Hırt (Kuba`da köy), Derk (Kuba`da nehir), Molt (Kusar`da nehir).

Azerbaycan dilinde kelimeler büyük ünlü uyumuna uymaktadır. Lakin, yine aynı şekilde diğer dillerden Azerbaycan diline gelmiş alıntı kelimelerde ve bunların temelinde yaranmış yer adlarında da büyük ünlü uyumuna uymayan kelimelere rastlarız. Örneğin :

- Becirevan – Berde bölgesini arazisinde köy.
- Bezmindağ – Kubadlı bölgesi arazisinde dağ.
- Bebelan – Masallı bölgesi arazisinde köy.
- Ceyranlı – Deveçi bölgesi arazisinde köy.
- Cülyan – İsmayılı bölgesi arazisinde nehir.
- Çallıgöl – Hocavend bölgesi arazisinde göl.
- Çamradere – Balaken bölgesi arazisinde nehir.
- Dardere – Daşkesen bölgesi arazisinde köy.
- Daşkesen – Cebrayıl bölgesi arazisinde dağ.
- Davaradibi – Lerik bölgesi arazisinde nehir.
- Elican – Oğuz, Şeki, Yevlah rayonları arazisinde nehir.
- Fitdağ – İsmayılı bölgesi arazisinde dağ.
- Firuzabad – Hanlar bölgesi arazisinde kasaba.
- Gilan – Ordubad bölgesi arazisinde nehir.
- Gileperko - Astara bölgesi arazisinde köy.
- Girdiman – İsmayılı, Ağsu ve Kürdemir rayonları arazisinde nehir.

- Hacıbeyli – Ağcabedibölgesi arazisinde köy.
- Hezreoba – Kusar bölgesi arazisinde köy.
- İncedağ – Şeki bölgesi arazisinde dağ.
- İmamkuluçay – Şahbuz bölgesi arazisinde nehir.
- İolada – Lerik bölgesi arazisinde nehir.
- Kateh – Zakatala ve Balaken rayonları arazisinde nehir.
- Keçikıran – Yardımlı bölgesi arazisinde dağ.
- Leninabad – Babek bölgesi arazisinde köy.
- Lekerçay – Lenkeran ve Lerik rayonları arazisinde nehir.
- Madakiz – Terter bölgesi arazisinde köy.
- Malamadin – Salyan bölgesi arazisinde dağ.
- Malbinesi – Yevlah bölgesi arazisinde köy.
- Malıbeyli – Laçın bölgesi arazisinde köy.
- Mehdihanlı – Berde bölgesi arazisinde köy.
- Miklikor – Zakatala bölgesi arazisinde nehir.
- Milabad – Beylekan bölgesi arazisinde kasaba.
- Mironçit – Zengilan bölgesi arazisinde nehir.
- Mirzekasım – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- Nalbenddağ – Şeki bölgesi arazisinde dağ.
- Niyaldağ – İsmayılı bölgesi arazisinde dağ.
- Niyazoba – Haçmaz bölgesi arazisinde köy.
- Odurakeran – Yardımlı bölgesi arazisinde köy.
- Ohahdere – Zakatala bölgesi arazisinde nehir.
- Öküzbashi – Hanlar bölgesi arazisinde dağ.
- Ömerağalı – Kazah bölgesi arazisinde köy.
- Padardere – Cebrayıl bölgesi arazisinde nehir.
- Pamiup – Oğuz bölgesi arazisinde nehir.
- Raziyançay – Masallı bölgesi arazisinde nehir.
- Salaketin – Hocavend bölgesi arazisinde köy.
- Şemsabad – Ağdaş bölgeisi arazisinde köy.
- Taraçi – Nahçıvan bölgesi arazisinde çeşme.

5.1.1. Azerbaycan`da Tek Heceli Yer Adları

Azerbaycan`da tek heceli yer adları, iki ve daha çok heceli yer adlarına göre daha azdır. Bunlar :

- ❖ Car – Zakatala bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Cek – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Cil – Lenkeran bölgesi arazisinde çeşme.
- ❖ Der – Ordubad bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Derk – Kuba bölgesi arazisinde nehir.
- ❖ Dib – Siyezen bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Fiy – Oğuz bölgesi arazisinde dağ.
- ❖ Gel – Culfa bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Gil – Hazar denizinde, Bakü takımadalarında ada.
- ❖ Hal – Kubadlı bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Hat – Kubadlı bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Hil – Kusal bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Hev – Kusal bölgesi ve Dağıstan arazisinde sıradağlar.
- ❖ Hıl – Masallı bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Hırt – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Jiy – Yardımlı bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Kas – Zakatala bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Mil – Beylekan bölgesi arazisinde kasaba.
- ❖ Molt – Kusal bölgesi arazisinde nehir.
- ❖ Nic – Kebele bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Pand – Hanlar bölgesi arazisinde sıradağlar.
- ❖ Peyk – Salyan bölgesi arazisinde kasaba.
- ❖ Rev – Hocalı bölgesi arazisinde dağ.
- ❖ Rük – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Rvo – Lenkeran bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Salk – Kubadlı bölgesi arazisinde dağ.
- ❖ Sarp – Yardımlı bölgesi arazisinde dağ.
- ❖ Sım – Astara bölgesi arazisinde köy.
- ❖ Lev – Kelbecer bölgesi arazisinde köy.

5.1.2. Azerbaycan`da İki Heceli Yer Adları

Azerbaycan arazisindeki iki heceli yer adlarına aşağıdakileri örnek gösterebiliriz :

- Abad – Ağdaşbölgesi arazisinde köy.
- Abdal – Ağdam bölgesi arazisinde köy.
- Aşan – Hocavend bölgesi arazisinde köy.
- Avaş – Yardımlı bölgesi arazisinde köy.
- Barlı –Kuba bölgesi arazisinde kasaba.
- Barsum – Şemkir bölgesi arazisinde köy.
- Başkend – Culfa bölgesi arazisinde çeşme.
- Bayıl – Bakü şehri arazisinde kasaba.
- Cavad – Sabirabad bölgesi arazisinde köy.
- Cehir – Gedebe ve Şemkir bölgeleri arazisinde nehir.
- Çanut – Şamahı bölgesi arazisinde çeşme.
- Çarhan – Şamahı bölgesi arazisinde köy.
- Çeşman – Lerik bölgesi arazisinde köy.
- Çemen – Hocavend bölgesi arazisinde dağ.
- Darçay – Hocalı bölgesi arazisinde nehir.
- Dardık –Celilabad bölgesi arazisinde köy.
- Eymur – Ağdaş bölgesi arazisinde köy.
- Ehen – İsmayılı bölgesi arazisinde köy.
- Elik – Kuba bölgesi arazisinde nehir.
- Genlik – Zengilan bölgesi arazisinde köy.
- Gedi – Abşeron bölgesi arazisinde dağ.
- Göydağ – Hanlar bölgesi arazisinde dağ.
- Hinkar – Ağsu bölgesi arazisinde köy.
- Hocaz – Laçın bölgesi arazisinde köy.
- Haşı – Kuba bölgesi arazisinde çeşme
- İsnov – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- İşhan – Hocavend bölgesi arazisinde nehir.
- Keskon – Lerik bölgesi arazisinde köy.
- Keşbaş – Kuba bölgesi arazisinde nehir.

- Kemçe – Hızı bölgesi arazisinde dağ.
- Kenda – Hızı bölgesi arazisinde nehir .

5.1.3. Azerbaycan`da Üç Heceli Yer Adları

Azerbaycan yer adları içerisinde üç heceli yer adlarına daha çok rastlarız.

Bunlar :

- ♦ Abbaslı – Şemkir bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Abdallı – Oğuz bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Acıçay – Şamahı bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Acıdağ – Goranboy bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Armaki – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Babala – Lenkeran bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Babaser – Masallı bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Baburi – Hazar denizinde ada.
- ♦ Badaçay – Şemkir bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Cahanlı – Deveçi bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Camaldin – Culfa bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Çormanlı – Kelbecer bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Dağüstü - Kuba bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Dalako – Kuba bölgesi arazisinde kasaba.
- ♦ Darıdağ – Cebrayıl bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Darvadağ – Gedebeý bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Ebilce – Kubadlı bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Eceldağ – Kebele bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Ebilçay – Kusal bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Eveyil – Lerik bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Eyridağ – Ordubad bölgesi arazisinde dağ.
- ♦ Gegeli – Ağsu bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Genceçay –Daşkesen, Hanlar ve Gence şehirleri arazisinde nehir.
- ♦ Gencevi – Lerik bölgesi arazisinde nehir.
- ♦ Hacılar – Ağdaş bölgesi arazisinde köy.
- ♦ Haftoni – Lenkeran bölgesi arazisinde çeşme.

- ◆ Hamamçay – Daşkesen bölgesi arazisinde nehir.
- ◆ Kabakyal – Şerur bölgesi arazisinde dağ.
- ◆ Şiştepe – Şemkir bölgesi arazisinde köy.
- ◆ Lökbatan – Abşeron bölgesi arazisinde göl.

5.1.4. Azerbaycan`da Dört Heceli Yer Adları

Azerbaycan arazisindeki dörtheceleli yer adları çoğunlukla şahıs adı temelinde yaranmış yer adlarıdır. Örneğin :

- Abbasabad - Yardımlı bölgesi arazisinde köy.
- Abbasbeyli – Kazah bölgesi arazisinde köy.
- Ardaşava – Laçın bölgesi arazisinde dağ.
- Aslanoba –Haçmaz bölgesi arazisinde köy.
- Bayramovka – Saatlı bölgesi arazisinde köy.
- Behramlıgöl –Hanlar bölgesi arazisinde köy.
- Behtiyarlı – Kubadlı bölgesi arazisinde köy.
- Cahanlıarh – Zakatala bölgesi arazisinde nehir.
- Cavadçala – Muğan bölgesi arazisinde göl.
- Cavidabad – Babek bölgesi arazisinde köy.
- Çapayevka – Ordubad bölgesi arazisinde köy.
- Çarlartepa – Celilabad bölgesi arazisinde dağ.
- Damlacama – Kobustan bölgesi arazisinde köy.
- Demirlidağ – Celilabad bölgesi arazisinde dağ.
- Eyneltahta – Daşkesen bölgesi arazisinde dağ.
- Eyvazkesdi – Masallı bölgesi arazisinde dağ.
- Ehmedabad – Goranboy bölgesi arazisinde köy.
- Ehmedbeyli – Füzuli bölgesi arazisinde köy.
- Eleskerli – Füzuli bölgesi arazisinde köy.
- Fetalılar – Kelbecer bölgesi arazisinde köy.
- Firuzabad – Hanlar bölgesi arazisinde kasaba.
- Hacıbeyli – Berde bölgesi arazisinde köy.
- Haşımhanlı – Sabirabad bölgesi arazisinde köy.
- Hesenhanlı – Ağdam bölgesi arazisinde köy.

- Heziabad – Celilabad bölgesi arazisinde köy.
- Hüseyinbeyli - Berde bölgesi arazisinde köy.
- İskenderli – Şemkir bölgesi arazisinde köy.
- Mirzebeyli – Kebele bölgesi arazisinde köy.
- Piadıçay – Lenkeran bölgesi arazisinde nehir.

5.1.5. Azerbaycan`da Beş Ve Daha Çok Heceli Yer Adlar

Azerbaycan arazisindeki beş ve daha çok heceli yer adları çoğunlukla bileşik yer adları ve şahıs adından türemiş yer adlarıdır. Bunlar :

- Abbaskulular – Tovuz bölgesi arazisinde köy.
- Abdullauşağı – Kelbecer bölgesi arazisinde köy.
- Astrahanovka – Oğuz bölgesi arazisinde köy.
- Aşıkbayramlı – İsmayilli bölgesi arazisinde yapay göl.
- Çeyilaktarma – Kobustan bölgesi arazisinde çamur yanardağı.
- Çederovtala – Balaken bölgesi arazisinde köy.
- Dainakadzor – Hocavend bölgesi arazisinde nehir.
- Danakırançöl – Kazah bölgesi arazisinde dağ.
- Davaradibi – Lenkeran bölgesi arazisinde nehir.
- Ecehuroba – Kusar bölgesi arazisinde köy.
- Muradlılar – İmişli bölgesi arazisinde köy.
- Müzefferoba – Haçmaz bölgesi arazisinde köy.
- Ortadikdere – Abşeron bölgesi arazisinde nehir.
- Patiskingedik – Ordubad bölgesi arazisinde dağ.
- Peyğemberbulaq – Oğuz bölgesi arazisinde dağ.
- Perioğlular – Ağcabedi bölgesi arazisinde köy.
- Sahalabaran – Yardımlı bölgesi arazisinde dağ.
- Saralıheştap – Zengilan bölgesi arazisinde köy.
- Sarıbulakçay – Yardımlı bölgesi arazisinde köy.
- Savaşderesi – Yardımlı bölgesi arazisinde nehir.
- Şiheliagaı – Cebrayıl bölgesi arazisinde köy.
- Şihhemzedivir – Kusar bölgesi arazisinde göl.
- Şinepedere – Celilabad bölgesi arazisinde nehir.

- Talabıkışlak – Kuba bölgesi arazisinde köy.
- Tepecennetli – Şeki bölgesi arazisinde köy.
- Topalmecidarh – Balaken bölgesi arazisinde nehir.
- Umudalılar – Berde bölgesi arazisinde köy.
- Uzunkazmazlar – Zakatala bölgesi arazisinde köy.

5.2. Yapısı Bakımından Azerbaycan`da Yer Adları

Yer adları yapısına göre basit (yani herhangi bir yapım eki almamış), türemiş (yapım eki ekleyerek oluşan), bileşik (birden fazla kelimelerin bir araya gelmesi ile oluşan) olmak üzere 3 yere ayrılır.

5.2.1. Basit İsimlerden Kurulan Yer Adları

Azerbaycan`da basit yapıya yer adları bunlardır :

- Afan – Saatlı bölgesi arazisinde köy. Azerbaycan dilinin ağızlarında afan “zayıf, güçsüz” anlamında kullanılır. Bu yer adı “güçsüz yer” anlamına gelir.
- Ahun – Abşeron bölgesi arazisinde çeşme. Bu yer adı akın kelimesine bağlı olarak “hızlı akan çeşme” anlamına gelir.
- Ambar – Şemkir bölgesi arazisinde nehir vadisi. Bu toponim “ su tutulan yer” anlamına gelir.
- Ametist – Şahbuz bölgesi arazisinde çeşme. Ametist mor renkli kıymetli taştır. Çeşmenin adı bu araziden ametist çıkarılması ile bağlıdır.
- Bad – Kuba bölgesi arazisinde köy. Azerbaycan dilinin ağızlarında bad “ ağaç kabuğu” anlamında kullanılır.
- Bılıh – Kebele bölgesi arazisinde köy. Azerbaycan dilinin ağızlarında bılıh “evlat, yeni doğmuş, küçük” anlamına gelir.
- Buynuz – İsmayılı bölgesi arazisinde köy. Bu yer adında Türk kökenli buynuz kelimesi “ön, kabarık, çıkıntı” anlamında kullanılmıştır.
- Coni – Lerik bölgesi arazisinde köy. Talış dilinde coni “yersiz, topraksız” anlamına gelir. Bu toponim köyün arazisinde ekim için uygun toprak eksikliği ile ilişkilidir.

- Çiçi – Kuba bölgesi arazisinde nehir. Şabrah nehrinin sol koludur. Çiçi halk arasında “taze, yeni” anlamında kullanılır.
- Çilet – Kelbecer bölgesi arazisinde dağ. Yüksekliği 1561 m`dir. Çilet “yoğun sis, duman” anlamındadır.
- Digo –Astara bölgesi arazisinde nehir. Bu nehrin adı Talış dilindeki diyo kelimesine bağlı olarak “deniz, derya” anlamına gelir.
- Ehşam – Yevlah bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Arap dilinde kullanılır ehşam kelimesine bağlı olarak “göçebe kabile” anlamına gelir.

5.2.2. Türemiş İsimlerden Kurulan Yer Adları

Azerbaycan dilinde türemiş yer adlarının meydana gelmesinde en çok -lı, -li, -lu, -lü; -cı, -ci, -cu, -cü; -lık, -lik, -luk, -lük; -haneeklerine rastlarız.

-lı, -li, -lu, -lü ekleri :İsmlere eklenerek isimden tekrar isim yapan eklerdir. Azerbaycan dilinde bu ekler çoğunlukla şahıs adına , aşiret ve kabile adlarına eklenerek yer adlarının meydana gelmesine hizmet ederler.

-cı, -ci, -cu, -cü ekleri : Bunlardan aynı zamanda isimlere eklenerek isimden isim yapan eklerdir. Azerbaycan dilinde bu ekler daha çok meslek adının meydana gelmesine hizmet ederek, adlandırılan arazide ahalinin hangi işle uğraştığından haber verir.

-lık, lik, -luk, -lük ekleri :Bu ekler genellikle sıfatlara eklenerek yer adlarının meydana gelmesinde rol oynar.

-hane : Bu ek Arapçadan Azerbaycan diline gelmiş alıntı ektir. Azerbaycan`da bu ekle yaranmış yer adları diğerlerine göre daha azdır.

- Ağalı – Ağdaş bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı ağa kelimesine –lı yapım ekini eklemekle meydana gelmiş “sahibi olan yer” anlamına gelir.
- Karağanlı – Cebrayıl bölgesi arazisinde sıradağlar. Bu yer adı o arazide yetişen karağan bitkisinin adına bağlı olarak,karağan kelimesine –lı yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Süleymanlı – Cebrayıl bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Süleyman şahıs adına –lı yapım eki eklemekle yaranmıştır.

- Çiçekli – Kelbecer bölgesi arazisinde dağ. Bu çiçek kelimesine –li yapım eki eklemekle meydana gelmiş “çiçeklerle kaplı” anlamına gelir.
- Keyrekli – Gedebeý bölgesi arazisinde dağ. Bu toponim keyrek (yanan, patlayan) kelimesine -li yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Davudlu – Ağdaş bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Davud şahıs adına –lu yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Kumlu – Zakatala bölgesi arazisinde göl. Bu toponim kum kelimesine –lu yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Gölün kıyısı kumlu olduğu için böyle adlandırılmıştır.
- Söyütlü – Gedebeý bölgesi arazisinde dağ. Bu yer adı söyüt kelimesine –lü yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Dağın adı bu arazideki söğüt ağaçlarına bağlı olarak adlandırılmıştır.
- Şötüklü – Celilabad bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı şötük kelimesine –lü yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Azerbaycan dilinin ağızlarında şötük “devenin beline bağlanan geniş ip” anlamına gelir.
- Demirçi – Şamahı bölgesi arazisinde yanardağ. Bu yer adı demir kelimesine –çi yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Topçu – İsmayılı bölgesi arazisinde köy. Azerbaycan dilinin ağızlarında top “orman” anlamına gelir. Bu yer adı top kelimesine –çu yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Şükürçü – İsmayılı bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Şükür şahıs adına –çü yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Almalık- Kelbecer bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı alma kelimesine –lık yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Köyün adı “elma ağaçlarıyla zengin olan yer” anlamına gelir.
- Kalfalık – Laçın bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı kalfa kelimesine –lık yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Şamlık – Tovuz bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı şam kelimesine –lık yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Köyün adı “çam ağaçlarının çok olduğu yer” anlamına gelir.
- Tekelik – Şahbuz bölgesi arazisinde dağ. Bu dağ adı teke (vahşi dağ keçisi) kelimesine –lik yapım eki eklemekle meydana gelmiştir. Bu yer adı “keçinin olduğu yer” anlamına gelir.

- Buzhane – Culfa bölgesi arazisinde çeşme. Bu yer adı buz kelimesine –hane yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.
- Buzhane – Nahçıvan şehri erazisinde mahalle. Bu yer adı da aynı şekilde buz kelimesine –hane yapım ekini eklemekle meydana gelmiştir.
- Çırakhane – Şerur bölgesi arazisinde nehir. Bu yer adı çırak kelimesine – hane yapım eki eklemekle meydana gelmiştir.

5.2.3. Bileşik İsimlerden Kurulan Yer Adları

İki ve daha çok kelimenin birleşmesinden meydana gelen yer adlarına Azerbaycan toponimisinde çok fazla rastlarız. Azerbaycan yer adlarını incelerken, bileşik yer adlarının sonuncu kelimesinin genellikle bağ, kend, çay, dağ olduğunu görebiliriz.

- ❖ Abbaskend – Şeki bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Abbas şahıs adıyla, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Ağabağı – Zerdab bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Ağa şahıs adıyla, bahçe anlamına gelen bağ kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Köyün adı “Ağa`ya ait bahçe” anlamına gelir.
- ❖ Ağkilse – Balaken bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı beyaz anlamına gelen ağ kelimesi ile, kilse (kilise) kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Batançay – Zakatala bölgesi arazisinde nehir. Bu yer adı batan “yok olan” kelimesiyle, nehir anlamına gelen çay kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Bendelençay – Masallı bölgesi arazisinde nehir. Bu yer adı Azerbaycan dilinde bendalan “sakinleşen” anlamına gelen bendelen kelimesi ile, nehir anlamına gelen çay kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Çobangerehmez – Kelbecer bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı çoban kelimesiyle, gerehmez “gerekmez” kelimesinin birleşmesinin meydana gelmiştir. “Çobana gerek olmayan yer” anlamına gelir.
- ❖ Dabanbulak – Şamahı bölgesi arazisinde göl. Bu yer adı daban (dağın aşağı kısmı), ve bulak kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Ebilçay – Kusal bölgesi arazisinde nehir. Bu yer adı Ebil şahıs adıyla, nehir anlamına gelen çay kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

- ❖ İbrahimkend – Şeki bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı İbrahim şahıs adıyla, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Karaağaç – Zakatala bölgesi arazisinde nehir. Nehirin adı siyah anlamına gelen kara kelimesiyle, ağaç kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Mahmudkend – Şerur bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Mahmud şahıs adıyla, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Sarıdağ – Şahbuz bölgesi arazisinde dağ. Bu dağın adı sarı ve dağ kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Tahtaköprü – Deveçi bölgesi arazisinde nehir. Bu nehrin adı tahta ve köprü kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Teydağ – Cebrayıl bölgesi arazisinde dağ. Azerbaycan dilinin ağızlarında tey “hançer” anlamına gelir. Bu toponim tey ve dağ kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Tezekend – Ağcabedi bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı yeni anlamında kullanılan teze kelimesiyle, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. “Yeni köy” anlamına gelir.
- ❖ Tilekend – Yardımlı bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Talış dilindeki til “çamur” kelimesiyle, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Üçgöl – Hanlar bölgesi arazisinde göl. Bu göl, üç küçük gölden oluştuğu için böyle adlandırılmıştır.
- ❖ Üzeyirkend – Ağcabedi bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı ünlü Azerbaycanlı besteci Üzeyir Hacıbeyovun anısına onun adıyla, köy anlamına gelen kend kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Zahirtepe – Kobustan bölgesi arazisinde dağ. Bu dağın adı Zahir şahıs adıyla, tepe kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Zeyneko – Lerik bölgesi arazisinde köy. Bu yer adı Zeyne şahıs adıyla, Talış dilinde ev anlamına gelen ko kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.
- ❖ Zeherdag – Bakı şehri Karadağ bölgesi arazisinde dağ. Bu yer adı zehir anlamı zehir kelimesiyle, dağ kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu dağda yetişen otlar zehirli olduğu ve hayvanları öldürdüğü için halk bu dağı böyle adlandırmıştır.

SONUÇ

Yer adları, milletlerin tarihi ile ilgili bilgi veren, onları nesiller boyunca var eden ve bugüne taşıyan kaynaklardır. Yer adlarının incelenmesi, sadece dil açısından değil, milletlerin tarihi, kültürü, yaşam koşulları, o dönemde arazide mevcut olmuş bitki örtüsü, hayvanat alemi, araziden geçen nehirler, arazinin yerleştiği dağlık alan ile ilgili bilgi edinmemize yardımcı olur. Çünkü yer adları tesadüf sonucunda meydana gelmemiş, onların ortaya çıkmasında etkili olan birçok faktörler : insan adları (Mehammedli deresi, Ahmetli çalası...), kabile adları (Alhaslı dağı, Bayramlı tepesi...), ağaç türleri (İncirli tepe, Söyüdü kuzey...), tahıl bitkileri (Arpa deresi, Nohutlu dağ...), hayvan adları (Kuşçu, Karğalık) vb. etki göstermiştir. Adlandırma tüm Türk dünyasına özgü bir gelenektir. Eğer yer adlarını incelersek, tüm Türk dünyasında ortak kullanılmış insan adlarını, dağ adlarını, nehir adlarını, hayvan adlarını, göl adları, kabile adlarını öğrenme fırsatımız olur.

Azerbaycan'ın coğrafi konumu, onun Tarihi İpek Yollarının kesişiminde bulunması ve petrolle zengin olması her zaman dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Azerbaycan tarihini incelerken, onun tarih boyu birçok devletin işgaline maruz kaldığını görürüz. Bu sayede halk diğer halklarla asimile olarak, kendi dilinden, kültüründen, edebiyatından ve aynı zamanda toponimisinden de uzaklaşır. Bu yüzden Azerbaycan yer adlarını incelerken sadece Azerbaycan coğrafyacılara ve gezginlerinin eserleri değil, Fars, Arap ve Rus yazarların eserleri de Azerbaycan'ın eski dönem yer adlarını incelememizde önemli kaynaklardır. Azerbaycan'da işgaller zamanı farklı halkların dini görüşleri ile ilgili yer adları da meydana gelmiştir : Putperestlik`le ilgili (Kuba bölgesinin Söhüb köyünün yanında Pir Bönevşe Nine mağarası...), Ateşperestlik`le ilgili (Surahanı kasabesindeki Ateşgah...), Hıristianlık`la ilgili (Balaken bölgesinde Ağkilse...), İslam dini ile ilgili (Nardaran Piri...). Rus ve Avrupa gezginleri sanki Azerbaycan toponimlerini unutturmak istercesine, çevrilmesi mümkün olan tüm yer adlarını kendi dillerine çevirmişler : (Kum adası - fle de Sable, İki kardaş daşı – Камень два брата..). Şahıs adı temelinde yaranmış ve çevrilmesi mümkün olmayan bazı yer adlarıysa değişime uğratmışlar: (Niyazabad –Nizovaya, Çilov – Jilov...)

Azerbaycan arazisi farklı dönemlerde “Emirlik” , “Tümen”, “Beylerbeylik”, “Sultanlık”, “Meliklik”, “Hanlık”, “Kaza”, “Kuberniya” adı altında farklı bölgelere

ayrılmıştır. Ama ister Hanlıklar dönemi, ister Atabeyler, isterse de Safevi ve Hülaki işgali döneminde başkent için tercih edilen başlıca şehirler: Nahçıvan, Tebriz, İsfahan, Hemedan ve Mağara şehirleri olmuştur. Bu ise, bu şehirlerin tarihsel olarak geliştiğini, ticaret ve kültür açısından diğer şehirlerin önünde olduğunu kanıtlar.

XX. Yüzyılın 20-90. yıllarında Azerbaycan SSCB'nin bir parçasıydı ve onların Azerbaycan'da Ruslaştırma politikası tüm alanlara etki gösterdi. Ruslar, kendi yönetimi altındaki diğer halklar gibi, Azerbaycanlılar'ın da kim olduklarını, tarihlerini, dillerini ve geleneklerini unutturmaya çalıştılar. Bu alandaki faaliyetlerinden biri de, Azerbaycan'ın birçok bölgesini, şehrini, köyünü ve sokaklarını kendi devlet adamları ve kahramanlarının ismi ile adlandırmış olmalarıdır: (Astarhanbazar – Celilabad, Andreyevka – Karazencir, Novokolovka – Uzuntepe, Prişib-Göytepe...) Ruslar, bu sayede, yeni nesilin bu yerlerin eski isimlerini unutacağını ve onları yeni, yani Ruslaşmış şekilleriyle öğreneceği düşüncesindeydi. Fakat Rusların bu politikası işe yaramadı, Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, tüm Ruslaşmış yer adlarını Azerbaycan yer adları ve Azerbaycan kahramanlarının ismi ile değiştirdi : (Puşkino – 1991 yılında Bilesuvar, Kirovka – 1999 yılında Nağarahana, Port-İliç -1999 yılında Liman, Avrora- 1999 yılında Hirkan...)

Azerbaycan toprakları 10 ekonomik bölgeye ayrılmıştır : (Abşeron bölgesi, Kuba-Haçmaz bölgesi, Dağlık Şirvan bölgesi, Şeki- Zakatala bölgesi, Aran bölgesi, Gence-Kazah bölgesi, Yukarı Karabağ bölgesi, Kelbecer – Laçın bölgesi , Lenkeran bölgesi, Nahçıvan bölgesi). Her bölgenin kendine özgü iklimi, doğal kaynakları, nehirleri, dağlık veya düz alanları vardır.

1. Abşeron bölgesi Azerbaycanın en büyük sanayi ve tarım bölgesi olup Hazar denizinin kıyısında yer alır. Bu bölge , Bakü ve Sumgayıt şehirlerini, Abşeron ve Hızı idari bölgelerini içermekle birlikte 15 idari bölgesel birimden oluşmaktadır: (Hırdalan şehri, Saray, Mehdiab, Ceyranbatan, Kobu, Güzdek, Hökmeli, Dikah, Aşağı Güzdek kasabaları, Memmedli, Novhanı, Masazır, Fatmayı , Göredil, Pirekeşkül – Kobustan köyleri). Bu bölgenin ana nehirleri : (Ataçay, Ceyrankeçmaz, Sumgayıtçay). Bölgenin gölleri : (Acıbulak gölü, Ağnohur gölü, Masazır, Bülbüle..)

2. Kuba-Haçmaz bölgesi Azerbaycan'ın kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Kuba-Haçmaz bölgesinin doğal koşulları ve renkli doğal kaynakları, Ekonomik kalkınma için uygun koşullar yaratmanın yanı sıra tarım, sanayi ve ulaşım için de temelfaktörlerinden biridir. Bu bölge 5 idari bölgeden oluşmuştur: (Şabran, Haçmaz, Kuba, Kusar, Siyezen). Bunlardan başka 6 şehir, 21 kasaba, 97 köy idari arazi dairesi ve 473 köy yerleşim birimi vardır. Bölgenin başlıca nehirleri : (Samuçay, Kusarçay, Kudyalçay, Karaçay...)
3. Dağlık Şirvan bölgesi Aran, Abşeron, Şeki-Zakatala, Kuba-Haçmaz bölgeleri ile çevrelenmiştir. Bu bölge 4 idari bölümden oluşmuştur : (Şamahı, Kobustan, Ağsu, İsmayılı). Bundan başka idari bölgede 4 şehir, 8 kasaba, 106 köy idari arazi dairesi ve 275 köy yaşam birimi vardır. Bölgenin başlıca nehirleri: (Ağsuçay, Kozluçay, Acıçay, Cigil...)
4. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin en zengin bölgelerinden biri olan Şeki-Zakatala idari bölgesi, Büyük Kafkas Dağları'nın kuzeybatı kesiminde bulunur. Bu bölge 6 idari bölgeden oluşur: (Şeki, Zakatala, Balaken, Oğuz, Kah, Kebele). Bundan başka bu bölgede 6 şehir, 8 kasaba, 336 köy vardır. Bölgenin başlıca nehirleri : (Abjıt, Balakençay, Bumçay, Demiraparançay...)
5. Aran bölgesi çok elverişli bir coğrafi konuma sahiptir. Bakü'nü ülkenin ana ekonomik bölgeleri ile, Gürcistan Cumhuriyeti, İran ve Türkiye'ye bağlayan ulaşım yolları bu ekonomik bölgeden geçer. Bu bölge 14 idari bölümden oluşur: (Ağcebedi, Hacıkabul, Berde, Kürdemir, Zerdab, Beylekan, Neftçala, Bilesuvar, Saatlı, Göyçay, Sabirabad, Yevlah, Şirvan, Mingeçevir). Aran bölgesinde 18 şehir, 16 ilçe, 39 kasaba, 392 köy idari birimi ve 791 köy yaşam birimi vardır. Bu bölge su kaynakları açısından zengin değildir ve bölgedeki tek nehir Kür Nehri'dir.
6. Gence-Kazah bölgesi cumhuriyetin batısında yer alır ve ekonomik ve coğrafi açıdan elverişli bir konuma sahiptir. Gence – Kazah bölgesi 11 idari bölgelerden oluşur: (Ağstafa, Daşkesen, Gedebe, Goranboy, Göygöl,

Kazah, Samuh, Şemkir, Tovuz, Gence, Naftalan). Bu bölgenin başlıca nehirleri : (Genceçay, Şemkirçay, Mahu, İncesu...).

7. Azerbaycan`ın en esrarengiz ölgelerden biri olan Yukarı Karabağ bölgesi Ermeni işgali altındadır. Bu bölge 8 idari bölgeden oluşmuştur : (Ağdam, Terter, Hocavend, Hocalı, Şuşa, Cebayıl, Füzuli, Hankendi). Burada 7 bölge, 10 şehir ve 40 yerleşim alanı vardır. Bölgenin başlıca nehirleri : (Haçınçay, Kozluçay, Terterçay, Kuruçay ...)
8. Kelbecer – Laçın bölgesi ülkenin güneybatısında yer almaktadır. Kelbecer – Laçın bölgesinin toprakları Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu nedenle, ekonomik bölgenin nüfusu cumhuriyetin farklı şehirlerinde ve bölgelerinde bulunur. Bu bölge 4 idari bölümden oluşur: (Kelbecer, Laçın, Kubadlı, Zengilan). Ekonomik bölge 4 idari bölge, 4 şehir, 7 yerleşim, 150 idari bölge birimi ve 442 kırsal yerleşim birimine sahiptir. Bölgenin başlıca nehirleri : (Hekeri, Levçay, Zarçay, Turağayçay...).
9. Nemli subtropikal bölgede yer alan Lenkeran ekonomik bölgesi, doğal koşulları ve çeşitli kabartma biçimleriyle cumhuriyetin diğer ekonomik bölgelerinden farklıdır. Bu bölge 6 idari bölgeden oluşmuştur: (Astara, Celilabad, Lerik, Lenkeran, Yardımlı, Masallı). Ekonomik bölgede 8 şehir, 6 ilçe, 13 yerleşim, 156 kırsal idari birim ve 642 kırsal yerleşim mevcuttur. Bölgenin başlıca nehirleri: (Vileşçay, Lenkerançay, Astaraçay, Lekerçay...).
10. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Küçük Kafkasya'nıngüneybatısında yer almaktadır. Özerk Cumhuriyet, güneyden İran ve batıdan Türkiye ile sınırlıdır. Özerk Cumhuriyet 7 idari bölgeden oluşmuştur : (Babek, Culfa, Kengerli, Ordubad, Sederek, Şahbuz, Şerur). Bölgenin başlıca nehirleri: (Arpaçay, Zardere, Tumbul, Terkeş...) Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin başkenti Nahçıvan şehridir. Özerk Cumhuriyeti topraklarının çoğu, Küçük Kafkasya'ya ve Dereleyez sırtlarını, Araz nehrine giren Zengezur ve Dereleyez sırtlarını kapsar. Zengezur Sırtı, Küçük Kafkasya'daki en yüksek dağ silsilesidir (Kapıcık, 3904m) ve aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında Küçük Kafkasya'nın en yüksek zirvesidir.

Azerbaycan arazisinde mevcut olan yer adları yapısına ve farklı ses içeriğine göre ayrılır. Bu yüzden de, yer adları farklı hece sayısına sahiptir. Azerbaycan toponimisinde tek heceli yer adları daha azdır : (Kas, Mil, Nic, Peyk...). Lakin iki ve üç heceli yer adlarına çok fazla rastlarız : (Göydağ, Darçay, İşhan, Abbaslı, Cahanlı, Darıdağ, Baburi...).Dört, beş ve daha çok heceli yer adları genellikle iki kelimenin birleşmesinden oluşur: (Savaşderesi, Eyvazkesdi, Perioğulları, Uzunkazmazlar...).

Azerbaycan`da yer adları oluşturulurken en çok -lı, -li, -lu, -lü;-lık, -lik, -luk, -lük; -çı, -çi, -çu, -çü; -hane ekleri kullanılır.-lı, -li,-lu, -lü ekleri genellikle şahıs adlarına eklenerek yer adı oluşturulmasında yardımcı olur: (Ağalı, Süleymanlı...), -lık, -lik, -luk, -lük ekleri genellikle sıfatlara eklenerek yer adlarının meydana gelmesinde rol oynar: (Şamlık, Tekelik...), -çı, -çi, -çu, -çü ekleri . Azerbaycan dilinde bu ekler daha çok meslek adının meydana gelmesine hizmet ederek, adlandırılan arazide ahalinin hangi işle uğraştığından haber verir: (Dermiçi, Topçu ...), -hane eki Arapçadan Azerbaycan diline gelmiş alıntı ektir. Azerbaycan`da bu ekle yaranmış yer adları diğerlerine göre daha azdır : (Buzhane, Çırakhane ...).

İki ve daha çok kelimenin birleşmesinden meydana gelen yer adlarına Azerbaycan toponimisinde çok fazla rastlarız. Azerbaycan yer adlarını incelerken, bileşik yer adlarının sonuncu kelimesinin genellikle bağ, kend, çay, dağ olduğunu görebiliriz: (Abbaskend, Batançay, Dabanbulak, Üçgöl, Zeherdağ...).

Bu çalışmada, Azerbaycan tarihindeki yer adları hakkında araştırmalar yapılmıştır ve çalışmanın bulguları ele alındığında Azerbeycan'daki en eski isimlerin kökenlerinin Türk kökenlerine dayandığı tespit edilmiştir. Azerbeycan gibi diğer Türk kökenli ülkelerin de toponimisinde Türk motifleri gözlemlenmiştir. Sonuç olarak günümüz koşullarına gelene kadar birçok badire yaşayan bu Türk kökenli ülkelerde şu an için başka ülkelerin alfabeleri, kültürleri ve hatta baskıları söz konusu olsa da temelleri Türklüğe dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbasova, M. & Bendeliyev, N. & Memmedov, H. (1993). *Büyük Kafkasya'nın Güneydoğu Kesiminin Toponomisi*. Bakü: İlm.
- Ahmedov, T.(1991). *Azerbaycan Toponimisinin Temelleri*. Bakü Üniversitesi Yayınevi.
- Ahmedova, E. (1995). *Azerbaycan Etnotoponimlerinin Sözcük-Semantik ve Yapısal-Dilbilimsel Analizi*. Bakü: NDA. s.24 -27.
- Aliyeva, R. (2002). *Azerbaycan Toponimleri*. Bakü: Kanun. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nesimi adına Dilcilik Enstitüsü.
- Aliyeva, R. (2007). *Azerbaycan Toponimlerinin Ensiklopedik Sözlüğü*. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nesimi Adına Dilcilik Enstitüsü. Bakü : Doğu –Batı 1.Cilt.
- Aliyeva, R. (2007). *Azerbaycan Toponimlerinin Ensiklopedik Sözlüğü*. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nesimi Adına Dilcilik Enstitüsü. Bakü : Doğu –Batı 2.Cilt.
- Araslı, H. (1977). *Kitabi- Dede Korkut*. Bakü: Gençlik. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi , 4 (7) , 86-93 .
- Azizov, E. (1995). *Söz Hazinesi*. Kelime Üzerine Araştırma.Bakü: Maarif. Sayı: 7, s. 9-18.
- Babayev, S. (1999). *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Coğrafyası*. Bakü: İlm. Doğu Coğrafya Dergis. Sayı: 38, s.111-136.
- Bağirov, H. (2015). *Azerbaycan'ın Statistik Göstergileri*.Bakü: Azereşr.
- Bayramov, İ. (2002).*Batı Azerbaycan'ın Türk Kökenli Toponimleri*. Bakü: İlm.
- Budakov, B. (1996).*Çobankere Eli*. Bakü: İlm.
- Caferoğlu, A. (1966). *Aydın İli Ağızlarından Örnekler Etnografya Bakımından Özellikleri*.Ankara: TDA- Belleten. s.165-167.
- Ceferov, İ. (1948). *Bir Yıldızın Üç Araz'ı*. Bakü: İlm ve hayat. Sayı: 8 .s.18.
- Efendiyev, O. (1993). *Azerbaycan Safeviler Devleti*. Bakü : Azereşr.
- Eynullayev, N. (2011). *Abşeron İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı İktisadi Bilimsel Enstitüsü Reformlar. AZ-1011, 88-a. s.5-8

- Eynullayev, N. (2011). *Kelbecer- Laçın İdari Bölgesinin Pasaportu*. s Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı İktisadi Bilimsel Enstitüsü Reformlar. AZ-1011, 88-a. s.5-9.
- Eynullayev, N. (2011). *Yukarı Karabağ İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı İktisadi Bilimsel Enstitüsü Reformlar. AZ 1012, 88-A. s.5-7.
- Feteliyev, R. (2015). *Azerbaycan`da En Uzun ve En Kısa Coğrafi Adlar*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi · Cilt 1, Sayı 13 · s.1-3
- Hacıyev, T. (1984). *Azerbaycan`ın Eski Onomastikası Üzerine İnceleme*. *Azerbaycan Filoloji Sorunları*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. Bakü: İlm. s.128-130.
- Hakopyan, T. & Melikbahşyan, S. Barseğyan, O. (1986). *Ermenistan ve Etraf Vilayetlerinin toponimler sözlüğü*. İrevan : İrevan Üniversitesi. s.378-380.
- Hakverdiyev, E. (1986). *Araz Hidroniminin Kökeni Üzerini İnceleme*. *Azerbaycan Onomastikası Sorunları Üzerine Konferans Materyalleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 11, Sayı:1. s.200.
- İbrahimov, Ş. (1988). *Kaşkaylar*. Bakü: İlm. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi. Sayı: 1. s.39.
- İbrahimov, Ş. (2015). *Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi*. Avrasya Terim Dergisi, 3 (1): 10 – 2. Ege Üniversitesi Türk Dünyasını Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, İzmir. s.31-34.
- İsmayıl, M. (1995). *Azerbaycan Halkının Yaranması*. Bakü : Azərneşr. Sayı 2. s.75-77.
- Kasimov, E. (2014). *Aran İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. AZ1012, 88-A. s.6-8.
- Kasimov, E. (2015). *Gence-Kazah İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. AZ 1012, 88-A. s.5-9.
- Kasimov, E. (2015). *Kuba-Haçmaz İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. AZ1012, 88-A. s.5-8.
- Kasimov, E. (2015). *Şeki- Zakatala İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. AZ 1012, 88-A. s.5-7.
- Kaşğari, M. (1992). *Divani-Lügat-it-Türk*. Türk Dil Kurumu, Ankara. Sayı: 1-3.
- Keybullayev, K. (1986). *Azerbaycan Toponimleri*. Bakü: İlm.

- Keybullayev, K. (1975). *Coğrafi Adların Tarihi Kaynakları*. Bakü : İlm ve Hayat. Sayı: 11.
- Keybullayev, K. (1990). *Karabağ Etnik ve Siyasi Tarihi Üzerine İnceleme*. Bakü : İlm. s.90.
- Kılman, İ. (2006). *Bakı ve Bakılılar* Bakü :Nurlar. Sayı: 3.
- Kırzioğlu, F. (1953). *Kars Tarihi*. İstanbul: İşil matbaası..Sayı: 1.
- Kırzioğlu, F. (1979). *1593 yılı Osmanlı Vilayet Tahrir Defterinde Anılan Gence Karabağ Sancakları : “Ulus” ve “Oymak”*. Ankara:Araştırma dergisi. Sayı :10. s.216-218.
- Korgodyan, K. (1932). *1831-1931 Yıllarında Sovyet Ermenistan`ının ahalisi*. İrevan: Melkonyan fond. s.50-51.
- Kumilyev, L.(1993). *Eski Türkler*. Bakü : Gençlik. (Azerbaycan Türkçesine Akt: Vilayev Kuliyeve, Veli Hebiboğlu). s.253-255.
- Memmedov, N. (2008). *Araz Hidroniminin Kökeni Üzerine İnceleme*. Tabiat bilgileri serisi. 2. Sayı. s.184-186.
- Mehammedov, N. (1993). *Azerbaycan`ın yer adları*. Yayınevi: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Oronimiya. Bakü.
- Mehammed, M.(1993).*Kızılbaşlar tarihi*. Bakü, «Azerbaycan» neşriyyatı.
- Mikayılov, F. (2015). *Lenkeran İdari Bölgesinin Pasaportu*. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.AZ1012, 88-A. s.6-8.
- Mirzeyev, H. (1997). *Aşık Şiirlerinde Yaşayan İsimlerimiz ve Tarihimiz*. Bakü: ADPU.
- Mirzeyev, H. (2001). *Gindivaz, Eynzur Köyleri. Filoloji Sorunları Üzerine Tematik Toplu İş*. Sayı: 6. s.194-195.
- Nebiyev, N. (1965). *Coğrafi Adların Kökeni*. Bakü: Azerneşr.
- Piriyev, V. (2006). *Azerbaycan`ın Tarihi Siyasi Coğrafiyası*. Bakü: Müellim yayıncılık.
- Poladova, M.& Neymetova, M. (1991). *Pir Hüseyin ve Şeyh Horasan Hanegahları*. Bakü: İlm ve Hayat. Sayı: 9-10.
- Recebov, A.(1990). *Eski Şirvan Arazisinde V-XIX. yüzyıllığa ait kutsal türbe ve serdabeler*. Bakü: Gençlik dergisi. Sayı: 11-12.
- Rehimov, A. (1978). *Bir Daha Araz Üzerine*. Bakü : İlm ve Hayat. Sayı: 3. s.38-41.
- Şükürzade, İ. (2019). *Güney Bölgesindeki Rus Köyleri*. s.2 -5.

- Yavuz, S.&Şenel, M.(2013).*Yer Adları (Toponim) Terim Sözlüğü*, Turkish Studies, 8/8, 2239-2254
- Yusifov, Y.&Kerimov, S.(2017). *Toponiminin Esasları Üzerine Bir İnceleme*. (Türkçesine Akt: Serdar Yavuz), Elazığ, ASOS yayınları. s.17-19.
- Yüzbaşov, R. (1966). *Azerbaycan Coğrafi Terimleri*. Journal of Turkology 16 / 0 (Aralık 2011): 175-176 .

ÖZGEÇMİŞ

Laman ASLANOVA 27.09.1995 tarihinde Azerbaycan`ın ikinci büyük şehri olan Sumgayıt`da doğdu. 2013 yılında Sumgayıt şehri 33 Nöli okulunu bitirdi.. 2013 yılında başladığı Bakü Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi Bölgebilim (Türkiye) bölümünden 2017 yılında mezun oldu.2018 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat bölümüne kabul oldu. Microsoft Office programlarını iyi derecede kullanmaktadır.İyi derecede İngilizce, orta derecede Rusça ve Fransızca bilmektedir.